

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
SUALTI ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

MAGARSUS ANTİK KENTİ KIYI ARAŞTIRMALARI

KENAN BEŞALTI
154203051002

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç.Dr.Mehmet TEKOCAK

Konya-2017

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kenan BEŞALTI		
	Numarası	154203051002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji/Sualtı Arkeolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç.Dr.Mehmet TEKOCAK		
Tezin Adı	MAGARSUS ANTİK KENTİ KIYI ARAŞTIRMALARI			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **MAGARSUS ANTİK KENTİ KIYI ARAŞTIRMALARI** başlıklı bu çalışma **19/06/2017** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç.Dr. Mehmet TEKOCAK	Danışman	
Doç.Dr. Ertekin M. DOKSANALTI	Üye	
Yrd.Doç.Dr. Şener YILDIRIM	Üni. Dışı	

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	i
Önsöz.....	iii
Bilimsel Etik Sayfası.....	iv
Özet.....	v
Summary.....	vi
1.GİRİŞ.....	1
1.1 Konu.....	1
1.2 Amaç.....	1
1.3 Kapsam.....	2
1.4 Malzeme ve Yöntem.....	2
2. OVALIK KİLİKYA BÖLGESİ (CILICIA PEDIAS).....	5
2.1 Bitki Örtüsü ve İklim Özellikleri.....	5
2.2 Akarsuları.....	6
2.3 Tarihi Coğrafyası.....	6
2.4 Kilikya Tarihi.....	8
3.ANTİK LİMANLAR.....	13
3.1 Fonksiyonlarına Göre Limanlar.....	16
3.1.1 Ticari Limanlar.....	16
3.1.2 Askeri Limanlar.....	17
3.1.3 Kişisel Limanlar.....	17
3.2 Limanların Bazı Bileşenleri.....	18
3.2.1 Mendirekler-Dalgakıranlar.....	18
3.2.2 Rıhtım.....	20
3.2.3 Bağlama Yerleri-Palamarlar.....	20
3.2.4 Fenerler.....	21
3.2.5 Çapalar.....	22
4.ANTİK ÇAĞDA TAŞ ÜRETİMİ.....	24
4.1 Taş Kesme Teknikleri.....	24
5. ANTİK ÇAĞDA TUZ ÜRETİMİ.....	25
5.1 Tuzun Kısa Tarihi.....	25
5.2 Deniz Suyundan Tuz Üretimi.....	26

6. MAGARSUS ANTİK KENTİ KIYI ARAŞTIRMALARI.....	28
6.1 Mallos Ve Magarsus İlişkisi.....	28
6.1.1 Mallos Kentinin Kuruluşuna İlişkin Görüşler.....	28
6.1.2 Mallos/Magarsus Eşitleme Sorunu.....	29
6.1.3 Pyramos Kıyısındaki Antiokheia.....	30
6.1.4 Gezginlerin Anlatımlarında Magarsus/Mallos.....	33
6.2 Araştırma Tarihçesi.....	34
6.2.1 Bölgede Yapılan Yüzey Araştırmaları.....	35
6.2.2 Magarsus'ta Yapılan Arkeolojik Kazılar.....	42
6.3 Arazi Çalışması Ve Tespitler.....	45
6.3.1 Araştırma Sahası ve İzinler.....	46
6.3.2 Çalışma Alanının Arkeolojik Koruma Statüsü.....	46
6.3.3 Harbiş Plajı Taş Alım Yeri.....	48
6.3.4 Muhtemel Batı Limanı ve Rıhtım?.....	49
6.3.5 Magarsus Limanı.....	50
6.3.5.1 Mendirekler.....	51
6.3.5.1.1 Doğu Mendireği.....	51
6.3.5.1.2 Batı Mendireği.....	53
6.3.5.2 Palamar Babaları.....	55
6.3.5.2.1 Palamar Babası A.....	55
6.3.5.2.2 Palamar Babası B.....	56
6.3.5.3 Taş Çapalar.....	57
6.3.5.3.1 Çapa 1.....	57
6.3.5.3.2 Çapa 2.....	58
6.3.6 İskele Mahallesi Sahili.....	58
6.3.7 Adalar.....	60
6.3.7.1 Doğu Adası.....	60
6.3.7.2 Batı Adası.....	61
7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	64
KISALTMALAR VE BİBLİOGRAFYA.....	69
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	80
ŞEKİLLER.....	83

ÖNSÖZ

Ülkemizde son yıllarda deniz arkeolojisi ile ilgili çalışmalar ve sualtı araştırmaları sevindirici bir şekilde ivme kazanmıştır. Dünya üzerinde sualtı arkeolojisinin filizlendiği ve geliştiği yer olan ülkemizde akademik alanda bu bayrağı Selçuk Üniversitesi'nin taşıdığını söylemek abartı olmaz.

Kültür Ve Turizm Bakanlığı'mızca Ülkemiz kıyılarındaki ve karasularındaki arkeolojik kalıntıların araştırılmasına ve tespitine son yıllarda özel önem verildiği görülmektedir. Bu bağlamda;

Öncelikle Sualtı Arkeolojisi ile tanışmama ve bu alanda uzmanlaşma fikrimin ortaya çıkmasına vesile olan ve bünyesinde görev almaktan her zaman onur duyduğum Kültür Ve Turizm Bakanlığı ve Kazılar Dairesi Başkanlığı'nın değerli yönetici ve uzmanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek Lisans eğitimim sırasında danışmanlığımı yaparak bana her türlü desteğini esirgemeyen, yol gösteren hocam, değerli bilim insanı Sayın Doç.Dr. Mehmet Tekocak'a, özellikle literatür taraması sırasında ihtiyaç duyduğum yayınları benden esirgemeyen hocam Sayın Doç.Dr. Erdoğan Aslan'a, aldığım dersler sayesinde bilgi birikimlerinden faydalandığım hocalarım Sayın Prof.Dr. Asuman Baldıran'a, Sayın Doç.Dr. Ertekin Doksanaltı'ya, Sayın Yrd.Doç.Dr. Hakan Öviz'e teşekkürlerimi sunarım.

Eğitimim sırasında bana ihtiyaç duyduğum kolaylıkları sağlayan, Bakanlık personelinin niteliğinin artırılması konusunda azami hassasiyet gösteren Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürüm Sayın Hasan Batun'a teşekkürü borç bilirim.

Gerek verdikleri teknik bilgiler ve gerekse de ulaşmakta zorlandığım bazı yayınları bana kısa sürede ulaştıran Istitute of Nautical Archaeology Bodrum Center değerli Müdürü Sayın Tuba Ekmekçi Littlefield ve Nurgül Külâh hanımefendilere teşekkürü borç bilirim.

Son olarak, tüm bu süre zarfında, özellikle de İngilizce kaynakların çevirisinde zaman zaman yaşadığım zorluklarda benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, çalışmam sırasında sabır göstermenin ötesinde beni motive eden değerli eşim Hatice Kocabeyoğlu Beşaltı'ya teşekkürlerimi sunarım.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı **KENAN BEŞALTI**

Numarası **154203051002**

Ana Bilim / Bilim Dalı **Arkeoloji/Sualtı Arkeolojisi**

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı **MAGARSUS ANTİK KENTİ KIYI ARAŞTIRMALARI**

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Kenan BEŞALTI

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	KENAN BEŞALTI
Numarası	154203051002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji/Sualtı Arkeolojisi
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Doç.Dr.Mehmet TEKOCAK
Tezin Adı	MAGARSUS ANTİK KENTİ KIYI ARAŞTIRMALARI

ÖZET

Magarsus Antik Kenti, Adana ili, Karataş ilçe merkezinin yaklaşık 4 kilometre batısında bulunan ve Fener Burnu olarak adlandırılan doğal bir burun üzerindedir. Bu burun, Misis Dağları olarak bilinen, kuzeydoğu-güneybatı uzantılı orta yükselteli dağ silsilesinin en güneybatı ucunu oluşturmaktadır. Antik çağdan beri gemilerin geçiş rotası üzerinde bulunan bu bölgenin kıyı araştırmaları yapılarak Magarsus Limanı başta olmak üzere çok önemli tespitler yapılmıştır. Yapılan tespitlerde Magarsus'un özellikle Roma döneminde önemli bir liman kenti olduğuna dair kanıtlara ulaşılmıştır. Limanda bulunan iki taş çapa ise Magarsus Limanı'nın en erken kullanımına ve ilişki içerisinde olduğu bölgelere dair ipucu vermektedir. Kentin yakınlarında tespit edilen antik taş ocakları ve muhtemel tuz üretim alanları ise kent endüstrisine dair bilgiler sunmaktadır. Kentin konumu sayesinde bölgenin denizciliğine hakim olduğu ve her dönem denizciler için bir durak olduğu görülmektedir. Magarsus'un denizle olan ilişkisi irdelendikçe Kilikya arkeolojisi için taşıdığı önem daha iyi anlaşılacaktır.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	KENAN BEŞALTI		
Numarası	154203051002		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji/Sualtı Arkeolojisi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tez Danışmanı	Doç.Dr.Mehmet TEKOCAK		
Tezin İngilizce Adı	COASTAL RESEARCH OF MAGARSUS ANCIENT CITY		

Öğrencinin

SUMMARY

The ancient city of Magarsus is located on a natural promontory which is about 4 km. west of Karataş town center in Adana and called as Fener Burnu. This promontory forms the most southwest end of medium-height mountain range with Northeast-Southwest extention, known as Misis Mountains.

Very important investigations have been made, especially the part of Magarsus by carrying out coastal investigations of this region which is located on the waypoint of vessels since ancient times. In the findings, we have reached some evidence about that Magarsus was an important port city, especially in the Roman period. The two Stone anchors found in the port give a hint about the earliest use of the Magarsus Port and the regions with which the port is in relationship.

The ancient quarries and possible salt production sites found near the city provide information about the industry of the city. Thanks to the location of the city, the region have been seen that it dominated seamanship and a destination forsailors of every period. The significance of the Cilicia Archaeology is beter understood when the relationship of Magarsus with these is examined.

1.GİRİŞ

1.1 Konu

İlk çağlardan günümüze kadar bir çok medeniyete ve siyasi yapılanmaya ev sahibi olmuş Kilikya'nın denizle olan ilişkisi maalesef yeterince çalışılmamış ve aydınlatılmamış bir konudur. Ancak,yapılmış az sayıdaki çalışmadan da anlaşıldığı gibi antik çağ denizciliğinde Kilikya çok önemli bir rol üstlenmiştir. Kilikya'nın antik çağ denizciliği için önemi, kuşkusuz özellikle Ege ve Mısır gibi üretim, tüketim ve ticaret kutuplarını birbirine bağlayan deniz ticaret rotaları üzerinde yer almış olmasıydı.

Bir kentin ve hinterlandının ekonomik faaliyetleri, o kentin limanlarına bakılarak da anlaşılabilir. Limanlar ticari anlamda birer kapı işlevi görmesinin yanında ekonomik temele dayalı politik gücün de birer göstergesi olarak düşünülebilir. Bu limanların nerede ve nasıl inşa edildikleri ise bizlerin yapacağı çalışmalarla anlaşılacaktır.

Magarsus Antik Kenti Kıyı Araştırmaları isimli yüksek lisans tez çalışmamızın konusunu, Adana ili, Karataş ilçesi, Magarsus antik kentinin kıyıda ve sualtında kalan olası liman ya da limanlarının yanında, varlığını denize borçlu diğer somut kalıntılar oluşturmaktadır.

Kilikya'nın önemli kıyı yerleşimlerinden biri olan Magarsus'un bir liman kenti olduğu birçok bilimsel çalışmada zikredilmesine rağmen, kentin liman veya limanlarına odaklanmış herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca, Magarsus antik kentinin güncel sit sınırlarıyla ilişkisinin tespit edilerek 2863 sayılı yasa kapsamında tescil edilmesi, sit sınırlarının bu doğrultuda revize edilmesinin sağlanması, bölgeye yönelik hazırlanan koruma amaçlı imar planına işlenmesi, yeni bulguların tespit edildiği alanların hukuki statüye kavuşturularak kıyı erozyonunu önleme uygulamaları vb. müdahalelerden zarar görmesinin engellenmesi açısından bu çalışmanın yapılması önem arz etmektedir.

1.2 Amaç

Magarsus Antik Kenti Kıyı Araştırmalarının amacı, Magarsus antik limanının ve yakın çevresindeki denizcilik faaliyetlerinin tespit edilmesi, somut bulgu ve belgelere dayanarak antik limanlar ve içerisindeki yerinin belirlenmesidir. Yanı sıra, antik kentin kıyısında yapılmış ekonomik üretim faaliyetlerinin ve deniz ticaretinin de olası bulgularını saptamak olarak belirlenmiştir.

Kıyıdaki kıyı erozyonu ve insan müdahaleleri, Magarsus kıyılarında deniz arkeolojisi temelinde yapılacak çalışmalara karşı birer tehdit olarak dikkat çekmektedir. Gerek denizdeki hareketlilik gerekse de karada yapılan uygulamalar kıyı-kenar çizgisinin değişmesine, dolayısıyla, kıyıdaki kalıntıların zaman zaman açığa çıkmasına zaman zaman da geçici veya kalıcı olarak yok olmasına sebep olmaktadır. Bu tehditlere karşı kıyıda araştırmalar yaparak arkeolojik verilerin bir an önce tespit edilmesi ve gerek bilim dünyasına gerekse de kamu idarelerine sunulması hedeflenmiştir.

1.3 Kapsam

Magarsus Antik Kenti Kıyı Araştırmalarının kapsamı tarihsel bilgiler ve somut bulgular esas alınarak iki zeminde sınırlandırılmıştır. Bunlardan birincisi kronolojik zemindir. Burada bölgenin Hititler öncesi ve MS. 7. yy. sonrası kapsam dışı tutulmaya çalışılmıştır. Bunun sebebi, Kilikya ile ilgili sağlıklı yazılı kaynakların Hititlerle başlaması ve çalışma alanımıza giren arazi bulgularının özellikle Roma dönemine ait olmasıdır. Tez çalışmamızın konusuna girmeyen kalıntı ve bilgiler mümkün olduğunca kapsam dışı tutulmaya çalışılmıştır.

Bir diğeri ise mekânsal sınırlamadır. Magarsus antik kentinin konumlandığı Fener Burnu esas alınarak çalışmamız sırasında yerinde incelenecek alanlar önceden belirlenmiş ve bu alanlarda çalışma yürütülebilmesi için gerekli resmi izinler alındıktan sonra arazi çalışmalarına başlanmıştır. Tez çalışmamıza bilgi akışı sağlayacak ve bölgenin deniz arkeolojisi ile ilgili soru işaretlerini kısmen de olsa giderecek potansiyeli olan alanlar çalışmamız kapsamına alınmıştır. Fener Burnu kıyısı, İskele Mahallesi sahili ve Adalar(Doğu Adası-Batı Adası) çalışmamızın mekânsal kapsamı olarak tanımlanmıştır.

1.4 Malzeme ve Yöntem

Magarsus Antik Kenti Kıyı Araştırmaları tez çalışmasının sunumuna “Giriş” başlığını taşıyan ve çalışmanın amacının, konusunun, kapsamının, malzeme ve yönteminin ele alındığı Birinci Bölüm ile başlanmıştır. Bu çalışmanın önemi, gerekliliği, zamansal ve mekânsal sınırları ile sağlayacağı olası faydalara bu kısımda değinilmiştir.

“Ovalık Kilikya Bölgesi” başlığını taşıyan İkinci bölümde, Magarsus antik kentini barındıran ve Kilikya olarak bilinen bölgenin genel topografik özellikleri, iklimi ve bitki örtüsü, akarsuları ve tarihi coğrafyası hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Kıyı araştırmalarında ve denizcilikte iklim ve coğrafyanın önemi oldukça büyüktür. Özellikle de dinamik bir yapıya sahip akarsuların karakter kazandırıcı yapısı nedeniyle bizim için birincil önemdeki Ovalık Kilikya’yı şekillendiren nehirler ele alınmıştır. Bölgenin tarihi coğrafyası ile ilgili yapılan literatür çalışmalarında elde edilen bulgular ve buradan hareketle yapılan değerlendirmeler yine bu bölümde ele alınmıştır. İkinci bölümün bir diğer parçasını ise Kilikya Tarihi oluşturmaktadır. Bu bölümde özellikle Hititler döneminden MS.7.yy’a kadar Kilikya’nın siyasi tarihi ve bu süreçte yaşanan önemli gelişmeler verilmeye çalışılmıştır. Arkeoloji biliminin sürekli ve dolaysız ilişkili olduğu Tarih bilim, bölge arkeolojisinin anlaşılması açısından aydınlatıcı bir rol üstlenmektedir.

Üçüncü bölümde, antik dönemde limanların ortaya çıkışları, gelişimleri, mimari ve teknik özellikleri genel olarak verilmeye çalışılmıştır. Bunun başlıca sebebi, tespit ettiğimiz bulguların değerlendirilebilmesi için biz zemin hazırlamaktır.

Dördüncü Bölümde yaptığımız arazi incelemeleri sırasında gördüğümüz büyük taş üretim alanları nedeniyle taş üretimi ve tekniklerine dair çok kısa bir bilgi vermeyi gerekli gördük.

Beşinci Bölümde, yine arazide karşılaştığımız bazı bulguların tuz üretimine dair olabileceği yönündeki kuşkularımız nedeniyle, tuzun bileşimi, doğada bulunuşu, Anadolu tarihinde özellikle de Hitit ve Roma döneminde tuzun önemine dair birtakım bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Deniz suyundan tuz elde etme yöntemi de yine bu bölümde irdelenmiştir.

Altıncı bölümde, “Magarsus Antik kenti Kıyı Araştırmaları” ana başlığı altında Kilikya arkeolojisinin çözülme bekleyen önemli sorunlarından olan “Magarsus ve Mallos İlişkisi” irdelenmeye çalışılmıştır. Antik kaynaklardan alınan bilgiler ile bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu elde edilen bilgilerin harmanlandığı bu bölümde bazen aynı isimle bazen de farklı isimlerle bahsedilen bu iki yerleşimin birbirleriyle olan ilişkisi ele alınmış ve Mallos’un lokalizasyonu konusunda öneriler getirilmiştir. “Araştırma Tarihçesi” başlığıyla bölgede yerli ve yabancı bilim insanlarınca ve kamu kurumlarınca yapılan yüzey araştırmaları ve kazılara değinilmiştir. “Arazi Çalışması ve

Tespitler” altbaşlığında inceleme alanının fiziki ve hukuki niteliği, incelemenin yasal dayanakları, inceleme tarihleri ve katılımcılar belirtilmiştir. Bu bölümün ana omurgasını arazi incelemesinin yapılışı ve tespitler oluşturmaktadır. Arazide yapılan çalışmalar için ihtiyaç duyulan kırtasiye malzemelerinin yanında, sudaki görüntülemeler için GEONAUTE G-Eye 300 modeli bir sualtı kamerası ve yapılan tespitlerin koordinat alımları için GARMİN Etrex H modeli bir el GPS’i kullanılmış olup alınan tüm koordinatların DATUM bilgileri, 1/25000 ölçekli topografik haritalarla uyumlu 6 Derece ED50’dir. Arazi tespitleri ise başlıklar halinde ele alınarak ayrıntılı şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

“Değerlendirme Ve Sonuç” başlıklı bölümde, Arazide yaptığımız araştırmalarda elde ettiğimiz bulgular tarihsel altyapısı ile beraber, ait oldukları dönemin bilinen özellikleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, bulguların irdelenmesi sonucunda bir tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki, deniz arkeolojisinin çalışma alanına giren ve kısmen de yaptığımız arazi incelemelerinde tespit edilen kalıntılar/buluntular, heykel veya mimari plastik süslemeler gibi kısa dönemlere ait farklı özellikler göstermediğinden ve uzun süre çok fazla değişime uğramadan üretildiklerinden tarihlendirme aralıkları kaçınılmaz olarak geniş olmaktadır.

2. OVALIK KİLİKYA BÖLGESİ (CILICIA PEDIAS)

Bir kısmı bugünkü adlandırmasıyla Çukurova olarak bilinen Kilikya, genel olarak Adana, Mersin Osmaniye ve kısmen de Antalya vilayetlerini kapsayan, Toros Dağları'nın doğal sınırlarını oluşturduğu verimli topraklar barındıran bir ovadır. Her noktası düz ova olmayan Çukurova'nın özellikle kuzey bölgeleri dağlık ve tepelik yapıdadır. Fakat bölgenin karakterini ova oluşturmaktadır. Çukurova'yı, yaklaşık 1000 m. yüksekliğe sahip, kireçtaşı yoğunluklu bir plato çevrelemektedir. Adana il sınırlarında bu plato denizden yaklaşık 100 km kuzeydeyken Mersine doğru bu açıklık daralır ve Silifke-Taşucu'ndan sonra deniz ile dağlar birleşir(şekil 1).

Çukurova'nın kuzey sınırlarını oluşturan Toros dağları üzerinde Aladağ, Bolkar ve Tahtalı Dağları'nın barındırdığı bazı geçiş noktaları, Çukurova'nın özellikle Kapadokya'yla bağlantısına olanak vermektedir. Bu geçiş noktaları batıdan doğuya doğru Bolkar Dağları'nda Sertavul, Aladağlar'da Gülek, Tahtalı Dağları'nda ise Gezbel, Mazgaç, Kiraz Bel, Bağdaş Beli, Almadere, Üsküyen ve Meryemçil Beli gibi geçitlerdir. Bu Geçitlerden Gez Beli-Kiraz Bel-Üsküyen Bel üzerinden Kozan'a bağlanan yolun Hitit İmparatorluk Döneminde dahi kullanıldığı bilinmektedir¹.

2.1 Bitki Örtüsü ve İklim Özellikleri

Çukurova bölgesi genel olarak Medi-Terenien olarak bilinen bitki coğrafyası içinde yer alır. Akdeniz ikliminin özelliği olan yazın sıcak ve kurak geçmesine bağlı olarak bitki örtüsü çoğunlukla kurakçıl karakterdedir. Bu nedenle Akdeniz alt kuşağında ışık ve sıcaklık isteği oldukça yüksek, kalın ve parlak yapraklı, herdem yeşil çalı ağaçcık toplulukları, ibreli orman ağaçlarından kızılçam, halep ve fıstık çamı bulunur ve iğne yapraklı (kızılçam) ormanları yaygındır. Bölgenin dağ kuşağında doğal bitki örtüsünde ana ağaç olarak ve karışık olarak sedir, karaçam, andız, ardıç, meşe ve kuzeye bakan yamaçlarda Toros göknarı orman oluşturlar².

Çukurova'da görülen iklim tiplerinden ilki kıyı ve ovalardaki Akdeniz iklimi, ikincisi yüksek yerlerdeki karasal iklimdir. Akdeniz ikliminin karakteri yazlar sıcak ve kurak, kışların ılık ve yağışlı olmasıdır. Adana ilinin kuzey kısımları yüksek dağlarla çevrilmiş olması dolayısıyla kuzey rüzgarlarına karşı kapalı oluşu yaz aylarının çok

¹ Alkım 1959, 61.

² Şensoy _ Yeğingil 2008, 67.

sıcak geçmesine neden olmaktadır. Yağışların yarısı kış aylarında diğer yarısı da ilkbahar ve sonbaharda görülmektedir. Yaz aylarında yaklaşık 2 – 3 ay yağış düşmemektedir. Ovalık kısımda kar yağışları pek görülmez. Ancak uzun seneler içinde birkaç kez görülen sulu kar toprak yüzünü dahi örtmez. Günlük sıcaklığın 25°C' ye veya bu derecenin üstüne çıktığı yaz günü sayısı 179 gündür³.

2.2 Akarsuları

Çukurova'ya bir karakter kazandıran ve gerek geçmişte gerekse de günümüzde gölge için yaşamsal önem taşıyan üç önemli nehir vardır. Bu nehirler Seyhan (Saros), Ceyhan (Pyramos) ve Berdan (Kydnos) nehirleridir.

Seyhan Nehri , Toros Dağları içerisinden Zamantı Çayı ismiyle doğar ve birçok küçük kolla Göksu ile birleşerek Seyhan adını alır. Bugün Adana ve Mersin sınırını oluşturan Deli Burun bölgesinde denize dökülür.

Ceyhan Nehri ise, Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesinde doğar. Hurma Suyu, Söğütlü Deresi, Göksu Çayı ile birleşen Ceyhan Irmağı, Ceyhan ilçesinden sonra Sirkeli Köyü civarında önüne çıkan orta yükseklikli dağ silsilesinin kuzey yamaçlarını takip ederek Bebeli'ye ulaşır, buradan da Hurma Boğazına vararak denize dökülür.

Berdan Nehri ise bugünkü Tarsus yerleşimi ile özdeşleşmiştir. Toros Dağlar'ından doğarak Tarsus içerisinden geçer ve günümüzde Bahalı Köyü civarında denize dökülür. Denize döküldüğü yerde bugün bir bataklığa dönüşmüş olan bir lagün vardır. Strabon'a göre Rhegma adını taşıyan bu göl, etrafında silah depoları bulunan bir yer olup aynı zamanda Tarsus'un donanma üssü olarak kullanılmaktadır⁴.

2.3 Tarihi Coğrafyası

Kilikya bölgesi olarak adlandırılan bölge genel olarak Doğu Akdeniz havzasında ülkemiz kıyı şeridinden oluşan bölgeye denmektedir (şekil 2). Tarihi kaynaklarda bu bölgeye ilişkin tanımlamalar yapılmışsa da sınırları konusunda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

Adana ve çevresi için MÖ. II. binyıldan günümüze kadar birçok adlandırma yapılmıştır. Bölgenin bilinen en eski isminin Kizzuwatna olduğu, Etimolojik olarak Hurrice'ye dayandığı ve Kilikya adının Klasik çağda Grek Mitolojisinden kaynaklanan

³ Şensoy _Yeğingil 2008, 65.

⁴ Strabon 1993, 261.

sileks ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı ileri sürülmektedir⁵. Yine bazı savlara göre MÖ. II. Binyıla ait Hitit metinlerinde bölgeye ilişkin “Arzawa” adlandırması yapılmıştır⁶. Hellenlerin Kilikya Pylai (Kilikya Geçitleri) içindeki Kilikya sözcüğü, bu geçitleri aşınca gelinen ülkenin adıydı ve Hellenler bu sebeple söz konusu ülkeye Kilikya demişlerdir. Aslında Kilikya, Hellen dilinde geçidin adının biraz çarpıtılmış biçimiydi. Adın öz köken ve anlamını bilmeyen Hellenler çoğunlukla yaptıkları gibi bu isim için de bir mitos uydurmuşlar ve buna inanılmıştır⁷. Herodotos'a göre; Kilikos ile Kilix adları Aġenor oğlu Kilix'ten türemiştir. Aġenor, Europe adlı bir kız ve Kadmos, Phoinix, Kilix adlı erkek oğullara sahipti. Efsaneye göre, Zeus, kendini boğaya benzeterek çok beġendiđi Europe'yi kaçırrır. Bunun üzerine Europe'nin kardeşleri de Aġenor'un isteğiyle onları aramaya koyulurlar. Ancak kızkardeşlerini bulamayınca ve babalarının karşısına çıkmayı da göze alamayınca; Kadmos Thebai'de, Phoinix-Phoinike'de ve Kilix de Kilikya'da kalır⁸. Kilix isminin efsanelerden kaynaklanmadığı, Asurlar'ın bu bölge için kullandıkları Hilakku kelimesinin bozulup türetilmesiyle olduğu dile getirilen görüşlerdendir⁹. Yanı sıra, Kilikya isminin, İbrani ve Latin dillerinde "kireç ve çakmaktaşı" anlamında "kilikim ve silex" kelimelerinden geldiğini ileri süren görüşler de vardır. Bu iki element Çukurova'da halen çok bulunan ve çıkarılan ekonomik değeri yüksek madenlerdir¹⁰.

Asur kaynaklarında Que Ülkesi, Hilakku ile birlikte anılır. Muhtemelen Dağlık Kilikya'da Tarsus'un batı ve kuzey kısmındaki bir saha için kullanıldığı anlaşılan Hilakku'nun sınırları ve genişliği konusu, bölgenin Demir çağı tarihî coğrafyasının çözüme kavuşturulamamış sorunlarının başında gelmektedir¹¹. Ancak, Kilikya adına ilişkin ilk kesin kanıt, III. Tiglathpileser dönemine ait çiviyazılı metinlerde geçen ve Isauria bölgesini tanımlamak için kullanılan “Hilakku” adlandırmasıdır¹². Yine, Arami belgelerinde HLK/ KLK olarak yazılan ismin, Kilikya olarak batı dillerine geçtiği konusunda bazı savlar vardır¹³.

⁵ Ünal 2006a,17.

⁶ Albright 1922,166.

⁷ Umar 2000, 2-3.

⁸ Herodotos 1983, 362.

⁹ Mellaart1993,416.

¹⁰ Ener 1961, 20-21.

¹¹ Kurt 2008, 119.

¹² Albright 1922,166.

¹³ Casabonne 1999,69-70.

MÖ. I. binyılda Kilikya sınırlarının, Pamphilya'nın doğusundaki Gazipaşa-Anamur hattından, doğuda; bugünkü Hatay sınırlarındaki Kilikya Pylai'ye (Belen) kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Başkaca görüşlere göre ise, Kilikya bu çağda batıda Korakesion (Alanya)- Selinus (Gazipaşa)'a kadar uzanıyordu. Doğuda ise Hatay'da bulunan Rhosus (Arsuz)'a kadar gelmekteydi. Kilikya'nın bu dönemdeki kuzey sınırları tam olarak tanımlanamamakla birlikte, Toros Dağları'nın oluşturduğu doğal eşğin sınır olduğu kabul edilmekteydi. Kilikya kuzeydoğuda, Kapadokya Bölgesi'ne, kuzeybatıda ise Pisidia Bölgesi'ne kadar uzanmaktaydı¹⁴.

Bölgenin tarihi coğrafyası hakkındaki bazı bilgileri de Strabon'dan öğrenmekteyiz. Bölgeyi "Trakheia" ve "Pedias" olarak ikiye ayıran Strabon (Geographica 14.5) bu tanımlamasıyla Hilakku ile Trakheia, Pedias ile Que'yi eşitlemiş gibi görünmektedir. Strabon, Kilikya Trakheia'yı Korakesion'dan başlatıp Soloi-Pompeipolis'e kadar uzanan kıyı şeridi olarak tanımlar. Kilikya Trakheia içerisinde Korakesion, Arsinoe, Selinous, Kragos, Anemourion, Nagidos, Arsinoe, Kelenderis, Holmi, Seleukeia, Korykos, Elaiussa, Lamos gibi yerleşimlerin varlığını belirtir. Yazarın anlatımlarından Soloi-Rhosus arasının ise Kilikya Pedias olduğu, bu bölgede ise Soli, Zephyrion, Ankhiale, Olbe, Tarsos, Mallos, Aigaiai, Issos, Rhosus, Myriandros, Aleksandreia, Nikopolis, Mopsuestia, Pylai gibi kentlerin bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁵.

2.4 Kilikya Tarihi

MÖ. II. binde Kilikya bölgesinde varlığı bilinen siyasi otorite Kizzuwatna Krallığıdır. 1936 yılında Tarsus - Gözlükule'de yapılan kazılarda Kizzuwatna Kralı Isputahšu'ya ait pişirilmiş topraktan bir mühür baskısı gün ışığına çıkarılmış ve mührün etrafındaki çivi yazılı yazıtta Pariyawatri'nin Oğlu, Büyük Kral Isputahšu yazdığı belirlenmiştir. Mühürde bahsedilen Büyük Kral sıfatı bu kralın bağımsız ve Hitit Kralı ile eşit olduğunu ifade eder. Yine MÖ. 1535-1510 arası Hitit İmparatorluğunun başında bulunan Telipinu, iç çekişmeler yüzünden sürekli toprak kaybeden Hitit ülkesinin lideri olarak, Kizzuwatnalılar'ın Kralı Isputahšu ile bir barış anlaşması yapmak zorunda kalmıştır¹⁶.

¹⁴ Ünal ve Girginer 2007, 61.

¹⁵ Strabon 1993, 253-268.

¹⁶ Ünal 2002, 128.

Hattuşa merkezli Hitit İmparatorluğu, MÖ. 1190 yıllarında büyük oranda yıkılmıştır. Deniz kavimler göçü olarak tanımlanan ve Anadolu'yu her açıdan yıkıma sürükleyen karmaşadan kurtulan bazı Hitit prensleri, daha güvenli buldukları güney bölgelere çekilerek Hitit kültürünü bir süre daha devam ettirdiler. “Geç Hitit” ya da “Syrio-Hitit” beylikleri denen bu kent devletler arasında Milida (Malatya), başkenti Markas (Maraş) olan Gurgum, İslahiye dolaylarında Sam'al (Zincirli), Antep bölgesinde Kargamış, Çukurovada Hilakku, Kadirli yöresinde Asitavanda (Karatepe), Adıyaman da başkenti Samosata olan Kummuh, Amik ovasında başkenti Kunula olan Pattin, Kayseri-Niğde-Nevşehir bölgesinde Tabal¹⁷.

Gerek yerli yazıtlardan ve gerekse Asur kaynaklarından Que'nin başkentinin Adana olduğu, sınırlarının da Amanoslara ve Antitorosların ilk uzantılarına kadar yayıldığı anlaşılmaktadır. Tarih boyunca stratejik ve sosyo-ekonomik açıdan çok büyük önem taşıdığı anlaşılan bölge, Asur krallarının dikkatlerinden de kaçmamış olacak ki henüz MÖ. IX. yüzyıldan itibaren bölgeye yönelik faaliyetlere başlamışlardır. Bu yüzyıl süresince Asurlular, kendi askerî güçleri ve yerel liderlerin katkıları sonucu Que'de Asur kontrolünü sağlamayı başarmışlardır. MÖ. VIII. yüzyıl başlarında vassal krallık statüsü verilen bölgenin, MÖ. 713-663 yılları arasında bir Asur eyaleti durumuna getirildiği anlaşılmaktadır¹⁸.

Anadolu ve Kilikya'nın Persler tarafından işgalinden sonra, Kilikya'da yerli bir hanedan hüküm sürmeye devam etti, çünkü Pers hakimiyeti o kadar katı değildi; yerli krallar Pers hükümdarlarına vergi ve haraç vermek suretiyle kendi saltanatlarını devam ettirebiliyorlardı. Herodot Kilikyalıların Kral I. Darius'a (MÖ. 522-486) gün başına bir at olmak üzere senede 360 beyaz at ile 500 talent gümüş vermekle yükümlü olduklarını yazar ki, bu oldukça yüksek bir rakamdır ve Kilikya'nın gümüş ve at varlığı bakımından ne kadar zengin olduğunun bir belirtisidir. En başta Herodot olmak üzere Grek kaynakları yerli hanedan mensubu kralların adlarını hep Syennesis olarak verirler¹⁹.

İskender'in Kilikya'ya girmesiyle (MÖ. 333 Sonbaharı) Kilikya'nın kaderi artık tamamen değişmiştir. Ani bir şekilde Tarsus'a ulaşması ve kenti işgal etmesi Tarsus'un Perslerce yağmalanmasını önlemiş ve gönderdiği öncü birlikler Perslerin tutuşturduğu ateşi söndürmüşlerdir. Onun Kilikya'da görünmesi tüm Kilikyanın yağmalanmasını

¹⁷ Sevin 2002, 195-196.

¹⁸ Kurt 2008, 118.

¹⁹ Ünal 2006b, 79.

önlemiştir. Tarsus'tan sonra önce Batıdaki Soli'ye geçmiş, daha sonra tekrar geri dönüp doğuya yönelmiştir. Sahil kesiminden yürümeyi tercih ederek Magarsus ve Mallos'a gelmiştir. İskender'in gelmeden önce Mallos'lular Perslere karşı ayaklanmış ve bunun mükafatı olarak İskender tarafından kentin özgürlüğü geri verilmiştir. İskender Mallos'tayken Pers kralı Darius'un Fırat Nehri'ni geçtiğini haber almış ve hiç vakit kaybetmeden Ceyhan Nehri boyunca ilerleyerek önce Toprakkale'ye oradan da güneydeki küçük liman kenti Myriandros'a geçti. Buraya yakın Issos kentinde Pers Kralı Darius ile yapılan savaşın kazanılmasıyla beraber bölge Makedonya Krallığının otoritesine girmiştir²⁰.

Büyük İskender'in ölümünü takiben kurduğu devlet generaller (diadochlar) arasında paylaşılmıştır. Diadochlar döneminde Kilikya genel olarak Seleukoslar hakimiyetinde gözükse de, Mısır-Ptolemaios etkisinde kalmıştır. Mısır-Ptolemaios'un Kilikya'ya aşırı ilgisinin sebebi, Mısır'da tümüyle eksik olan kerestenin Kilikyada bolca bulunması ve özellikle dağlık bölgede yaşayan kabileler arasından toplanan paralı askerlerdi. MÖ. 315'te Mısır'da kral olan I.Ptolemaios Kilikya'yı işgal etmiş ve birçok kenti yağlamamıştır. MÖ. 281 yılından itibaren tüm Anadolu gibi Kilikya da Seleukosların idaresine girdi²¹.

MÖ. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos'un (MÖ.138 – 133) Kilikya Trakheia'nın da dahil olduğu toprakları miras yoluyla Roma'ya bırakmasının ardından, bu alanda MÖ. 129 yılında, Manius Aquillius tarafından "Provincia Asia" (Asya Eyaleti) kurulmuştur. Bu dönemde Akdeniz'de ortaya çıkan korsan tehlikesine karşı Roma, MÖ. 102'de praetor Marcus Antonius'u görevlendirerek bölgeye doğrudan müdahale etmiştir. Bu askeri hareket, Roma ordusunun bölgede sürekli varlığının başlangıcını oluşturmuş ve Kilikya'da, Pamphylia ve Pisidia'yı da kapsayan bir askeri görev ve yetki alanının (provincia militaris) kurulmasını sağlamıştır²².

Aldığı emir doğrultusunda kara ve deniz savaşlarında korsanları yendikten sonra MÖ. 102 yılında Kilikya'ya gönderilen Marcus Antonius, Roma'ya ilk defa korsan hareketlerini gözetleme olanağı vermiştir. Sefer sonucunda Kilikya'da toprak işgal edilmemiş ve korsanlık sorunu çözülememiştir. Çünkü korsanlığı ortadan kaldırmak için bir sefer yeterli değildi. MÖ. 101- 100 tarihinde Marcus Antonius, eyaleti terk edip

²⁰ Ünal _ Girginer 2007,215 v.d.

²¹ Ünal _ Girginer 2007, 221-222.

²² Erhan 2014, 8.

Roma'ya döner dönmez korsanlık faaliyetleri artarak devam etti. Öyle ki korsanlar, birkaç yıl sonra Marcus Antonius'un kızını kaçırma cesaretini bile gösterdiler²³.

Taşkınlıklarını iyice arttıran korsanlar artık İtalya Yarımadasını bile tehdit eder olmuşlar, hatta bir ara Roma kentinin limanı konumunda olan Ostia'yı bile yağmalamışlardı. Bunun üzerine daha fazla beklemek istemeyen Roma Senatosu Pompeus'a *imperium proconsular aemaius* yetkisi vererek onu Akdeniz'deki korsan sorununa ilişkin görevlendirmiştir. Kendisine 250'nin üzerinde gemi verilmiş, bu rakam daha sonra 500'e çıkarılmıştır. Sahil kesiminden 50 mil içeriye girme yetkisi de bulunuyordu. Pompeus, Romalılardan ve müttefiklerden oluşan donanmasını 13 birliğe ayırdı ve onları Akdeniz'in her yanına dağıttı. 70 gün içerisinde Kilikya sahillerini korsanlardan temizleyen kesin darbeyi Korakesion açıklarında vurmuştur²⁴. Bu süre zarfında korsanlardan bin üçyüz gemi elde etmiş ve otuz bin korsanı öldürmüştür²⁵. Esir alınan korsanları ise Soloi, Adana, Mallos, Epiphaneia gibi seyrek nüfuslu yerlere yerleştirmiştir²⁶. MÖ. 64'te, Marcus Antonius'un Amisos'ta Anadolu eyaletleri için yaptığı düzenlemeler esnasında, Kilikya Eyaleti'nin sınırlarını genişleterek; Kilikya, Lykia, Pamphylia ve Pisidia'yı içine alan yeni "Provincia Cilicia"yı oluşturmuştur²⁷. MÖ. 51/50 yıllarında Kilikya Valiliği yapan Cicero, mektuplarında Amanos Dağları'nda yaşayan Özgür Kilikyalılar adı verilen dağ kabilelerine değinmekte ve valiliği sırasında 20 kadar bu tür yerleşmeyi imha ettiğini, bunlardan Pindenissos adındaki yerleşmeyi, 57 gün süren bir kuşatmadan sonra ancak ateşe vermek suretiyle ele geçirebildiğini yazmaktadır²⁸. Cicero'nun MÖ. 51/50 yılındaki Kilikya Prokonsüllüğü sırasında önemini koruyan Kilikya, Caesar'ın öldürülmesi ve buna bağlı gelişen olayların ardından önemini kaybetmiştir. Marcus Antonius'un doğuyu yeniden düzenlemesi sonucu da Kilikya Eyaleti ortadan kalkmıştır(MÖ. 43/42)²⁹.

İlk zamanlar yerel bir bey (toparch) olarak hüküm süren Tarkondimotos, Roma tarafından kral olarak tanınmıyordu. Tarkondimotos, aslında Roma'yı çok uğraştıran Kilikya korsanlarındandı. MÖ. 64 yılında başlayan egemenliği, belki de Seleukoslardan kalan bir toparchia'dan geçmedir. Tarkondimotos başlangıçta, Pyramos nehri

²³ Kurt 2009, 120.

²⁴ Ünal _ Girginer 2007, 231.

²⁵ Kurt 2010, 486.

²⁶ Ünal _ Girginer 2007, 231.

²⁷ Erhan 2014, 9.

²⁸ Sayarv.d. 1994, 144.

²⁹ Şahin 2003, 24.

kıyısındaki Mopsuestia (Misis/Yakapınar), Mallos (Kızıлтаhta), Magarsos (Eski Karataş) ve liman kenti Aegeai'yi (Yumurtalık) kontrol altında tutuyordu³⁰.

MS. 17 yılında II. Tarkodimos'un ölümünü fırsat bilerek krallığı dahilinde toprakları Ovalık Kilikya'nın diğer bölgeleri ile birlikte, bir Roma eyaleti olan Suriye'ye bağladı. Tiberius bu arada Orta Pyramos Havzası'nda Tarkodimos hanedanlığı tarafından başlatılmış olan kentleşme çalışmalarını, bu bölgenin biraz batısında kalan Saros Nehri üzerinde, Adana'nın kuzeyinde MS. 29 yılında kurduğu Augusta kenti ile sürdürmüştür³¹.

Erken Bizans çağında Ovalık Kilikya iki ayrı eyalete bölündü. Bunlardan Cilicia Prima denen batı kısmının başkenti Tarsus, Cilicia Secunda denen doğu kısmının başkenti ise Anazarbos (Justinopolis, Anavarza) idi. Bölgedeki Bizans kilisesi Antiocheia'ya (Antakya) patriyarkatlığına bağlandı³². Metropolisi Tarsus olan Cilicia Prima içerisinde Pompeiopolis, Sebaste (Elaiussa), Korykos, Adana, Augusta, Mallos, Zephyron kentleri, metropolisi Anazarbos olan Cilicia Secunda içerisinde ise Mopsuestia, Aigeai, Epiphaneia, Aleksandreia, Rossos, Eirenopolis, Phlabias ve Kastabala kentleri yer alır³³.

MS 4 ila 7. yüzyıllar arasında, Doğu Akdeniz'de tarımsal ve ticarî anlamda büyük gelişme dönemi yaşanmıştır. Yaklaşık üç asır devam eden bu refah dönemi kabaca, Konstantinopolis'in kurulması ve Arap istilaları arasında kalan sürece isabet etmektedir. MS 4 ve 7. yüzyıllar arasındaki süreç, aynı zamanda Uzak Doğu ile ilişkilerin de zirve yaptığı evredir. Çin ve Hindistan'ın otantik ürünlerinden kaynaklanan gemi trafiğinin anormal ölçülerde yoğunlaşması, Doğu Akdeniz yerleşimleri için olağan üstü bir fırsat yaratmıştır³⁴.

Kilikya bölgesinin bu ticari atmosfer içindeki rolü diğer coğrafi bölgelere oranla daha hareketli idi. Nitekim Uzak Doğu'dan gelen kervanların veya gemilerin, daha kârlı bir alışveriş amacıyla boş dönmeyecekleri tahmin edilebilir. Uzak Doğu'ya gidecek olan tüccarların yanlarına aldıkları ürünler arasında şarap ve zeytinyağı olduğu da

³⁰ Kaplan 2015, 82-83.

³¹ Kaplan 2015, 85.

³² Ünal(b) 2006, 84.

³³ Hild _ Hellenkemper 1990, 39.

³⁴ Durukan 2015, 4.

anlaşılmaktadır. Yemen ve Hindistan gibi uzak coğrafyalarda Kilikya’da üretilmiş olan amphoraların bulunması, bu duruma kanıttır³⁵.

Anadolu gibi büyük bir pazarın giriş kapısı olarak tanımlanabilecek liman ve geçitlerin Çukurova’da bulunması Tarsus, Anazarbus ve Aegeai kentlerinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Deniz yoluyla gelen ticari metalar bu kentler üzerinden Anadolu’ya sevk edilmektedir³⁶.

3.ANTİK LİMANLAR

Liman kelimesinin dilimizdeki karşılığı “gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal veya yapay sığınak” olarak tanımlanmaktadır³⁷. Bu sığınaklar seçilirken ya da inşa edilirken bölgenin topografik yapısı başat belirleyicidir. Kıyı yapısının girintili çıkıntılı olduğu bölgelerde doğal koylar bulunur. Bu koylardan, kıyı yapısı ve derinliği uygun olanlar doğal liman olarak kullanılabilir. Doğal koyların liman olarak kullanılması aşamasında ihtiyaç duyulması halinde küçük inşai faaliyetler de yapılarak liman kullanıma hazır hale getirilebilir. Kıyının düz bir hat şeklinde uzandığı ve kumluk bir formasyonda olduğu bölgelerde ise limanlar tamamen yapay yöntemlerle oluşturulurlar. Günümüzde de kullanılan bu yöntemde, karadan denizin içine doğru bir veya daha fazla mendirek inşa edilerek bir su havzası elde edilir. Bazen birbirine belli bir açıyla yaklaşan iki mendirek yapılarak liman oluşturulurken bazen de kıyıdan deniz dik uzanan mendirekler deniz içerisinde dik veya dike yakın bir açıyla döndürülerek dalgakıran görevi gören bir eklenti elde edilir. Bu tip limanların şekli genellikle dikdörtgen veya kareyi andırır. Oluşturulan su havzasının liman fonksiyonu kazanmasıyla beraber içeri giren gemilerin manevra ihtiyacı için yeterli ve güvenli bir alan olması beklenir. Aksi halde hem gemilerin hem de taşıdıkları askeri veya ticari yükün kaybedilmesi tehlikesi ortaya çıkar. Örneğin Roma döneminde yelkenli ortalama bir ticaret gemisinin 20 metrelik bir uzunluğa, 6 metrelik bir genişliğe, 2.5-3 metre derinliğe sahip olduğu ve yaklaşık 200 ile 500 ton arasında yük taşıdığı³⁸ düşünülürken bu gemilerin manevra alanının önemi daha iyi anlaşılabilir.

³⁵ Durukan 2015, 4.

³⁶ Durukan 2015, 5.

³⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5900076d168b00.10957216

³⁸ Kretzschmer 2000, 135.

Gerek doğal, gerekse de yapay limanların uygun noktalarda bir girişi bulunur. Bu giriş belirlenirken limanın kullanım amacı ve limanı kullanan gemilerin boyutları önem kazanır. Gemilerin güvenli bir şekilde limana girebilmeleri ve giriş çıkış trafiğinin sağlıklı akışı için liman girişinin önemi büyüktür.

Antik çağdan günümüze kadar, insanoğlunun ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmak durumunda kaldığı limanlar bu süre zarfında bazı değişiklikler göstermiştir. Akdeniz dünyasında, Mısırlı, Fenikeli ve Grek denizcilerin başlangıçta görece küçük gemiler yaptıkları ve bunları kıyıya çekerek yük ve insan indirip bindirdikleri düşünülmektedir. Deniz seyahatinin yapılmadığı kış aylarında ise kıyıya çekilen bu gemilerin üstü örtü ile kapatılmakta veya etrafı taş duvarlarla çevrilmekte ve böylece gemiler tehlikelere karşı korunmaktaydı³⁹. İnsanoğlunun liman ihtiyacıyla ortaya çıkan liman tarihi, ilk denizcilerin sahili takip ederek yaptıkları seyahatlerde teknelerini ırmak ve denizlerin tehlikeli akıntularından koruyacak güvenli ve demirleyebilecekleri uygun bir yer aramalarıyla başlamıştı⁴⁰.

Bilinen en eski liman kullanımlarının ise Indus Vadisi, Mezopotamya ve Mısır'ın nehir toplumlarınca gerçekleştirildiği, nehir ve kanallarının ticari gemilerce yoğun şekilde kullanıldığı bilinmektedir⁴¹.

İlerleyen dönemde uzun kıyı hattı boyunca yapılan yolculuklar sırasında, gemilerin ve mürettebatın bakım, beslenme, mal takası gibi ihtiyaç duydukları şeylerin giderilmesi için çözüm bulmak kaçınılmaz olmuştur. Tüm bu ihtiyaçların giderilebilmesine yönelik güzergah üzerinde sayısız liman inşa edilmiş ve limanlar zamanla çok büyük yapı kompleksleri haline gelmiştir⁴². İlk liman uygulamalarının Levant kıyılarında yapıldığı, düz bir kayalığa sahip bu kıyılarda liman elde etmek için yapı inşa etmekten çok kayalık zeminin kesilerek ve traşlanarak liman alanlarının oluşturulduğu araştırmacıların önerileri arasındadır⁴³. Levant kıyılarının, mevcut topografyasıyla denizciliğe elverişli olmadığı, bunun üstesinden gelinerek kıyıların deniz ticaretine

³⁹ Shaw 1972, 89.

⁴⁰ Özdaş 2005, 259.

⁴¹ Blackman 1982a, 90.

⁴² Aslan 2011, 19.

⁴³ Frost 1972, 97.

uygun hale gelebilmesi için liman yapımına ilişkin teknik çözümlerin ortaya çıktığı ileri sürülmektedir⁴⁴.

Antik dönem liman teknolojisi, sürekli ve düzenli bir gelişim çizgisinden ziyade, bölgesel topografya, erişilebilir yapı malzemesi ve bölgesel ekonomik koşullara bağlı olarak farklılık göstermiştir⁴⁵. Limaların gelişiminin erken evrelerinde, ekonomik avantajlar, savunulabilirlik ve korunaklılık bir limanın nehir ağzında mı, bir deltada mı yoksa sahilde mi yapılacağını belirlemiştir⁴⁶. Antik limanlarla ilgili yapılan çalışmaların en büyük zorluğu ise tarihlemedir. Özellikle kaya kesimi ile oluşturulmuş limanları yakın çevrede bulunan diğer yapıları dikkate almaksızın tarihlemek olanaksızdır. Limanı çevreleyen herhangi bir yapıdan geriye kalan arkeolojik bulgulardan ya da tarihi kaynaklarda bu konuda faydalanılabilir. Ancak bazı limanların tarihsel süreç içerisinde onararak yeniden kullanılması ve bazılarının günümüze kadar kullanılmaya devam edilmesi tarihlendirmeyi zorlaştıran bir diğer faktördür⁴⁷. Burada “Cothon” tipi limanlara değinmekte fayda vardır. “İç Liman” olarak da tanımlanabilen bu liman tipi Fenikeliler tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır (şekil 3)⁴⁸. Kıyıdan kısmen içerde belirlenen bir bölge yeteri derinlikte ve genişlikte kazıldıktan sonra denizden buraya açılan bir veya daha fazla kanal vasıtasıyla içi su doldurulur. Etrafı genellikle taş duvarlarla çevrili bu kanallar(şekil 4)hem limanın su ihtiyacını karşılar hem de limana giriş çıkışı sağlar⁴⁹.

Limanlar hakkında günümüze ulaşan ve içerisinde limanların yer seçimi, inşa teknikleri gibi detaylı bilgileri içeren eser kuşkusuz Vitruvius’a aittir. Dilimize de çevrilen bu son derece faydalı eser içerisinde “Limanlar,Dalgakıranlar ve Tersaneler” başlığı altında limanlar inşa edilirken dikkat edilecek noktalar, kullanılacak malzemelerin cinsi, miktarı, nerede kullanılacağı, inşa sürecinin ne şekilde ilerleyeceği detaylı bir şekilde anlatılmaktadır⁵⁰.

⁴⁴ Raban 1988, 185.

⁴⁵ Oleson 1988, 148.

⁴⁶ Shaw 1972, 89.

⁴⁷ Williams 1976, 74.

⁴⁸ Shaw 1972, 93.

⁴⁹ Isserlin 1974, 189 vd.

⁵⁰ Vitruvius 2005, 121-124.

3.1 Fonksiyonlarına Göre Limanlar

Gerek yapay gerekse de doğal yollarla elde edilen her limanın kullanım amacına bağlı olarak yerine getirdiği bir fonksiyon olmalıdır. İşlevleri göz önüne alındığında Limanların temel olarak 3 ana gruba ayrıldığı görülür.

3.1.1 Ticari Limanlar

Yelkenli denizciliğin Akdeniz’de görülmeye başlamasıyla birlikte Erken Tunç Çağından itibaren deniz yoluyla uluslar arası ticaret başlamıştır. Deniz kıyılarında veya denizden akarsular vasıtasıyla ulaşılabilen yerlerde kurulmuş olan yerleşimler için limanlar en önemli gerekliliktir. Bu yerleşimlerin ihtiyaçlarının giderilmesinde limanlar büyük bir görev üstlenmişlerdir⁵¹. Deniz yoluyla yapılan ticaret, karayoluna yapılan ticarete oranla daha kolay ve daha büyük kapasiteli olduğundan ticaret amacıyla kullanılan limanların önemi de daha büyüktür. Efes limanında tespit edilen bir yazıtta: “*mermer ithal eden tüccarlar,mermeri rıhtıma boşaltmamalıdır çünkü onun (mermerin) aşırı ağırlığı rıhtımı destekleyen payandalar üzerinde ağır bir yük oluşturuyor, kereste ithalatçıları keresteyi rıhtımda kesmemeliler çünkü kereste tozu limanın kanallarını tıkama riski yaratıyor* ” ifadesi tüccarlara yönelik; Thasos limanındaki yazıtta “*...tondan daha hafif bir ticaret gemisi çekmeyin....ölüm cezasına çarptırılır*” ifadesi⁵² ise römorkörlere yönelik yapılan uyarıları içermektedir. Her iki yazıt da ticaret limanlarının ne kadar önem taşıdığını,yanı sıra, yöneticiler tarafından ne kadar ciddiye alındığını ortaya koymaktadır.

Bazı limanlar bölgesel ürünlerin birer ihracat noktası olarak gelişmiştir. Örneğin Melos obsidyenini, Keos kırmızı kökboyasını, Karadeniz Limanları ise balık ve mısırını Grek dünyasına ihraç eden birer çıkış noktasıdır. İskenderiye ve diğer bazı Kuzey Afrika limanları ise Roma’nın ihtiyaçlarına cevap vermiştir. İskenderiye’nin yanında Efes ve Antakya limanları ise doğudan gelen ipek, kumaş,baharat vb. lüks tüketim maddelerinin ihraç edildiği birer merkez halini almıştır⁵³.

⁵¹ Öniz 2012,43.

⁵² Aslan 2011, 23 dipnot 75.

⁵³ Blackman 1982b, 188.

3.1.2 Askeri Limanlar

Deniz gücünü askeri alanda kullanan otoritelerin gerek saldırı gerekse de savunma amacıyla kullandıkları gemiler için askeri amaçlı limanlar yapmışlardır. Askeri gemilerin ticaret gemilerine göre farklı tasarımları olması da bu ayrımı zorunlu kılmıştır. Böyle bir ayrımın varlığını Strabon'dan öğrenmekteyiz. Knidos kentini anlatırken biri açık, biri de kapatılabilen ve içerisine 20 triremelik bir donanma alabilen iki limana sahip olduğunu belirtmektedir⁵⁴.

Kartaca Limanının askeri amaçla kullanıldığına ve bu konuda gerekli altyapıya sahip olduğuna dair bazı bilgileri tarihçi Appian'dan öğreniyoruz. Yazar, Kartaca limanı ile ilgili olarak⁵⁵ *“Limanların hepsi iletişim içindedir ve denizden bir giriş bulunur. Yaklaşık 23 metrelik bu giriş demir bir zincirle kapatılmıştır. Birinci liman tüccarların hizmetindedir ve her türlü bağlama olanağına sahiptir. İç limanın ortasında bir ada vardır ve ada ile liman büyük rıhtımlarla düzenlenmiştir. Rıhtımlar 220 gemilik çekek yerleriyle doludur ve arkalarında triremeler için gerekli donanımların bulunduğu dükkanlar vardır. Her gemi barakasının önünde iki Ionic sütun dikilidir yani ada ve liman bir sütun dizisi ile görülür. Amiral'in kışlası adanın üzerindedir; amiralin emirleri buradan borazancının sinyalleriyle iletilir. Adanın yüksekliği nedeniyle denizde olan her şey, yaklaşan gemilerdekiler daha içeride olup biteni göremeden Amiral tarafından gözlemlenebilir. Tersane bölümü bir çift duvarla çevrili olduğu için içeride bulunan ticaret gemilerinin tüccarları tarafından bile kolay görülemez. Tüccarların birinci limandan tersane bölümünde girmeden şehre doğrudan girebilecekleri kapılar vardır”* şeklinde bilgiler aktarmaktadır⁵⁶.

3.1.3 Kişisel Limanlar

Bir diğer liman türü ise kişisel veya özel limanlardır. Daha çok yerel yönetici veya bölgenin ekonomik gücü yüksek kişilerine aittirler. Grek tiranlarının çoğu bu sınıfa dahil olabilecek kişisel limanlara sahiptiler. Syracuse tiranı Dionysius I, Mausolos'un karısı Artemisia bunlara örnek olarak verilebilir⁵⁷. İstanbul Küçükçekmece gölünde Dr. Şengül Aydıngün başkanlığında yürütülen çalışmalarda küçük özel iskelelere rastlanmıştır.

⁵⁴ Strabon 1993, 226.

⁵⁵ Blackman 1982a,79.

⁵⁶ Öniz 2012, 44-45.

⁵⁷ Blackman 1982b, 188.

Liman olarak kullanılmaya uygun bir yapıda olan göl kıyısında villa temellerine bağlı en az beş adet küçük iskelenin tespit edildiği, sosyoekonomik durumu uygun kişilere ait en azından özel iskelelerin de olduğu ileri sürülmektedir⁵⁸.

3.2 Limanların Bazı Bileşenleri

Tek başına Liman olarak tanımlanan havzanın aslında bir yapılar kompleksi olduğu, bu kompleksin birbirinden farklı fonksiyonlara sahip bileşenlerden oluştuğu söylenebilir. Bu durumda, tespit dilen kalıntıların değerlendirilmesine yardımcı olması açısından antik bir limanı tamamlayan unsurlara kısaca değinmek faydalı olacaktır.

3.2.1 Mendirekler-Dalgakıranlar

Kıyının düz bir hat şeklinde uzandığı ve kumluk bir formasyonda olduğu bölgelerde ise limanlar tamamen yapay yöntemlerle oluşturulurlar. Bu şekilde oluşturulan limanların en temel unsuru mendirekler olup neredeyse liman denilince akla gelen ilk şeydir. Tahkim edilmiş bir çıkış noktasından itibaren karadan denizin içine doğru bir veya daha fazla mendirek inşa edilir. Bazen birbirine kavis yaparak yaklaşan iki mendirek yapılarak liman oluşturulurken bazen de kıyıdan deniz dik uzanan mendirekler deniz içerisinde dik veya dike yakın bir açıyla döndürülerek dalgakıran görevi gören bir eklenti elde edilir. Bu tip limanların şekli genellikle dikdörtgen veya kareyi andırır.

Mendirekler ile dalgakıranlar arasında fonksiyon bakımından bir fark görülmemesine karşın arasındaki ayırt edici özellik inşa edilme şekilleridir. Dalgakıranların üzerlerine herhangi bir yapı yapılmaz ve öncelikle limanı dış etkilerden korumaları beklenir. Mendirekler de limanı dış etkilerden korur. Fakat düzgün taşlarla inşa edilen mendireklerin üzerlerine yapı yapılabilir⁵⁹.

Mendirek yapımının temel amacı, denizin yıpratıcı ve yıkıcı etkisinden korunmak olduğu gibi, düşman saldırılarına karşı bir savunma işlevi de üstlenmişlerdir⁶⁰. Fenikelilerin MÖ. 9.-8. yüzyıllarda doğal kayalıklardan da faydalanarak kesme taş bloklar kullanarak yaptıkları mendirekler bilinmektedir. Grekler ise kıyılarındaki derinlikten dolayı moloz taş

⁵⁸ Öniz 2012, 47.

⁵⁹ Gündüz 2008, 26.

⁶⁰ Blackman 1982b, 196.

yığınlarını kullanarak mendirekler oluşturmuşlardır⁶¹. Fenikelilerin liman yapılarını en iyi şekilde uygulayanlar olmalarına karşın, aslında liman yapılarının daha öncesinde Grekler tarafından geliştirildikleri de öne sürülmektedir.⁶²Ülkemizde, İzmir ili, Urla ilçesinde bulunan Klazomenai antik kentinin limanına ilişkin yürütülen kazı çalışmalarında, bu limana ait mendireklerin moloz taş kullanılarak inşa edildiği(şekil 5),aşağıdan yukarıya doğru daraldığı, üst yüzeyde neredeyse hiç düzgün taş kullanılmadığı tespit edilmiştir⁶³. Bu veriler ile kentin karada kalan kısmında elde edilen bulguların karşılaştırılması ve değerlendirilmesi sonucu, liman mendireğinin MÖ. 9. Yüzyıla tarihlendirmesi yapılmaktadır⁶⁴.

MÖ. 3. yüzyılın sonları ve 2. yüzyılın başlarında, Roma Kireç harcı ve *Pozzolana* harcın ortaya çıkmasıyla beraber, eski bazı teknikler ve malzemelerin kullanımına devam edilmesine karşın liman yapım teknikleri büyük bir değişim geçirmiştir⁶⁵. Pozzolana harcın tanımını Vitruvius'tan öğrenmekteyiz. Özellikle Vezüv Dağı eteklerinde bulunan ve bir tür volkanik toz olan pozzolana ile kireç karıştırıldıktan sonra su ile temas ettirildiğinde hızlıca katılaşır ve tek bir kütle haline dönüşür⁶⁶. Bu malzeme kullanılarak inşa edildiği bilinen ilk liman mendireği ise MÖ. 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen Cosa Limanına aittir⁶⁷.

Roma döneminde mendireklerin üst yüzeyleri düzgün kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilirdi. Ya da moloz taş kullanılarak yapılmış mendireğin üstü kesme taş malzeme ile kaplanarak düzgün bir yüzey elde edilirdi. Bu şekilde kaplanan yüzey bazen tüm mendirek boyunca uzanırken bazen de denize doğru 7-8 metre ilerledikten sonra sonlandırılırdı. Bazı liman mendireklerinin her iki tarafı da kesme taş ile kaplanırken bazılarının denize bakan yönü doğal halde bırakılırdı. Bunun sebebi denize bakan tarafların denizin yıkıcı ve tahrip edici etkisini fazlasıyla görmesi ve bu nedenle de zaten tahrip olacak olmasıdır⁶⁸.

⁶¹ Oleson 1988, 148.

⁶² Shaw 1972, 93.

⁶³ Tuğcu 2017, 88.

⁶⁴ Tuğcu 2017, 92.

⁶⁵ Oleson 1988, 148.

⁶⁶ Vitruvius 2005, 32.

⁶⁷ Oleson 1988, 149.

⁶⁸ Blackman 1982b, 197.

3.2.2 Rıhtım

Dilimizde “Bir akarsu veya deniz kıyısında doldurularak yapılmış, gemilerin indirme bindirme veya yükleme boşaltma yapabileceği yer” olarak tanımlanan rıhtım⁶⁹ gemilerin kıyıya rahat yanaşabilmeleri için kıyı boyunca inşa edilmiş yapılardır. Gemilerin işlemlerini güvenli ve kolay yapabilmeleri için, rıhtıma kadar yeterli seviyede bir su derinliğine ihtiyaç duyulur. İnşa edilen rıhtımın düz yüzeyi, yük indirme bindirme ve diğer aktiviteler için kullanılmaya elverişli bir alan oluşturur(şekil 6).

Mendireklerin liman içine bakan tarafları zaman zaman rıhtım olarak kullanılmasına karşın, genellikle limanın iç kıyısında rıhtımlar inşa edilirdi. Mendirek yapım teknikleri ve mimari gelişimi ile rıhtımları ayrı ayrı düşünmek olanaksızdır. İlk rıhtımların, Sidon’da örneğinde olduğu gibi kaya kesimi ile elde edildiği, ya da Delos’ta olduğu gibi moloz taş kullanılarak inşa edildiği, ancak Roma döneminde bunların yüzeylerinin kesme taş malzeme ile veya bazen de ahşap keresteler ile kaplandığı düşünülmektedir. Kaya kesimi ile elde edilen rıhtımlarla her dönem karşılaşılabileceği de Knidos’taki bu tip rıhtım MÖ. 4. Yüzyıla tarihlendirilmektedir⁷⁰.

3.2.3 Bağlama Yerleri-Palamarlar

Limana giren gemilerin yüklerini veya yolcularını güvenli bir şekilde indirip bindirmelerini yapabilmeleri için ihtiyaç duyulan bir diğer şey ise bağlama sistemleridir. Denizcilik terminolojisinde gemiyi bağlamaya yarayan kalın ip olarak açıklanırken fiil hali de gemi bağlama işlemidir. Günümüzde Palamar halatı olarak bilinen ve gemiden karaya atılarak bir yerlere bağlanan halatın geçmişte ne tür isimler aldığını bilmememize rağmen en azından Bizans Döneminde *skalodemata* olarak adlandırıldığını öğrenebiliyoruz⁷¹.

Bağlama işleminin yapıldığı noktalara baktığımızda genel olarak 2 tipte yapıldıkları görülür. İlk olarak özellikle doğal limanlarda ve kayalık kıyılarda karşımıza çıkan Palamar halkaları göze çarpar. Bölgede var olan ve gemiye makul bir seviye ve mesafede duran doğal kaya kütlelerinde uygun bir çıkıntının içinde halatın geçebileceği

⁶⁹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59040fb6e81563.62070974

⁷⁰ Blackman 1982b, 202.

⁷¹ Beşaltı 2016, 350.

bir delik açılarak Palamar Halkası elde edilirdi. Giresun Adasında yapılan arkeolojik çalışmalarda çeşitli ölçülere sahip bu tipte palamar halkası tespit edilmiştir⁷² (şekil 7). Palamar halkaları, bu yöntem dışında, düzgün kesme taşların halka şeklinde işlenmesi ve rıhtım veya mendireğin örgü sistemine dahil edilmesi ile de elde edilirdi (şekil 8).

Bir diğer bağlama unsuru çeşidi ise Palamar Babası diye adlandırılan türdür. Bu türde, palamar halatı elde edilen dikey kütlenin etrafına sarılıp bağlanırdı. Bu tür kendi içerisinde ikiye ayrılır. Birinci tür bir kaya kütlesi üzerinde dikey bir kütlenin traşlanmasıyla elde edilir ve etrafına halat sarılırdı (şekil 9). İkinci tür ise silindirik veya kare formlu palamar babalarının zıvanalar yardımıyla uygun noktalara yerleştirilmesiyle inşa edilirdi. Ancak Phaselis Limanında görüldüğü gibi⁷³ bazen kayaya şekil verilerek yapılmış yatay eksenli palamar babası örneği de mevcuttur (şekil 10).

Palamar babaları genellikle rıhtıma ya da mendireğin üzerine konumlandırılırlardı. Bunların dışında metal palamar halkaları da kullanılırdı ancak metal palamar halkaları genellikle görece küçük limanlarda görülür⁷⁴.

Palamar halkaları sadece deniz kıyısındaki gemilerin kullandığı bir şey değildi. Gemi kullanımına elverişli büyük göllerdeki bağlama ihtiyaçları için bağlama sistemleri geliştirilmişti. Örneğin gemi trafiğine elverişli olan ve yakın çevresinde bir çok Helenistik yerleşim izi bulunan İsrail ve Ürdün sınırındaki Ölüdeniz'de taş çapaların yanı sıra düzgün kesme taş kullanılarak üretilmiş palamar halkaları tespit edilmiştir⁷⁵.

3.2.4 Fenerler

Günümüzde nerdeyse her limanın girişinde görmeye alışık olduğumuz fenerler antik çağda da denizciler için hayati bir işlev üstlenmiştir. Gemilerin özellikle geceleri güvenli bir şekilde seyahat edebilmeleri için onlara yardımcı olan fenerleri, tepelerindeki kuvvetli bir ışık kaynağı ile bu fonksiyonu yerine getirir. Limanların giriş noktalarına konulabildikleri gibi, gemiler için gündüz vakitlerinde bile büyük tehlike oluşturan ve denizin içerisinden yükselip yaklaşık su yüzeyi seviyesinde biten kayalara verilen isim olan *topuk* oluşumlarına ve burunlara da fenerler konumlandırılır.

⁷² Doksanaltı _Aslan 2012, 224.

⁷³ Blackman 1973,360.

⁷⁴ Williams 1976,76.

⁷⁵ Galili vd 2014,451.

Bu güne kadar MÖ. 3.yüzyılın başlarına tarihlenen İskenderiye(Pharos) Fenerinden daha eski bir fener kalıntısı henüz tespit edilememiştir⁷⁶. Bugünkü Çanakkale/Kumkale'deki Sigeon'da MÖ. 7. Yüzyıla ait bir deniz feneri olduğu iddia edilse de bu kalıntılar ve iddialar henüz kanıtlanmamıştır⁷⁷. Ülkemizde de deniz fenerlerine iyi bir örnek teşkil eden Patara Deniz Feneri(şekil 11)mevcuttur⁷⁸.

3.2.5 Çapalar

Birer taşınmaz mimari tasarım olan limanların direkt bir parçası olmayan çapalar, limana yanaşan gemilerden geriye kalan buluntular olduğu için ayrı bir anabölüm altında incelenmek yerine bu bölümde ele alınmıştır.

Sualtı ve kıyı araştırmalarında karşımıza sıkça çıkan ve deniz arkeolojisinin önemli verilerinden bir diğeri de kuşkusuz çapalardır. Ait oldukları dönemin denizciliği, gemileri ve boyutları, çapalama yöntemleri ve teknolojisi hakkında oldukça önemli bilgileri bizlere aktarırlar. Geminin yavaşlaması veya durması amacıyla yapılan çapalamada kullanılan çapalar, bir halat veya zincir vasıtasıyla gemiye bağlıydı. Çapada açılmış bir delik veya metal çapalara eklenmiş bir halka bağlantı işlevini üstleniyordu.

Bir gemide yeteri kadar çapanın bulunması bir zorunluluktu. Çapalama için kullanılan çapaların bazıları bir kayalığa sıkıştığında, veya bozulan hava koşulları nedeniyle yerlerini terketmek zorunda kalan gemilerin halatları kesmesi sebebiyle denizde bırakılmış ve şuan araştırmalarda karşımıza çıkmaktadır.

Ancak taş çapalar sadece deniz kıyısındaki gemilerin kullandığı bir şey değildi. Gemi kullanımına elverişli büyük göllerdeki gemilerin duraklama ihtiyaçları için de kullanılmaktaydı. Örneğin gemi trafiğine elverişli olan ve yakın çevresinde bir çok Helenistik yerleşim izi bulunan İsrail ve Ürdün sınırındaki Ölüdeniz'de yapılan araştırmalarda taş çapalar tespit edilmiştir⁷⁹.

Hindistan'da Gujarağ kıyılarında, MÖ. 3.binyıl liman kenti olan Lothal'da yapılan kazılarda 2 tane tek gözlü, 5 tane de çok gözlü olmak üzere toplam 7 adet taş

⁷⁶ Blackman 1982b , 207.

⁷⁷ Gündüz 2008,29.

⁷⁸ Williams 1976,74.

⁷⁹ Galili vd 2014, 448.

apa bulunmuştur⁸⁰. Ancak bugün Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi bahçesinde yapılacak küçük bir gezintide bile üzerinde haç işareti olan Bizans Dönemi taş çapaları rahatlıkla görülebilir.

Çeşitli araştırmacılar tarafından sınıflandırması yapılan çapalar⁸¹ genel olarak üç ana gruba ayrılır, taş çapalar, ahşap çapalar ve metal çapalar. Bunlar arasında bizim için önem arzeden taş çapalar da kendi içerisinde üç ana gruba ayrılırlar: deliksiz taş çapalar, tek delikli taş çapalar ve çok delikli taş çapalar(şekil 12).Deliksiz taş çapalar ve tek delikli taş çapaların insanlığın ilk çapa tasarımlarının ürünü olduğu, çok delikli çapaların ise ilk bileşik malzemeli çapa türü olduğu ileri sürülmektedir⁸². Yine tek delikli çapaların kayalık zeminler için kullanıldığı, çok delikli çapaların ise kumul zeminlerde demir almak için kullanıldığı ileri önerilmektedir⁸³.

⁸⁰ Alpözen 1972, 72.

⁸¹ Kapitan 1984, 33-44.

⁸² Öniz 2014, 63.

⁸³ Frost 1963, 7.

4.ANTİK ÇAĞDA TAŞ ÜRETİMİ

İnsan soyunun yerleşik hayata geçmesiyle beraber ortaya çıkan mekan olgusunun temelini fiziksel sınırlar oluşturur. Bu sınırlar bazen geniş arazileri çevrelediği gibi bazen de çok dar alanları kapsamaktadır. Yerleşim tarihinin ilerleyen süreçlerinde gerek ortak kamusal yapıların gerekse de özel mülkiyet yapıların ortaya çıkışıyla beraber özenli ve dayanıklı yapı yapmak için daha iyi malzemeler ve teknikler geliştirilmiştir.

Bu güne kadar kullanılan en uzun soluklu malzeme şüphesiz doğada sınırsız diyebileceğimiz miktardaki taştır. Bir alanı çevrelemek veya bir yapıyı inşa etmek için, çeşitli boyutlarda ve şekillerde ,farklı kaya türlerinden farklı dayanıklılığa sahip taşlar üretilmiştir. Her taş, kullanılacağı yere veya yapıya göre üretildiğinden aynı zamanda birer tasarımın ürünü olarak ortaya çıkarlar.

4.1 Taş Kesme Teknikleri

Kullanılacakları yapıya ya da yere göre ocaktan çıkarılacak taşları üretmek için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bunların en ekonomik ve kolay olanı ise kayalar üzerinde zaten var olan çatlaklardan yola çıkarak ve bazı metal araçlar kullanılarak taşın alınması idi. Bunun mümkün olmadığı kayalarda ise ahşap kuru takozlar çatlakların içine doğru sıkıştırılır, sonra suyla iyice ıslatılırdı. Islatılan ahşabın genişmesi taş bloğunun çatlayarak ayrılması sağlanıyordu⁸⁴.

Bir diğer yöntemde ise, kaya üzerinde taş kesilecek bir hat belirlenir ve bu hat boyunca kamalar için uygun boyutta yuva açılırdı. Açılan yuvalardan içeriye sokulan kamalar taşın içine doğru çakılır ve taş bloğunun belirlenmiş çizgi üzerinden çatlaması sağlanırdı⁸⁵(şekil 13).

Kayalardan taş üretmek için kullanılan tekniklerden birisi de aşındırma yöntemidir. Bu yöntemde, alınmak istenen bloğun etrafına çeşitli aletler vasıtasıyla bir kanal açılırdı. Bu kanal taşın altına incek kadar derinleştirilirdi. En altta ise kama ve küskü yardımı ile taş çıkarılırdı⁸⁶. Bu yöntemin kullanıldığı yerlerde, kanalın daha kolay ve hızlı derinleştirilebilmesi için açılan kanalların içerisine su verildiği kuvvetle muhtemeldir.

⁸⁴ Adam 1994, 23.

⁸⁵ Adam 1994,30.

⁸⁶ Bingöl,2012,98-99.

5. ANTİK ÇAĞDA TUZ ÜRETİMİ

5.1 Tuzun Kısa Tarihi

Günlük yaşamımızda tuzun yeri kuşkusuz çok büyüktür. Yediğimiz yemeklere katılan tuzun beslenme kültürümüz ve seçimimiz ile ilgisi vardır. Ancak tuz kullanımı sadece bununla sınırlı değildir. Kullandığımız endüstriyel ürünlerin çoğunun içeriğinde tuz mevcuttur. Tuz, tıptan trafiğe kadar geniş bir yelpazede vazgeçilmez bir mineral durumundadır. İlk kullanım amacı beslenme olsa da bugün tuz tüketiminin ancak %7'si gıda sektöründe meydana gelmektedir⁸⁷.

Tuz madeni, doğada iki biçimde yer almaktadır: Eriyik halindeki tuzlar ve katı haldeki tuzlar. Eriyik halindeki tuzlar deniz, göl ve yeraltı suyu şeklinde bulunur. Katı haldeki tuzlar ise yeraltı tuz madenlerinde kaya tuzu olarak yer alırlar⁸⁸. Okyanuslar yaklaşık %3 oranında tuz içerirken bu oran bazı iç denizlerde %15'e kadar çıkmaktadır⁸⁹.

Uygarlık tarihinde önemli bir yere sahip olan tuzun kullanımının en azından Neolitik Döneme kadar gittiği ileri sürülmektedir⁹⁰. Tuzun insan hayatına girmesiyle beraber tarih dünyanın çeşitli bölgelerinde toplumlar üzerinde farklı siyasi, ekonomik ve kültürel v.b etkiler bırakmıştır⁹¹.

Tuz üretimine dair en eski bilgiler Çin'den gelmektedir. Çinli tarihçiler, MÖ. 6. binde Çin'in güneyindeki Yuncheng Gölü'nün sularının yaz aylarında buharlaşmasıyla ortaya tuz çıktığını ve insanların bu tuzu topladıklarını belirtmektedirler. MÖ. 3500'lerde ise İspanya'da Barselona yakınlarındaki Cardona'da tuz üretiliyordu.⁹²

Anadolu'da Tuz Gölü ve çevresinde Neolitik Dönem tuz araştırmaları yapılmış ve tespit edilen kemiklerin tuz emilimleri ölçülerek tuz tüketimine dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Yürütülen etno-arkeolojik çalışmalar ile de tuzun geçmişteki üretim yöntemlerine dair ipuçları aranmıştır⁹³. Anadolu'da tuz kullanımına ait ilk yazılı kaynaklar Hititlere aittir. Buna göre Hititler ekmeğine tuz, kimyon, bal ve çörekotu katmaktaydılar⁹⁴. Bunun yanında Boğazköy tabletlerinde “mun” sözcüğünün “ tuz”

⁸⁷ Gölbaş _Başbüyük, 2012, 47.

⁸⁸ Güngörmez 2015, 27.

⁸⁹ Avcı 2003, 22.

⁹⁰ Gölbaş _Başbüyük, 2012, 48.

⁹¹ Güngörmez 2015, 28.

⁹² Avcı 2003,24.

⁹³ Gölbaş _Başbüyük 2012, 49.

⁹⁴ Brandau _ Schickert 2003, 82.

anlamında kullanıldığı ileri sürülmektedir.⁹⁵ Tabletlerde tuzun miktarı ve fiyatlandırması ile ilgili bilgiler de verilmiştir. Tuza biçilen fiyatların genellikle düşük olduğu görülmektedir. Bu ödemelerin düşük miktarda olması, Anadolu'da tuzun bolluğuna ve bölgenin tuz rezervi açısından zenginliğine işaret etmektedir⁹⁶.

Anadolu'da Kalkolitik ve İlk Tunç Çağları yerleşimlerinden biri olan Çankırı'daki Sariçi Höyük eski çağlarda Anadolu'da tuzun önemine dair ipuçları barındırmaktadır. Kaya tuzundan oluşmuş bir tepe üzerindeki bu yerleşim yerinde tuz üretimi ve ticaretinin yapıldığı iddia edilmektedir⁹⁷

Romalılardan önce Avrupa'da Keltler tuz üretimi yapıyorlardı. Çoğunlukla madencilik teknikleriyle kuru tuz üreten Keltler, Carston'da güneş ısısının tuzlu suları buharlaştırmasından faydalanarak tuz ürettiyordu. Romalılar ise onların işlettikleri tuzları ve yöntemlerini sahiplenmişlerdi. Denizin tuzlu suyundan tuz üretmeyi iyice öğrenen Romalılar, buralardan ürettikleri tuzu imparatorluğun iç kesimlerine ulaştırmak için "Via Salaria" yani "tuz yolu" adını verdikleri bir güzergah oluşturmuşlardı. Bu dönemde Akdeniz çevresinde 60'a yakın tuz üretim merkezi Romalıların elindeydi⁹⁸. Romalıların bir dönem askerlerin maaşlarını tuz ile ödediği ve bundan dolayı Latince "salarium" sözcüğünün tuz maaşı anlamına geldiği, İngilizcede maaş anlamındaki "salary" sözcüğünün ise buradan türemiş olduğu iddia edilmektedir⁹⁹.

5.2 Deniz Suyundan Tuz Üretimi

Güneşte tuzlu suyun buharlaştırılması yöntemi; en eski ve en yaygın tuz üretim tekniği olması sebebiyle çağımızda da kolaylığı ve ekonomikliği sebebiyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Deniz ve göl gibi tuz kaynaklarında üretim maliyetleri daha düşüktür. Bu kaynaklarda üretim maliyetleri daha çok coğrafi konuma ve iklim koşullarına göre değişmektedir¹⁰⁰.

Deniz, göl veya bazı kaynak sularının buharlaştırılarak ortamdan uzaklaştırılması ve salamura adı verilen eriyik haldeki tuzun kristalleştirilmesi bu

⁹⁵ Erkut 1990, 1.

⁹⁶ Öz 2011, 307.

⁹⁷ Gölbaş _ Başbüyük 2012, 49.

⁹⁸ Avcı 2003, 26.

⁹⁹ Gölbaş _ Başbüyük 2012, 52.

¹⁰⁰ Güngörmez 2015, 31.

teknikğin temel prensibidir¹⁰¹. Bunun için kıyıda birtakım düzenlemelerin ve uygun bir sistemin kurulması gerekir.

Deniz suyundan tuz elde etmek için gerekli olan iki temel şey suyun denizden alınmasını sağlayacak kanallar ve bu suyun bekletileceği ortalama büyüklükteki havuzlardır. Doğal yapının uygun olduğu yerlerde deniz suyu eğimli bir şekilde havuzlara ulaşan kanallar vasıtasıyla alınır. Üretim alanının deniz seviyesinden yüksekte olduğu yerlerde ise deniz suyu önce büyük kuyulara alınır buradan da insan veya hayvan gücü ile beraber birtakım mekanizmalar kurularak yukarı çekilir ve yine kanallarla buharlaştırma havuzlarına ulaştırılırdı(şekil 14)¹⁰². Buharlaştırma havuzlarında yeteri kadar bekleyen suyun ortamdan uzaklaşmasıyla beraber ortaya tuz çıkardı.

¹⁰¹ Avcı 2003, 31.

¹⁰² Galili _ Rosen, 2014.

6. MAGARSUS ANTİK KENTİ KIYI ARAŞTIRMALARI

6.1 Mallos Ve Magarsus İlişkisi

Bugün Magarsus antik kenti ile ilgili çözülmeyi bekleyen en büyük sorun Mallos/ Mallus ile olan ilişkisidir. Bu konudaki temel soru Mallos/ Mallus'un Magarsus/ Magarsia olup olmadığıdır. Böyle bir sorunun ortaya çıkmasının da sebebi, antik kaynakların bazen bu ikisini birbirinden ayrı zikretmesi, bazen de bugünkü Magarsus'un tarif edilirken Mallos/ Mallus denmesidir.

6.1.1 Mallos Kentinin Kuruluşuna İlişkin Görüşler

Mallos'un kuruluşuna ve isminin kökenine ilişkin ileri sürülen görüşler irdelenmeye çalışıldığında temel olarak iki görüşün öne çıktığı görülür. Bunlardan birincisi, Mallos'un Yunan Mitolojisine dayandırılmasıdır¹⁰³. Buna göre; Amphilochus ve Mopsos Troia'dan gelip Mallos'u kurarlar. Daha sonra Amphilochus Argos'a döner. Ancak buradan memnun kalmayıp Mallos'a geri gelip yönetimden pay isteyince Mopsos ile çatışırlar. Aralarında düello yapılır, her ikisi de ölür ve birbirini görmeyecek şekilde gömülürler. Mezarlarının ise Magarsus dolaylarında olduğu belirtilmektedir¹⁰⁴. Bu anlatı, Mallos kentinin bir Hellen kenti olduğu, onlar tarafından kurulduğu ve adlandırıldığı iddiasını barındırmaktadır.

Buna karşın, Mallos'un kökenini Luwi halkına dayandıran görüşler de vardır. Bu görüşe göre; Hellen dilinde “yün yumağı, yün, saç perçemi” gibi çeşitli anlamlara gelse de Hellen'lerce kullanılan *mallos* sözcüğünün kökeni belirsizdir; ayrıca, kentin adının öz biçiminde başka türlü iken, Hellen ağzında önce Marlos'a, oradan da Mallos'a çevrildiği güçlü bir olasılıktır. Anadolu'da, Hellen kenti olmayan ve varlığı Hellenistik çağ öncesine uzanan bir kentin, Hellen dilinden gelme ad taşıması beklenemez; Mopsouestia dahi aslında Hellen ağzında çarpıtılmış bir addir¹⁰⁵. Mallos kentinin Hellenistik dönem öncesinde kalan yazıtlardaki adı Marlos'tur. Luwi dilinden gelen bu kelimenin aslı *Marla* yani *Ma-Arla*'dır. *Ma* Ana Tanrıça, *Arla* ise Göl anlamındadır ki bu da kentin adının anlamının *Ana Tanrıçanın Gölü* olduğunu göstermektedir¹⁰⁶.

¹⁰³ Ünal _Girginer 2007, 489.

¹⁰⁴ Strabon 1993, 267.

¹⁰⁵ Umar 1993, 539.

¹⁰⁶ Umar 2000, 124.

6.1.2 Mallos/ Magarsus Eşitleme Sorunu

Etimolojik çözümlenmenin yanı sıra, bölgenin coğrafyası göz önüne alındığında “kent-göl” ilişkisi üzerine oturtulan bu iddianın dayanaklarının daha somut olduğu söylenebilir. Şöyle ki; bu bölgede göl olarak adlandırılabilir en büyük oluşum Akyatan Lagünü/Gölü’dür. Yaklaşık 50 kilometrekarelik bir alanı kaplayan oldukça geniş bu göle yönelik bazı kutsallaştırmaların yapılmış olması beklenen bir durumdur. Burada bahsedilen ve Mallos adının kökeni olarak öne sürülen “*Ana Tanrıça’nın Gölü*”nün Akyatan Gölü olması son derece akla yatkındır. Akyatan Gölü ile Magarsus kent surlarının uzaklığı yaklaşık 3 kilometredir(şekil 15). Bu durumda Mallos kentini bugünkü Magarsus’tan uzakta aramamak doğru olacaktır.

Arrianus, Büyük İskender’in Doğu Seferini anlattığı ünlü Anabasis isimli eserinde, Büyük İskender’in Tarsus’tan sonra Magarsus’a gelip Athena Magarsia’ya kurbanlar sunduğunu, ardından Mallos’a yürüdüğünü, belirtmektedir¹⁰⁷. Eserde bu kısımdan sonra anlatılanlara bakıldığında Büyük İskender’in Mallos’ta bir müddet kaldığı anlaşılmaktadır.

Yaşlı Plinius ise Naturalis Historia’da Kilikya kentlerini 5. Kitap, 27. Bölümde Sayarken Mallos ve Magarsus’u beraber zikretmiştir¹⁰⁸. Bu durum her iki yerleşimin birbiriyle olan ilişkisini açıklar niteliktedir.

Ptolemy bölgeye ilişkin haritasında Mallos’u Pyramos’un doğusunda ve kıyıda göstermiştir. Samosata’lı Lucianus, Clarus ve Didymus ile beraber Mallus’un da kehanet merkezi olarak bilindiğini belirtir¹⁰⁹. Yanı sıra, kentte Amphilocheus kültüne ait bir tapınak olduğunu ifade eder¹¹⁰.

Mela ve Stephanos Byzantinos’un eserlerinin yanı sıra¹¹¹ Mallos/ Mallus/ Magarsus isimlerini Lycophron¹¹², Pausanias¹¹³ gibi antik yazarlardan da duymaktayız. Daha da önemlisi, Pausanias, Mallus’ta Athena ile beraber Amphilocheus’a ait birer altar olduğunu belirtmektedir. Bugün Magarsus olarak bildiğimiz kentte Athena’ya adanmış bir tapınak olduğu göz önüne alındığında, Pausanias’ın Mallus dediği yerin bugünkü Magarsus olduğu düşünülebilir.

¹⁰⁷ Arrian 1884, 89.

¹⁰⁸ Plinius 1847, 78.

¹⁰⁹ Lucianus 2016a.

¹¹⁰ Lucianus 2016b.

¹¹¹ Yüksel_ Yüksel 2014, 21.

¹¹² Lycophron, 2016.

¹¹³ Pausanias 2016.

Günümüzde bu konudaki yaygın kanaat ise antik çağlarda Didyma ile Miletos arasındaki ilişkiye benzer biçimde¹¹⁴ Magarsus/ Magarsia'nın Mallos'un limanı olduğu yönündedir.

Bir başka görüş ise, Magarsus'un MÖ. III.yüzyılın son çeyreğinden başlayarak MÖ. II.yüzyılın ortalarına kadar geçen dönemde Pyramos nehri batı kıyısında denizden yaklaşık 25 km. kadar içeride bulunan Kızıлтаhta Köyü civarında kurulduğu tahmin edilen ve milattan önceki yüzyıllarda nehir taşkınları nedeniyle önemini yitirmeye başlayarak tamamen alüvyon altında kalan Kilikya'nın en eski şehirlerinden Mallos'un yerini aldığı, Magarsus'taki kutsal alanın çevresinde bir ticari ve askeri liman şehri şeklinde Pyramos kıyısındaki Antiokheia adıyla MÖ. III.yüzyılın son çeyreğinde yeni bir Mallos şehri oluşturulduğu, Karataş burnunda bulunan bazı onurlandırma yazıtlarında bu kentin yerel yönetim organlarının bazen bu yeni şehrin ismiyle ve bazen de kentin eski ismiyle anıldığı¹¹⁵ yönündedir.

6.1.3 Pyramos Kıyısındaki Antiokheia

MÖ. V. yüzyıldan itibaren kendi adına sikke basmaya başlayan kentin MÖ. V. ve IV. yüzyıllara ait erken dönem sikkelerinde Yunanca ve Aramice "Mallos" isminin kısaltması olarak MAL ve MAP kullanılmıştır. Sikkeler ve diğer epigrafik belgelere göre, kent bu ismini IV. Antiokhos Epiphanes (MÖ. 175–164) dönemindeki kısa süreli 'Pyramos Kıyısındaki Antiokheia' şeklindeki değişiklik dışında, Roma İmparatorluğu'nun bölgedeki hakimiyetinin sona erdiği MS. 260 yılına kadar korumuştur¹¹⁶.

"Pyramos Kıyısındaki Antiokheia" adlandırması Mallos'un lokalizasyonu konusundaki iki farklı görüşe de dayanak olabilmektedir. Antik Mallos kenti epigrafik belgelere dayanılarak bu günkü Kızıлтаhta köyüne lokalize edilirken¹¹⁷ olasılıkla bu ifade de göz önüne alınmıştır. Kızıлтаhta Köyü bugün Pyramos nehrinin kenarında yer almaktadır. Yani antik Mallos kenti bugünkü Kızıлтаhta köyünde ise bu kent için "Pyramos Kıyısındaki Antiokheia" adlandırması yanlış olmayacaktır. Nehir buradan biraz daha güneyde Bebeli köyü civarında geliş ekseninden sola saparak denize

¹¹⁴ Ünal_Girginer 2007,488.

¹¹⁵ Sayar 2010, 249-250.

¹¹⁶ Erhan_Gülşen 2016, 178.

¹¹⁷ Bossert 1950, 662.

yönelir. Bu durumda Magarsus-Akyatan Gölü yakınlarına Mallos'u lokalize etmek zorlaşır.

Pyramos nehri, Ceyhan ilçesinden sonra Sirkeli Köyü civarında önüne çıkan orta yükseklikli dağ silsilesinin kuzey yamaçlarını takip ederek Bebeli'ye kadar geldikten sonra burada doğal yüksekliğin kesintiye uğrayıp düzleştiği dar bir alanda aniden 90 derecelik bir sapmayla yatak değiştirmiştir (şekil 16). Bu marjinal değişikliğin bir taşkın sebebiyle oluştuğu kuvvetle muhtemeldir. Nehrin Bebeli civarında olağan akış yönünde devam ederek daha önceki güzergahında olduğu gibi kuzeydoğu-güneybatı uzantılı yüksekçe tepeler silsilesinin kuzey yamaçlarından devam etmiş olması durumunda denize ulaşacağı yer Akyatan Gölü ile Magarsus arasındaki dar alandır. Pyramos nehrinin antik çağda bu hattı takip ettiği ve Mallos'un batısından aktığı, ortaçağda güzergah değiştirerek Mallos'un doğusunda kalacak şekilde akarak Yumurtalık körfezine ulaştığı yönündeki savlar¹¹⁸ ile bu güzergah üzerinde yer yer nehir yatağı olduğuna dair uydu görüntüleri ve tespitler¹¹⁹ "Pyramos Kıyısındaki Antiokheia" adının, antik Mallos kentinin bugünkü Magarsus'a ve Akyatan Gölü'ne yakın bir yerlerde olması gerektiği iddiasını desteklediği yönünde de değerlendirilebilir.

Karyanda'lı Skylaks'a atfedilen (Pseudo-Skylaks) *Periplous* (İskan Edilmiş Avrupa, Asya ve Afrika Denizi'nin Çevresindeki Seyr-ü Seferi) adlı coğrafi eser Karadeniz, Akdeniz ve Afrika sahillerindeki yerleşim yerlerinin tarihi coğrafyası ile ilgili oldukça önemli bilgiler verir¹²⁰. Dönemin bölgeleri, kentleri, limanları, ırmakları; iskan edilmiş adaları, halklarını ve bunların hangi tarzda anakarayla ilişki içinde bulunduğu anlatıldığı eserin Kilikya başlığı altında "*Pamfilya'dan sonra, Kilikya halkı gelir ve Kilikya Bölgesi'nde şu kentler vardır: Selinous; Kharadrous kenti ve limanı, Anemourion burnu ve kenti, Nagidos kenti [ki bu kent] bir adaya sahiptir. Seton'a doğru Poseidon Limanı, Salon, Myous, Kelenderis kenti ve limanı, Aphrodisios ve diğer bir liman; Holmoi Hellen kenti (... stadia) uzaklıktadır. Terk edilmiş Sarpedon kenti ve ırmağı, Hellen kenti Soloi, Zephyrion kenti, Pyramos Irmağı ve Mallos kenti, ki bu kente yukarı doğru ırmak üzerinden yelken açılır, ticaret merkezi Adana ve Fenikelilerin Myriandos Limanı ile Thapsakos Irmağı yer alır. Kilikya'dan sahil boyunca deniz seyahati, Pamfilya'nın sınırlarından Thapsakos Irmağı'na kadar,*

¹¹⁸ Ramsay 1903, 360-361.

¹¹⁹ Erhan _ Gülşen 2016, 177.

¹²⁰ Arslan 2012, 239.

üç gün iki gecedir. Ayrıca Karadeniz'deki Sinop'tan anakara içinden geçerek Kilikya'nın Soloi kentine kadar bir denizden (Karadeniz) diğer denize (Akdeniz) kara yolu ise, beş gün sürer."¹²¹ şeklindeki anlatımlarla Mallos'un varlığına dair bilgi almaktayız. Burada dikkat çeken husus; kıyıdan kısmen içeride olmasına rağmen uygun nehir koşulları sayesinde gemilerin gidebildiği Seleucia, Tarsos gibi büyük ve önemli kentlerin burada sayılmamış olmasıdır. Eserin en azından Kilikya ile ilgili pasajında hep kıyıdaki kentlerin sayıldığı dikkate alındığında, "Pyramos Irmağı ve Mallos kenti" ifadesinden Mallos'un Pyramos'un yakınında ve doğusunda, deniz kenarında olduğu sonucuna varılır. Cümlelerin devamında, nehirden yukarıya yelken açılarak gidildiği belirtilen yerden kasıtın Mallos değil Adana olduğu açıktır. Aksi takdirde; Mallos'un Kızıldahta Köyüne lokalizasyonu doğru kabul edilse bile, karadan kuş uçuşu yaklaşık 25 kilometre içeride olan bu noktaya ulaşmak için nehrin kullanılması gerektiği vurgulanırken, yaklaşık 60 km. içeride olan ticaret merkezi Adana'ya ulaşım ile ilgili böyle veya benzeri herhangi bir belirtmenin yapılmamış olması ve Adana'nın diğer kentlerle beraber kıyıdaymış gibi bir üslupla anlatılması izaha muhtaçtır. Burada Saros nehrinin zikredilmediği, Adana'ya gemi ile ulaşım için Pyramos nehrinin kullanılmayacağı öne sürülebilir. Ancak; oldukça geniş bir düzlüğü kaplayan Çukurova içerisinde Saros ve Pyramos nehirlerinin dönem dönem yatak değiştirdiği¹²² bilinmektedir. Bazı dönemler Saros nehrinin Pyramos nehrine karıştığı, bazı dönemlerde ise denize bağımsız olarak ulaşan bir nehre dönüştüğü yönündeki kuvvetli iddialar¹²³ göz önüne alındığında, pasajda bahsedilen Pyramos nehrinden yukarıya yelken açılarak Adana'ya ulaşımın pekala mümkün olabileceği sonucuna varılabilir.

Strabon ise, Kydnos ırmağından sonra Pyramos ırmağına ve bir tepe üzerine kurulmuş olan Mallos'a gelindiğini aktarmaktadır¹²⁴. Ancak devamında "*bu kıyının yukarısında*" ifadesinden sonra Çukurova'yı anlatmaya başlamaktadır¹²⁵. Mallos'un kıyıdan içeride olduğuna dair herhangi bir ifadenin olmayışı ve yazının akışı Strabon'un Mallos ile Magarsus'u bir bütün olarak ve muhtemelen bugünkü Magarsus'ta gördüğünü düşündürmektedir. Şu halde; Strabon döneminde Magarsus kenti Mallos olarak (da) bilinmektedir.

¹²¹ Arslan 2012, 251.

¹²² Oyman _ Girginer 2006, 105.

¹²³ Ramsay1903, 361.

¹²⁴ Strabon 1993, 266.

¹²⁵ Strabon1993, 267.

6.1.4 Gezinlerin Anlatımlarında Magarsus/Mallos

Antik Çağın yanı sıra modern çağda da, özellikle 19.yüzyılda, diğer yerler gibi Kilikya bölgesine de birçok gezgin-seyyah uğramıştır. Bunlardan bazıları bölgeyi gezip inceledikten sonra ülkelerine dönmüşler ve gördüklerini yayınlayarak Batı dünyasındaki Oryantal merakın giderilmesine yardımcı olmuşlardır. Bazıları ise belli amaçlar- arkeolojik araştırma, bilimsel çalışmalar vb.- için bölgeye gelerek birtakım çalışmalar yürütmüşlerdir.

Kilikya bölgesiyle ilgili modern çağın en erken bilgi kaynaklarından birisi Kaptan Sir Francis Beaufort'un 19.yüzyılın ilk yıllarında Anadolunun güney kıyılarını inceleyerek gözlemlerini aktardığı "Karamanya" isimli eseridir. Anadolu'nun güney kıyılarındaki kentleri, limanları, nehirleri ve yer yer flora-fauna özellikleri hakkında önemli bilgiler içeren kitapta Magarsus ve Mallos kentlerinden de söz edilmektedir. Yukarıda irdelenen Magarsus/Mallos eşitleme sorununa ve bölgenin genel özelliklerine değinildikten sonra¹²⁶ Magarsus antik kentinin bulunduğu Karataş Burnu'nu anlatılmaya başlanır. Bir kilise yapısı, hamam ve kare bir yapına(muhtemelen kale) ilişkin verilen bilgilerin yanında, kentin küçük bir limana sahip olduğu belirtilmektedir¹²⁷. Karataş burnunun doğusunda, su üzerinde pek yükselmeyen iki adacık olduğu, bunların üzerinde antik yapılara ait taşlar olduğu ve bu adacıkların birer demirleme yeri olduğu yazarın aktardığı bilgiler arasındadır¹²⁸.

Bölgeyi gezen diğer bir gezgin ise Fransız Charles Texier'dir. Pyramos nehrinin ağzında, Mopsos ve Amphilochoş tarafında kurulan "Moltus" şehrinin bulunduğunu, bugün sadece enkazlarının kaldığını, ancak ortaçağda burayı koruyan istihkâmın kalıntılarının Karataş burnunda halen görülebildiğini ifade eden yazar, Magarsus'un bulunduğu ovanın ise bugün genellikle bataklık olduğunu, ancak Magarsus'un da Mallos gibi bir tepe üzerinde olduğunu belirtmektedir¹²⁹. Yazarın birbiriyle çelişir nitelikteki kimi anlatımlarına bakıldığında, Magarsus ve Mallos kentlerinin lokalizasyonu konusunda oldukça tereddütlü olduğu hissedilmektedir.

¹²⁶ Beaufort 2002, 278-285.

¹²⁷ Beaufort 2002, 288.

¹²⁸ Beaufort 2002, 287.

¹²⁹ Texier 2002, 485.

Kenti gezen diğ er bir gezgin olan Ghevont Alishan, Magarsus'un kalıntılarını 1/15000 ölçekli bir plan dahilinde çizmiştir¹³⁰. Bu çizimde, kent surları, tapınak, stadion, tiyatro ve antik limanın işlendiğ i görülmektedir(ş ekil 17).

19.yüzyılın son ç eyreğ inde Anadolu'yu gezen İngiliz arkeolog Sir William Mitchell Ramsay bugü nkü Karataş bölgesini de ziyaret etmiştir. Ramsay'a göre Mallos kenti bugü nkü Karataş 'ın yerinde, Pyramos nehrinin ağı zındaki tepeler üzerindeydi¹³¹. Yazarın tarif ettiğ i yer bugü nkü Magarsus antik yerleşiminin bulunduğ u yer olmasına karş ın Magarsus isminin hiç zikredilmemesi dikkat çekicidir. Ayrıca konsüllere ait piskoposluk listelerinde de hep Mallos adı geçmektedir¹³².

Fransız gezgin Victor Langlois Magarsus ve Mallos hakkında bilgiler aktaran diğ er bir gezgindir. Magarsus antik yerleşimindeki kalıntılarının yanı sıra epigrafik belgeleri de inceleyen Langlois, bu gün halen tartışılan ve açıklığ a kavuşturulmamış olan Magarsus ile Mallos ilişkisini irdelemiştir¹³³. Mallos'ta Metropol Tarsus'un tanrılarına tapınımlar olduğ unu, Silifke, Korikos, Misis gibi Mallos'ta da meşhur kahinler olduğ u, Kilikya'da Mısır,Fenike ve Yunan dinlerinin birbirine karış mış olduğ unu¹³⁴ belirtmiştir.

Bölgeye gelip incelemelerde bulunan William Martin Leake ise Magarsus ve Mallos hakkında birtakım kıyaslamalar yapmaktadır. Antik kaynakların verdiğ i bilgiler ış ığında bu iki yerleşimi irdelemekte ve bilgiler ış ığında Mallos'un lokalizasyonu konusundaki farklı seçenekler üzerinde durmaktadır¹³⁵.

6.2.Araştırma Tarihçesi

Kilikya Bölgesine yönelik yüzey araştırmalarında öncü arkeologlar olarak kabul edilebilecek seyyahlar, XIX. Yüzyıl boyunca antik kentlerin hemen hemen tamamını ziyaret etmiştir. Francis Beaufort, William Martin Leake, Charles Texier , Victor Langlois, Ghevont Alishan gibi seyyahlar, yukarıda da açıklanmaya çalışıldığ ı gibi Magarsus kalıntılarını da ziyaret etmişlerdir. Bu kalıntılara dayanarak kent hakkındaki kişisel yorumlarını, kentın lokalizasyonu konusunda referans alınabilecek antik

¹³⁰ Alishan 1899, 422.

¹³¹ Ramsay 1960, 429.

¹³² Ramsay 1960, 427.

¹³³ Langlois 1861, 461 v.d.

¹³⁴ Langlois 2009, 16.

¹³⁵ Leake 1824, 215-216.

kaynakları zikretmişlerdir. Modern çağın seyyahlarının aktardığı bilgiler, Magarsus kentinin kalıntılarının kabaca neler olduğu ve kentin lokalizasyonu ile sınırlıdır. Aktarılan bilgilerin bilimsel ve spesifik niteliği göz önüne alındığında yüzeysel olduğu söylenebilir. Ancak, kentin kalıntılarının o dönem için izlenebilirliğinin kanıtlanması ve belgelenmesi açısından son derece önemlidir. Bunun yanında, daha sonraki süreçte uzmanlar tarafından bölgede yapılan ve yapılacak spesifik çalışmalara bir altlık niteliğinde oluşları açısından da ayrıca değer taşımaktadır.

6.2.1 Magarsus Civarında Yapılan Yüzey Araştırmaları

Magarsus ve çevresinde yapılan ilk nitelikli arkeolojik-bilimsel araştırmanın Rudolf Heberdey-Adolf Wilhelm ikilisi tarafından gerçekleştirilen çalışma olduğu söylenebilir. Avusturya Bilimler Akademisi adına Kilikya'ya gelen ikilinin daha çok epigrafik buluntulara yöneldiği görülmektedir. Karataş ve çevresinde 8-12 Nisan 1892 tarihlerinde araştırma yapan ekip, bu bölgede 16 adet yazıt saptamış, bunların çizimlerini yapmışlardır. Bu yazıtlarda bazen Mallos bazen de Magarsus isimlerine yer verildiği, Antiochia ad Pyramos tanımlamasıyla da karşılaşıldığı anlaşılmaktadır¹³⁶.

Sir William Mitchell Ramsay 1900'lü ilk yıllarda bölgede yaptığı araştırmalar sırasında Magarsus ve Mallos konularını da irdelemiştir. Magarsus'un, Mallos'un limanı olduğu, bölgeye ait sikkeler incelendiğinde, buranın Kilikya'nın en eski liman şehri olduğunun anlaşıldığı belirtilmektedir. Yanı sıra, Magarsus Limanı Çukurovaya açılan ticaret kapısı olarak tanımlanmaktadır. Çalışmasında, Saros ve Pyramos nehirlerinin yataklarında tarihsel süreçte meydana gelen değişimlere değinildikten sonra bu değişimlerin bugün sebep olduğu lokalizasyon sorunlarına değinilmektedir¹³⁷.

Einar Gjerstad, 1930 yılında bölgede bir yüzey araştırması yürütmüştür. Bu araştırmanın amacı, Anamur'dan başlayarak Kelenderis, Boğaz?, Silifke, Lamas, Mersin, Tarsus, Adana ve Karataş'ı içeren kıyı şeridinde, en erken çağlardan Demir Çağı sonuna dek geçen zaman dilimine ait seramiklerden yola çıkarak bölgenin Kıbrıs ve Miken kültürleriyle olan ilişkisi hakkında bilgi edinmektir. Bu yüzey araştırmasında Karataş bölgesi de gezilmiş ve elde edilen bulgular yayımlanmıştır¹³⁸. Ancak bu

¹³⁶ Heberdey ve Wilhelm 1896, 5-11.

¹³⁷ Ramsay 1903, 357-365.

¹³⁸ Gjerstad 1934, 155-203.

çalışma seramik ve ithal edilebilen buluntulara odaklandığı için mimari kalıntılar hakkında doyurucu bilgi içermemektedir.

1949 yılı yaz ayında, Karatape’de arkeolojik çalışmalarını yürüten Helmuth Theodor Bossert ve öğrencileri, 1950 yılında ise, Helmuth Theodor Bossert ve Uğur Bahadır Alkım, Muhibbe Darga, Michael Gough ve Lütfi Özin’den oluşan ekip tarafından yeniden Karataş’ta bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı olarak, hem Magarsus kalıntılarını incelemek hem de Magarsus ve Mallos ilişkisine açıklık getirmek olarak belirtilmiştir. Kızıldahta köyü civarında bulunan ve *Flavia Procla* şerefine bir heroon inşa ettiren Mallos kentinin adının geçtiği bir yazıttan yola çıkılarak Mallos kenti buraya lokalize edilmiştir. Demir çağından öncesine ait seramik bulunmadığı belirtilen Karataş’ın önündeki adacıklar üzerindeki kalıntılara ait taşların, modern iskele yapımında kullanıldığı, bu nedenle adalarda kaydadeğer bir kalıntı bulunmadığı belirtilmektedir. Magarsus antik kenti kalıntılarının büyük oranda toprak altında olduğu ve görülemediği, buna rağmen ana hatlarıyla bir şehir planının çıkarıldığı ifade edilmektedir¹³⁹. Bölgede yapılan incelemeler sonucunda; Magarsus kentinin, Kilikya’nın önemli bir ticaret limanı olduğu, çeşitli buluntular üzerinden Mısır ile ilişkilerinin olduğu ifade edilmektedir¹⁴⁰.

Kilikya Bölgesindeki prehistorik yerleşimleri saptamak amacıyla 1951 yılında araştırma yürüten Amerikalı arkeolog Marjory Veronica Seton – Williams ve ekibi Magarsus’ta incelemelerde bulunmuş ve kentin bir Roma yerleşmesi olduğu sonucuna varmıştır. Makalede Karataş olarak zikredilen bölgede, Helenistik döneme ait siyah astarlı Megara grubu seramikler ile Roma dönemine ait kırmızı astarlı seramik parçalarına rastlandığı, antik limana ait pek bir şey görülemediği belirtilmektedir¹⁴¹.

1972 yılında Bölgede yapılan bir diğer araştırmaya göre, Karataş ilçe merkezinin yaklaşık 2 kilometre batısında, yani Magarsus ile modern Karataş’ın ortasında, Doktorlar Sitesi olarak bilinen sitenin yapımı sırasında bazı mezarlar bulunmuştur. Burada Adana Müzesince yapılan kazılar sonucunda bu bölgenin Magarsus antik kentinin Nekropolü olduğu anlaşılmıştır¹⁴².

¹³⁹ Bossert(a) 1950, 661-666.

¹⁴⁰ Bossert (b)1950,122 – 125.

¹⁴¹ Seton – Williams 1954, 160.

¹⁴² Taşyürek 1973, 33.

1986 – 1990 yıllarında Kilikya Bölgesi Ortaçağ yerleşimlerinin saptanmasına yönelik araştırma yürüten Friedrich Hild ve Hansgerd Hellenkemper, bölge kentleri ile birlikte Magarsus ve çevresinde de araştırmalarda bulunmuş ve sonuçları yayımlanmıştır. Magarsus ve Mallos ilişkisi için, Didyma ve Miletos örneği verilen çalışmada, Magarsus'un, bazı kaynaklarda Mallos olarak ifade edilse de Mallos'un limanı olduğu yönünde fikirler öne sürülmektedir. Mallos'un ise; Kızıлтаhta köyü civarında, Daha çok Ortaçağ döneminde Mallos ve Magarsus'un durumu hakkında bilgilere yer verilen çalışmada, Magarsus'ta stadion, tiyatro *caveası* ve liman kalıntılarının görülebildiği belirtilmektedir¹⁴³.

1991 yılında M.Hamdi Sayar başkanlığında, Peter Siewert ve Hans Taeuber'den oluşan bir ekip tarafından, Doğu Kilikya Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları kapsamında, Adana ve Hatay illerindeki Anazarbos, Kastabala, Flaviopolis, Neronias, Epiphaneia, Aigeai, Mopsuestia, Mallos, Magarsos antik kentlerinde incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışmanın son aşamasını Mallos ve Magarsos antik yerleşmelerinin lokalize edilmesi amacıyla yapılan gözlemler oluşturmuştur. Ekibin incelemesine göre; ilçenin güneybatısındaki Magarsus'ta tiyatro *caveası* ve Roma devri stadionu dışında herhangi bir kalıntı görülmemektedir¹⁴⁴.

Doğu Kilikya Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1992 yılında M.Hamdi Sayar başkanlığında, Viyana Üniversitesi Eski Çağ Tarihi Bölümünden Prof. Dr. Peter Siewert ve Dr. Barbara Pitlik'in katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalarda Magarsus ve Mallos kentlerine de değinilmiştir. Bu çalışmalar sırasında, biri Karataş ilçe merkezine, diğeri de civardaki başka bir köye götürülmüş olan ve Hellenistik döneme tarihlendirilen iki onur yazıtı incelenmiştir. Yanı sıra, Kızıлтаhta köyü ile üzerinde Terkeş Han çiftliğinin bulunduğu Pyramos kıyısındaki doğal yükselti arasındaki alanda lokalize edilen Mallos antik kentinden bugün Ceyhan nehri kıyısındaki antik köprü kalıntısı dışında herhangi bir iz kalmadığı belirtilmiştir¹⁴⁵.

1993 yılında M.Hamdi Sayar başkanlığındaki bir ekip tarafından bölgedeki araştırmalara devam edilmiştir. Yapılan araştırmalarda Karataş ilçesine bağlı çeşitli köylere Mallos ve Magarsos'tan getirilmiş olduğu içeriklerinden anlaşılan 4 adet Helenistik ve 2 adet Roma İmparatorluk Devri onur yazıtı tespit edilmiş, bu

¹⁴³ Hild _ Hellenkemper 1990, 335 – 337.

¹⁴⁴ Sayar vd. 1993, 175 – 197.

¹⁴⁵ Sayar vd. 1994, 143-144.

yazıtların,kentin çeşitli memuriyet ve rahiplik görevlerinde bulunmuş olan kişileri onurlandırdığı anlaşılmıştır¹⁴⁶.

Kilikya Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmalarının 1996 sezonu çalışmaları M.Hamdi Sayar başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiş ve bölgede birçok yazıt tespit edilmiştir. Bu çalışma sırasında, Helvacı Köyü'nde bulunan ve Karataş'tan getirildiği belirlenen Helenistik Dönem'e ait yazıtlı heykel kaidesi ve Karataş İlçe Merkezindeki Kültür Evi bahçesindeki bir yazıtlı heykel kaidesi saptanmıştır. Bu yazıtların da öncekiler gibi, Mallos kentinin yönetim organları tarafından kente katkısı olan kişileri onurlandırdığı tespit edilmiştir. Magarsus Antik Kenti içindeki çalışmalarda ise iki tarafı yazıtlı bir blok parça bulunmuştur. Her iki yüzde de Helenistik Devire tarihlenen yazıt metninin bir yüzünün ilk satırında prytanie kurumundan söz edildiği ve bu yüzdeki yazıtın büyük olasılıkla kentin yerel yönetimi tarafından kente yararlı hizmetlerde bulunan bazı şahıslara vatandaşlık hakkı verilmesiyle ilgili olduğu, diğer yüzdeki yazıtın ise MÖ 2. yüzyılda adı Pyramos Kıyısındaki Antiokheia olarak değiştirilen Mallos Şehri yerel yönetim organları tarafından alınan bir karar ile ilgili olduğu anlaşılmıştır¹⁴⁷.

1997 yılında da Kilikya Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları M. Hamdi Sayar başkanlığında gerçekleştirilmiş ve Karataş bölgesi de incelenmiştir. Bu incelemeler esnasında, Mallos'un lokalize edildiği Kızıлтаhta Köyü'nün birkaç km. güneyinde, uzun yıllar önce düzlenmiş bir höyük üzerinde bulunan çiftlik evinin bahçesinde bir heykel kaidesi tespit edilmiştir. Kaidenin yazıtından, Mallos kentinin zenginlerinden bir kadının kocasını onurlandırmak üzere dikilmiş bir heykele ait olduğu anlaşılmıştır. Mallos ile Magarsos'un lokalize edildiği Karataş ilçesinin Dördürek Mevkii arasında kalan alanda yapılan yüzey araştırmaları sırasında Oymaklı Köyü'nden getirilmiş olan yazıtlı bir heykel kaidesini bulunmuştur. Kaidenin yazıtında Antiokheia kenti halk meclisinin kentin hemşehrilerinden birini onurlandırdığından bahsedilmektedir. Burada bahsedilen Antiokheia kenti Mallos'un diğer adıdır. Aynı bölgede incelenen bir levha üzerindeki yazıt metni ise Erken Hıristiyanlık Devri'ne tarihlenmekte olup, Aziz Paulus Manastırı'nın yerini göstermesine rağmen yazıtın kesin buluntu yeri bilinmediğinden bu manastırın nerede olduğunu saptamak mümkün olamamaktadır. Karataş ilçe merkezinin 10 km. kadar kuzeyinde bulunan Çakırören

¹⁴⁶ Sayar 1995, 44-45.

¹⁴⁷ Sayar 1998, 336-337.

Köyü'ne büyük bir olasılıkla Magarsus'tan getirilmiş olan bir heykel kaidesinin yazıtından, bir kadının bu kaideyi kocası onuruna diktirdiği saptanmıştır¹⁴⁸.

Aynı çalışma kapsamında, 1998 yılında Magarsus Antik Kenti içinde bulunan tonozlu yapı kalıntıları incelenmiştir. Athena Magarsia Tapınağı'nın yerinin saptanması amacıyla incelenen tonoz kalıntılarının büyük bir yapının zemin katı olduğu anlaşılmıştır¹⁴⁹.

1999 yılında Kilikya Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları önceki yıllarda olduğu gibi M. Hamdi SAYAR başkanlığında yürütülmüş ve Karataş'ta Magarsus'un da dahil olduğu alanlarda incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışmalarda Magarsus'ta bulunan bir heykel kaidesi üzerindeki yazıtın, bu bölgede pek çok örneği görülen Helenistik Devir onur yazıtlarının yeni bir örneği olduğu anlaşılmıştır. Yazıtta Antiokheia kentinin halk meclisinin Boethos isimindeki şahsı erdemli davranışı ve cömertliği nedeniyle onurlandırdığından bahsedilmektedir. Burada adı geçen Antiokheia kenti Magarsos kutsal alanının arazisinde bulunduğu ve yeri henüz netleşmemiş Mallos antik kentinin MÖ. 2. yüzyılda taşıdığı isimdir. Karataş ilçe merkezinde yapılan araştırmalar sırasında evlerin bahçelerinde ve duvarlarında Magarsus'tan getirilerek devşirme malzeme olarak kullanılmış çeşitli yazıtlar incelenmiştir. Bunlardan birisi erken Helenistik Devre tarihlendirilen onur yazıtlı bir heykel kaidesidir. Yazıttan, Heraklitos oğlu Bakkhios'un Lysios oğlu Makedonyalı Seleukos'u onurlandırdığı anlaşılmıştır. İncelenen bir diğer onurlandırma yazıtı ise Roma imparatorluk Devrine tarihlendirilmiş olup bu yazıttan da Zeus Polieus ve Athena Polias'ın rahipliğini yapan Demetrios oğlu Anaksippos'un, oğulları Artemidoros, Demetrios ve Diodoros tarafından onurlandırıldığı saptanmıştır. Bunların dışında, Karataş ilçe merkezinde Roma İmparatorluk Devrine tarihlendirilen bir onur yazıtı parçası ile bir mezar yazıtı tespit edilmiştir. Karataş ilçesi Yemişli Köyü yakınlarında kısmen düzleştirilmiş bir höyükten çıkan eserler arasında sütun başlıkları, değirmen ve öğütme taşları, zemin döşemesi olarak kullanılan tuğlaların yanı sıra yazıtlı bir heykel kaidesinin üst yarısı tespit edilmiştir. Kaidenin yazıtından, Mallos şehri halk meclisinin Gaiuslulius Proclus isimindeki filozofu onurlandırdığı anlaşılmıştır. Yanı sıra, onurlandırılan Proclus'un, Mallos kentinde demiurgosluk(belediye başkanlığı) yapmış, gençlerin eğitiminden sorumlu gymnasiarklık görevinde bulunduğu öğrenilmiştir. Büyük bir olasılıkla bu

¹⁴⁸ Sayar 1999, 412-413.

¹⁴⁹ Sayar 2000, 239.

kaide dikili olduğu Mallos Őhrinden alınarak bu köyde devşirme malzeme olarak kullanılmış olmalıdır. Ağyatan mevkiinde ise; çoğunlukla Roma dönemine ait mimari parçalar ve seramik buluntular tespit edilmiştir. Ancak; bu bölgede Ceyhan Nehri'nin deltasının bulunduğu ve nehrin sık sık alüvyon birikimi nedeniyle yatak değiştirdiği göz önüne alındığında, burada hangi antik yerleŐmenin bulunduğu henüz netleŐtirilememiŐtir¹⁵⁰.

Mustafa Hamdi Sayar başkanlığında yürütülen Kilikya Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları'nın 2000 yılındaki ayağına Karataş'tan başlanmıştır. Bazı bilim insanlarının Mallos'u lokalize ettiği Kızıлтаhta Köyü'nde yapılan araştırmalarda kaya mezarları tespit edilmiştir. Magarsus'ta yapılan araştırmalar sırasında, bugün oturma sıralarından pek bir Şey kalmamıŐ olan bir stadion görülmüştür. Karataş ilçe Merkezindeki bir okulun bahçesinde, harf karakterlerinden yola çıkılarak Geç Helenistik Döneme tarihlendirilen bir yazıt tespit edilmiştir. Yine ilçe jandarma karakolunun bahçesinde, bir Bizans dönemi mezarına ait olan yazıt parçası incelenmiştir. Küçük Karataş Köyünde ise, Magarsus'tan getirildiği belirtilen, aslan pençesi kabartmalı bir siyah mermer masa tespit edilmiştir. Aynı dönemde, Karataş ilçe merkezinin karŐısındaki iki adacıkta da incelemelerde bulunulmuŐ ve çok sayıda yapı taşı grlmŐtr¹⁵¹.

2001 yılında gerçekleştirilen Kilikya Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları sırasında ise; Magarsus'tan Karataş İlçe Jandarma Komutanlığının bahçesine getirilmiş aslan baŐı figürlü bir mermer arŐitrav ile öküz baŐı ve gırland motifiyle bezenmiŐ başka bir mimari eleman tespit edilmiştir. Aynı yıl, Karataş'ın köylerinde yapılan incelemeler sırasında Karager, Sarımsaklı ve Tuzla Köyü ve beldelerinde düzleştirilmiş  hyk ve bunlardan çıkarılmış çok sayıda mimari parça, seramik ve çatı kiremiti parçaları saptanmıŐtır¹⁵².

2002 yılında aynı ekip tarafından, Karataş'ta bulunan yazıtsız ve kabartmasız üçgen alınlıklı bir sunak incelenmiŐ,daha sonra da Magarsus'ta gözlemlerde bulunulmuŐtur¹⁵³.

¹⁵⁰ Sayar 2001, 275-276.

¹⁵¹ Sayar 2002, 111-112.

¹⁵² Sayar 2003, 59.

¹⁵³ Sayar 2004, 158.

2004 yılında Mallos ve Magarsos antik yerleşimlerine ait arkeolojik ve epigrafik belgeleri saptamak amacıyla yapılan çalışmalar esnasında, ilçenin kuzeyindeki Tanrıverdi Köyü'nde Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen bir adak sunağı tespit edilmiş, Magarsus antik kenti Dört Direk mevkiinde tarımsal faaliyetler sırasında ortaya çıkan yine Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen yazıtlı bir heykel kaidesi saptanarak gerekli belgeleme çalışmaları yapılmıştır¹⁵⁴.

2006 yılında ise; bölgede Hellenistik buluntu veren tek yerleşme yeri olma özelliğini gösteren Magarsus antik kentinde, proje kapsamında yapılan inceleme ve çalışmalarla toprak üzerinde bulunan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının belgelenecek bazı bölgelerde jeomagnet çalışmalarıyla kentin tiyatro ve stadion dışındaki kamu yapılarının yerlerinin belirlenmesine çalışılmıştır¹⁵⁵.

2007 yılında; Mustafa Hamdi Sayar başkanlığında yürütülen Kilikya Yüzey Araştırmaları kapsamında; Magarsos kentinin şehir planının oluşturmak için Fener Burnu'nda; Mallos antik kentinin lokalizasyon sorunu ve coğrafi yayılımı hakkında yeni bilgiler edinmek amacıyla Kızıtahta Köyü'nde ve Ceyhan Nehri boyunca incelemeler yapılmıştır. Magarsos'ta, Athena Magarsia Tapınağı'nın oluşum sürecine açıklık getirmek ve tapınak çevresinde oluşan Roma yerleşmesi ile henüz yeri saptanmamış olan Mallos kentinin ilişkisini belirlemeye odaklı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Karataş İlçesi Fener Burnu çevresinde Magarsos antik kentinin tiyatro ve stadion dışındaki kamu yapılarının yerlerinin belirlenmesi ve kente ait mimari kalıntıların dokümantasyonunun yapılması için antik tiyatro, stadionun yukarısındaki tonozlu yapı ve günümüze kadar gelebilmiş olan kent surlarında 2006 yılında başlanan çalışmalara 2007 yılında da devam edilmiştir. İncelemeler sırasında, agora ve çevresinde çapları 70 cm. ile 110 cm. olan çok sayıda sütun parçası, hamam ve sarnıç yapılarının kuzeyinde ise bir lahit kapağı tespit edilmiş ve söz konusu mimari buluntuların tümünün belgeleme çalışması yapılmıştır. Yine bu çalışmalar sırasında Magarsus nekropol alanının çok geniş bir alana yayıldığı tespit edilmiştir. Antik tiyatro ve stadion civarında yapılan belgeleme çalışmalarında, stadion'un yukarısında bulunan ve Roma Dönemine tarihlendirilen sikkeler üzerinde betimlenen Athena Magarsia Tapınağı olabileceğini düşünülen iki odalı tonozlu yapı tespit edilmiştir¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Sayar 2006, 6.

¹⁵⁵ Sayar 2008, 284.

¹⁵⁶ Sayar _ Ercan 2009, 76-77.

2008 yılında; Mustafa Hamdi Sayar başkanlığında, İstanbul ve Bern Üniversitelerinin mensuplarından oluşan bir ekip tarafından Eskiçağ Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları projesi kapsamında bölgede incelemeler yapılmıştır. Magarsus Antik Kenti belgeleme çalışmaları GPS ve total station kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Arazide bulunan mimari parçalara ve yapı kalıntlarına yönelik çizimler gerçekleştirilmiştir. Jeomagnet ve jeoradar prospeksiyonu kullanılarak yapılan çalışmalarda; 36 x 900 metre karelik bir alana yayılan bir hamam yapısı ve bir kamusal yapı belgelenmiştir. Stadion ve Tiyatro'nun kuzeyindeki 9 x 900 metre karelik bir alan taranarak bu yapıların antik kent caddesi ile ilişkisi irdelenmiştir. Deniz tarafındaki şehir surlara ait 18 x 900 metre karelik bir alanda belgeleme yapılarak cadde ile surların ilişkisi jeomagnet sayesinde belirlenmiştir. Kara surları bölgesinde ise 16 x 900 metre karelik bir alanda, Şehrin doğusunda üzerinde tapınağın bulunduğu tahmin edilen tepe üzerinde, Fener Burnu yakınlarında üzerinde Gymnasion yapısı olduğu tahmin edilen 2 x 900 metre karelik bir alanda, Tiyatro'da caveanın doğusundaki orkestranın içinde 6 x 900 metre karelik bir alanda jeoradar çalışması yapılmıştır. 2008 yılı yüzey araştırmalarında doğu – batı yönünde bir yol sistemi saptanmıştır. Bu sistem Tiyatro ve Stadion yönünde saptığından bu iki yapının inşa edilmelerinden daha önceki bir döneme ait olduğu değerlendirilmiştir. Şehir Surlarının ise bu yol sistemi ile çağdaş olduğu saptanmıştır. Bu şekilde ana hatları oluşan şehir planı sayesinde Magarsus'ta yapılaşmanın MÖ II. Yüzyıl ortaları ya da başlarına tarihlenebileceği anlaşılmaktadır. Bu tarihllemeyi antik kaynaklar ve tarihi olaylar da desteklemektedir¹⁵⁷.

2009 yılında aynı ekip tarafından 2006 yılında başlanan ve 2007 ve 2008 yıllarında sürdürülen belgeleme çalışmalarının son kontrolleri ve eksik kalan bazı verilerin tamamlanması 2009 yılında yapılan iki günlük bir çalışma sonucu gerçekleştirilmiştir¹⁵⁸.

6.2.2 Magarsus'ta Yapılan Arkeolojik Kazılar

Magarsus Antik Kenti, gerek seyyahlar vasıtasıyla gerekse de modern çağın bilim insanları tarafından çok kez ziyaret edilmiş ve incelemiş olmasına rağmen bugüne kadar maalesef kapsamlı bir bilimsel kazıya konu olmamıştır. Antik kentte arkeolojik

¹⁵⁷ Sayar _ Öztürk 2010, 454-455.

¹⁵⁸ Sayar 2011, 249.

kazı olarak değerlendirilebilecek ilk çalışma Adana Müze Müdürlüğüne gerçekleştirilmiştir. 1987 yılında kazı başkanı M. Arif Bilici tarafından tiyatrodaki yapılan arkeolojik kazıya ait; 07.01.1988 tarihli Karataş Tiyatro Kazısı adlı raporda “*Antik Magarsus Tiyatrosu'nun temellerinin kalker taşlardan yapılmış olduğu çok az miktarda mermer kaplama kullanıldığı orkestra kısmında kazılan yerde yer yer mozaik kaplama tespit edilmiş, Helenistik çağa ait tabak ve kaseler ve Roma dönemine ait çeşitli cam şişe parçaları, MÖ 4. Yüzyıldan başlayarak MS 9. Yüzyıl'da Bizans dönemine dek devam eden sikkeler bulunmuştur.*” ifadeleri yer almaktadır¹⁵⁹.

2013 yılında, Adana Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden Dr. Fatih Erhan'ın bilimsel danışmanlığında, tiyatro binasındaki kazılara yeniden başlanmıştır¹⁶⁰. Tiyatrodaki kazılara 2013 yılı Ağustos ayı ile 2015 Nisan ayı arasında etaplar halinde kesintisiz olarak devam edilmiştir. 2013 yılında 3 etap, 2014 yılında 2 etap ve 2015 yılında 1 etap olmak üzere, toplam 6 etap halinde arkeolojik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2015 yılı 2. Etap kazıları ise devam etmektedir¹⁶¹.

2013 yılı yılında alandaki bitki temizliği ile başlanan çalışmaları 1987 yılında sondaj çalışması yapılmış olan 6 adet oturma sırasının temizlenmesi takip etmiş, var olan basamak sıralarından kuzey doğu istikametine ilerlenerek, tiyatronun en üst oturma sırası ortaya çıkartılmıştır. Daha sonra, güney batı istikametine, caveanın orkestraya doğru inen oturma sıralarının kazısıyla devam edilmiş ve toplamda 16 oturma sırası ortaya çıkartılmıştır. Devamında, açılan oturma sıraları takip edilerek, kazıya güney doğu istikametine devam edilmiştir. Tiyatronun güney doğu kısmındaki basamakların kazısına devam edilirken, kuzeybatı kısmındaki basamakların da kazısına başlanmıştır. 3. Etap çalışmaları kapsamında tiyatronun cavea kısmındaki kazılara devam edilmiştir. 2013 yılı kazıları neticesinde; caveanın oturma sıralarının yanı sıra, klimakesler, diazoma, kuzey ve güney paradokslar, pulpitumun bir kısmı ve güney analemma duvarının bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. 2013 yılı kazısında ele geçen eserlerin bir kısmı ise Hellenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerine ait seramik parçaları, 1 adet pişmiş toprak güvercin figürini, 1 adet mermer parmak parçası, 1 adet pişmiş

¹⁵⁹ Yüksel _ Yüksel, 2014, 33.

¹⁶⁰ Erhan _ Gülşen 2016, 177.

¹⁶¹ Erhan _ Gülşen 2016, 180.

toprak kandil, 1 adet pişmiş toprak unguantarium, baskılı amphora kulpları, pişmiş toprak ağırşaklar, mozaik parçaları ve muhtelif döneme ait sikkelerdir¹⁶².

2014 yılı kazılarında öncelikli amaç, tiyatroyu sınırlayan analemma duvarlarının ve caveanın orkestraya yakın kısımlarının açığa çıkartılması olmuştur. 1.Etap çalışmalarında, K1-K2 ve G1-6 açmalarında kazı çalışmaları yürütülmüş ve kuzey analemma duvarı kısmen ortaya çıkarılmıştır. 2. Etap çalışmalarında ise, K2-3 ve G6-7 açmalarındaki kazı çalışmaları ile K1-2 arasındaki bordun kaldırılma çalışmaları yapılmıştır. 2014 yılı kazı çalışmaları sonucunda, kuzey ve güney analemma duvarları büyük oranda ortaya çıkarılmıştır. 2014 yılı kazısında bulunan eselerin bir kısmı ise Hellenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerine ait seramik parçaları ile K1 açmasında bulunmuş 1 adet pişmiş toprak tiyatro maskı, G7 açmasında bulunmuş 1 adet pişmiş toprak figürine ait ayak parçası ve Roma ve Ermeni dönemlerine ait sikkelerdir¹⁶³.

2015 Yılı Kazılarında öncelikli amaç, tiyatronun cavea kısmındaki kazıların tamamlanması olmuştur. Kuzeyde K3, K4, K5, K6, K7, K8 ve güneyde yer alan G7, G8 açmalarında kazı çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca, daha önceki kazı sezonunda açmalar arasında bırakılmış olan bordların kaldırılması çalışmaları yürütülmüş ve G1-G2, G2-G3, G3-G4, G5-G6, G6-G7, G7-K6 açmaları arasında yer alan bordlar kaldırılmıştır. 2015 yılı 1. Etap kazısında bulunan eserlerin bir kısmı ise Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Ermeni dönemlerine ait seramik parçaları ile K3- K4 açmaları ile tiyatronun kuzeyinde yüzeyde bulunmuş pişmiş toprak ağırlıklar, K5 açmasında bulunmuş mühür baskılı pişmiş toprak parça, G7 açmasında bulunmuş pişmiş toprak figürin parçası, kuzey parados yüzeyden bir adet bronz bız, G6-7 bord kaldırma çalışmalarında bulunmuş 1 adet bronz spatul, G3-4 bord kaldırma çalışmalarında bulunmuş 1 adet demir minyatür mızrak ucu ve 1 adet bronz pota? ile muhtelif döneme ait korozyonlu sikkelerdir . Bütün bu çalışmalar neticesinde, tiyatronun cavea kısmındaki kazı çalışmaları tamamlanma aşamasına gelmiştir¹⁶⁴.

Magarsus ile ilgili bilgilere yer verilen bir diğer yayın ise dönemin Adana Müze Müdürü olan Hadi Altay tarafından kaleme alınmış Adım Adım Çukurova isimli kitaptır. Önceleri *Karakilise* veya *Yanikkilise* olarak bilinen Karataş'ın batısındaki

¹⁶² Erhan _ Gülşen 2016, 181-182.

¹⁶³ Erhan _ Gülşen 2016, 182-183.

¹⁶⁴ Erhan _ Gülşen 2016, 183-184.

burun üzerinde Magarsus antik kentinin kalıntılarında ve kentin Ortaçağ'daki durumundan bahsedilmektedir. Bunun dışında, Piri Reis'in *Kitab-ı Bahriye*'sine atıf yapılarak Karataş'ın önünde *Porto Melon* isimli adacık bulunduğu, bu adacık ile anakara arasına gemilerin girdiği belirtilmektedir¹⁶⁵.

6.3 Arazi Çalışması Ve Tespitler

Magarsus Antik Kenti, Adana ili, Karataş ilçe merkezinin yaklaşık 4 kilometre batısında bulunan ve Fener Burnu olarak adlandırılan doğal bir burun üzerindedir. Bu burun, Misis Dağları olarak bilinen, kuzeydoğu-güneybatı uzantılı orta yükseltili dağ silsilesinin en güneybatı ucunu oluşturmaktadır (şekil 18).Magarsus antik kentinin yer aldığı bu burnun deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 30 metre olup deniz tarafında büyük oranda falez oluşumlarıyla sınırlanmıştır. Ancak stadium ve liman bölgesinde denize doğru yumuşak eğimli bir boğaz mevcuttur. Denizden çıkıldığında bu boğazdan kent içerisine geçmek nisbeten kolaydır.

Magarsus Antik kentinin olduğu bölgeyi şekillendiren nehirler Saros, Pyramos ve Kydnos nehirleridir. Toros Dağları içerisinden Zamantı Çayı ismiyle doğan Seyhan nehri, Adana ve Mersin sınırını oluşturan Deli Burun bölgesinde denize dökülür. Ceyhan Nehri ise, Elbistan ilçesinde doğar ve bugünkü Hurma Boğazına vararak denize dökülür. Bir diğer önemli nehir olan Berdan nehri Toros Dağları'ndan doğarak Tarsus içerisinden geçer ve günümüzde Bahalı Köyü civarında denize dökülür. Şüphesiz bu üç büyük nehrin hareketleri tarihsel süreçte Magarsus ve yakın çevresinde bir takım jeolojik değişimlere sebep olmuştur. Bunların başında ise kıyı değişimleri gelir.

Seyhan, Ceyhan ve Berdan nehirlerinin denize döküldüğü alanlar ve yakın çevresinde son birkaç bin yıllık süreçte önemli değişiklikler saptanmıştır. Yapılan jeolojik incelemelerde, Bu üç nehrin getirdiği litojik sedimentin özellikle kıyıda delta ve lagün oluşumlarına sebep olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde, Günümüzden yaklaşık 3000 yıl önce Ceyhan Nehrinin Magarsus antik kentinin hemen batısından aktığı ve bugün bu bölgede yer alan Akyatan Gölü/Lagünü'nün henüz oluşmadığı, günümüzden 1500 yıl önce ise lagünün yer aldığı körfezin, kumul tepeler vasıtasıyla denizden koparak lagünleşmeye başladığı, ancak başlangıcından itibaren

¹⁶⁵ Altay 1965, 36-37.

Magarsus'un bulunduğu burnun varolduğu(şekil 19).görülmeştir.¹⁶⁶ Son yıllardaki değişimlerin saptanması amacıyla, Magarsus'un hemen batısında yer alan Seyhan Nehri Deltası özelinde yapılan bir çalışmaya göre ise Seyhan Deltası' nın 1972-2013 yılları arası nehrin ağız kısmında ortalama 35 m/yıl kara yönünde kıyı çizgisi değişimi saptanmıştır¹⁶⁷.

Bugün Magarsus kentiyle ilişkili olduğu tartışılmaz olan Mallos kentinin lokasyonu konusundaki belirsizliğin başlıca nedenlerinden biri de bu kıyı değişimi ve nehir yatak değişimleridir. Yapılan bu tür jeolojik çalışmaları bizim açımızdan önemli kılan husus ise Magarsus ve çevresinde yapılan ve yapılacak olan arkeolojik tespit çalışmalarına ilişkin olası katkılarıdır.

6.3.1 Araştırma Sahası ve İzinler

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi bilim dalında Doç Dr. Mehmet TEKOC AK danışmanlığında devam eden yüksek lisans eğitimim kapsamında,“Magarsus Antik Kenti Kıyı Araştırmaları” konusu, 11/10/2016 Tarihli, 42/79 Sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile tez konusu olarak kesinleşmiştir. Konuya ilişkin 17.10.2016 günlü dilekçe ile Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğüne başvurularak 2863 sayılı yasanın 35. Maddesi uyarınca tez konusu kapsamında arazi incelemesi için izin talep edilmiştir. Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 03.11.2016 gün ve 195507 sayılı yazısı ile söz konusu izin talebi olumlu karşılanmış olup bölgede arazi çalışmalarının ilgili Müzesi denetiminde yapılması istenmiştir. Söz konusu yazı gereği çalışmamız Adana Müze Müdürlüğü uzmanlarından İmam Keskin'in denetiminde şahsım ve Gerçek İnanç Cudal'ın katılımıyla 12-13 Kasım(haftasonu) ve 19-20 Kasım(haftasonu) tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

6.3.2 Çalışma Alanının Arkeolojik Koruma Statüsü

Tüm çağdaş dünyada olduğu gibi, ülkemizde de geçmişten devralıp geleceğe aktarmakla sorumlu olduğumuz kültür varlıklarına yönelik birtakım yasal düzenlemeler mevcuttur. Halen yürürlükte olan 2863 sayılı yasada kültür varlıklarının ne olduğu hem tanımlanmış hem de sıralanmıştır. Yasanın 3. Maddesinde ““Kültür varlıkları”; tarih

¹⁶⁶ Gürbüz 1997, 175-189.

¹⁶⁷ Özpolat _ Demir 2014, 115.

öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmaktadır.

Araştırmaya konu alanlardan olan Magarsus Antik kentine yönelik Kültür Ve Turizm Bakanlığınca bir tespit ekibi oluşturulmuş ve bu ekip tarafından günün olanakları dahilinde arkeolojik tespitler yapılmıştır. Yapılan tespitler raporlaştırıldıktan sonra konu, Adana Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 08.06.1988 günlü toplantısında değerlendirilmiş ve 57 sayılı kararla Magarsus antik kentinin sit sınırları belirlenmiştir. Aynı kurulun 30.01.2001 gün ve 4084 sayılı kararıyla kentin açıklarını kapsayan bir alan belirlenerek burası 1. Derece arkeolojik sit ve dalışa yasak saha olarak tescil edilmiştir. Ancak bu sınırların, Sualtında Korunması Gerekli Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu ve dalışa yasak alanlara ilişkin Bakanlar Kurulunca alınan ve 20 Mayıs 2016 Tarihli ve 29717 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2016/8473 sayılı kararda yer almadığı anlaşılmıştır. Bu karara dayanak oluşturan uzman raporunda antik mendirek kalıntılarına ait birkaç fotoğraf kullanılmasına rağmen limana yönelik detaylı ve doyurucu bir çalışmanın yapılamadığı anlaşılmaktadır. Magarsus antik kenti arkeolojik sit sınırları farklı tarihlerde yapılan düzenlemeler ile güncel halini almıştır. Halihazırda geçerli sit haritasında tiyatro, stadion, hamam, sarnıç vb. ana yapılar görünmesine rağmen kent limanına yönelik herhangi bir tanımlamanın yapılmadığı anlaşılmaktadır (şekil 20).

Çalışmaya konu bir diğer alan olan İskele mahallesi sahilinde belirlenen alan ise, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 29.01.2016 gün ve 5973 sayılı kararıyla 3. derece arkeolojik sit alanını barındırmaktadır. Bu alanda çeşitli dönemlere ve formlara ait amphora parçalarının yoğunluğu Sit kararına dayanak oluşturmuştur (şekil 21). Buradaki kayalık burun ise Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 24.02.2017 gün ve 7617 sayılı kararıyla 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilerek 2863 sayılı yasa kapsamında bir koruma statüsüne sahip olmuştur (şekil 22).

Bir diğer çalışma alanı ise, Karataş ilçe merkezinin karşısında yer alan ,halk arasında “Gavur Adası” ve “Türk Adası” olarak bilinen iki adacıktır (şekil 23). Ancak isimlendirmeden kaynaklı herhangi bir karışıklığa meydan vermemek adına adaları

Doğu Adası ve Batı Adası olarak tanımladık. Bu adalara bazı bilim insanlarının uğradığı bilinse de adalara yönelik spesifik bir tespit çalışması henüz yapılmadığından, adalar üzerinde ne türden kalıntılar olduğu yeterince bilinmemekte ve bu adalara yönelik alınmış herhangi bir sit kararı bulunmamaktadır.

6.3.3 Harbiş Plajı Taş Alım Yeri

Tez çalışması kapsamındaki arazi incelemelerine, araştırma sahasının en batı ucundan başlanılmıştır. Burada, Harbiş Sahili olarak bilinen plaj ile Magarsus antik kentinin bulunduğu tepenin birleştiği noktada, yani Fener Burnu'nun batı yakasında, deniz kenarında kayalık bir oluşum bulunmaktadır. Kısmen karada yer alan ve devamındaki toprak örtü nedeniyle takip edilemeyen bu kayaç yapı suyun içine doğru uzanım göstermektedir. Suyun seviyesine bağlı olarak bazen büyük oranda su altında kalırken, denizin çekildiği dönemlerde neredeyse tümü açığa çıkmakta ve rahat gözlemlenebilmektedir. Bu kayaç yapının, Kimyasal bileşiminde asgari %90 kalsiyum karbonat (CaCO₃) bulunan ve Akdeniz bölgesi kayalık oluşumlarının temel bileşimi olan kireçtaşı olduğu düşünülmektedir. Bol bulunabildiği ve nisbeten kolay işlenebildiği için Kilikya bölgesinde antik yapılaşmalarda yapı malzemesi olarak en sık kullanılan kayaç tipidir. Bu kayaç oluşum aynı zamanda, Misis Dağları olarak bilinen, kuzeydoğu-güneybatı uzantılı orta yükselteli dağ silsilesinin en güneybatı ucunu oluşturmaktadır. Burada yapılan gözlemlerde, çeşitli ebatlarda derinliği ve genişliği olan taş alım yerleri gözlemlenmiştir. Bazı taşların belli bir seviyeye kadar işlendiği ancak kesime devam edilmeyerek bırakıldığı görülmüştür. Taş alım noktalarında, malzemenin çıkarılma yöntemine ilişkin ipuçları veren bazı izler mevcuttur. Bu izlerden anlaşıldığı üzere, buradaki malzemeler çıkarılırken kanal ve kama yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen taş boyutunun etrafında ince bir kanal açılmış ve bu kanala suyun girmesiyle oluşan kısmi yumuşama çalışmanın devamını kolaylaştırmıştır. Bu kanal üzerinden de taşın altına doğru yine kama ile kanallar açılarak taş alınmış olmalıdır. Bu kanal ve kama izleri çok net bir şekilde izlenebilmektedir (şekil 24). Burada yapılan ölçümlerde, taşların boyutlarının ortalama 100 cm boyunda, 50 cm eninde kesildiği anlaşılmıştır. Alınmış veya yarım bırakılan taşların oranlarının neredeyse tamamen aynı olması, buradaki malzemenin hep aynı yapı veya yapılar için çıkarıldığı düşüncesini

uyandırmaktadır. Tüm bu gözlem ve ölçümler sonucu buranın “antik taş ocağı” olduğu kanaatine varılmıştır(708978:4047681)(şekil 25-26).

6.3.4 Muhtemel Batı Limanı ve Rıhtım?

Antik taş ocağı olarak adlandırdığımız kayalığın doğusunda, karaya doğru hafif bir kavisin bulunduğu bölgede, deniz içerisinde mendireği andıran bir oluşum görülmüştür(şekil 27). Bu oluşumun malzemesi olan büyük boyutlu şekilsiz kayaların belli bir hattı takip ederek oluşturduğu dalgakıran benzeri unsur, yanı sıra, bu dalgakıran veya mendirek benzeri oluşumun malzeme türünün anakarada görülen malzeme ve dokuyla tamamen farklı olduğu, anakarada ve kıyıdaki doğal kayalık yapı ile herhangi bir organik bağının veya malzeme türdeşliğinin olmayışı, buranın bir liman olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Burada ortaya çıkan kompozisyonun bir liman olduğu varsayıldığında, kuzey mendireğinin doğal kayaç yapısıyla oluştuğu, güney mendireğinin ise bahsettiğimiz şekilsiz büyük kayalarla insan eliyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu ikisi arasında, içeriye girişe olanak sağlayacak olan 30 metrelik bir açıklık mevcuttur. İç bölgede dip derinliği dışa doğru artmakla beraber yaklaşık 1 metredir. Kıyı erozyonu sebebiyle oluşan sediment akışının bu bölgenin dolmasına sebep olduğu düşünülebilir. Yapay mendireğin ortalama uzunluğu 130 metre olarak ölçülmüştür. Gerek taş alım yeri olan kayaç yapısı, gerekse de dalgakıranı andıran bu oluşum beraber düşünüldüğünde bir liman ihtimali belirmektedir. Uydu görüntülerinde bu kompozisyon görülebilmektedir(şekil 28). Ancak bu dalgakıran benzeri oluşumda herhangi bir düzgün mimari yapı izi, bağlama yeri ve benzeri bir bulguya rastlanmadığından liman ihtimali zayıf kalmaktadır.

Bu bölgede dikkat çeken bir diğer kalıntı ise bu muhtemel limanın iç bölgesinde ve hemen kuzeyinde, yer yer gözlemlenebilen mimari izlerdir(şekil 29). Deniz kıyısında aralıklarla gözlenebilen bu mimari kalıntılar, düzgün blok kesme taşların kullanıldığı kullanılmasıyla inşa edilmiştir. Ancak burada taşların konuluş biçimi göz önüne alındığında dikkat çeken husus, inşa edilen mimari unsurun dikeyde bir bina gibi yükselmekten çok yatay bir seyir izleyen ve üst satıhı kullanılmak üzere inşa edilen bir kalıntı olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Burada kesme blok taşlar bir şeyi çevrelemek için sıra halinde konulmamış, bir yüzey-alan oluşturacak şekilde yanyana konulmuştur. Böyle bir tasarımın deniz kenarında ve muhtemel limanın iç kısmında gerçekleştirilmiş

olması, bu kalıntıların bir rıhtıma ait olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır. Ancak mevcut arazi şartları ve mimari kalıntıların sürekli olmayışı, bu fikri ispatlamaya şuan için olanak vermemektedir. Bu kalıntılar ile Magarsus Kent Surlarının batı yönündeki en son burcu arasındaki mesafe kuşuçuşu 150 metredir. Bu mesafe içerisinde zeminde yer yer kesme blok taş izleri görülebilmektedir. Buradaki blok kesme kireç taşları ile surlarda kullanılan taşların boyut ve tür olarak benzer oldukları görülmektedir(şekil 30).Ancak bu taşların birbirine olan konumu herhangi bir plan bütünlüğü göstermediğinden, süreç içerisinde kent surlarından kopan ve yamaca dağılan taşların zemine gömülmüş olabileceği düşünülebilir. Bu kalıntıların Magarsus kent surlarıyla olan ilişkisi alana yönelik yapılacak sit irdeleme çalışmalarında dikkate alınması gereken önemli bir husustur.

6.3.5 Magarsus Limanı

Arazideki tespit çalışmalarına stadium olarak bilinen alanın kuyusunda devam edilmiştir. Magarsus Antik Kentini barındıran ve Fener Burnu olarak bilinen oluşumun doğu yakasındadır. Burada Magarsus Antik Kentinin limanı tespit edilmiştir(şekil 31).

Magarsus'un antik limanına yönelik yapılmış herhangi bir spesifik çalışma maalesef bulunmamaktadır. Limanın geçmişi ile ilgili bilgimiz, sadece antik ve modern çağın gezginlerinin anlattıkları ile sınırlıdır. Bu gezginler ise, Beaufort ve Alishan'ın kısıtlı tasvirleri hariç, genellikle limanın adını zikretmişlerdir. Dolayısıyla Magarsus Limanına ilişkin teknik detayları maalesef bilmiyoruz. Tarafımdan yürütülen bu arazi ve literatür çalışması ile bu konuda kısmen aydınlatıcı verilere ulaşmak mümkün olmuştur.

Magarsus'un limanı, Fener burnunun doğu yakasında, stadium ve tiyatro gibi kamusal yapıların güneyinde yer almaktadır(şekil 32). Kent merkezinden limana doğru, diğer bölgelerindeki keskin falezlerin aksine hafif eğimli bir topografik yapı söz konusudur. Bu durum limana ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca denizden gelindiğinde kente geçişe olanak sağlamaktadır.

Kuzeyden başlayıp güneye doğru inen bu yamaca yerleştirilen limanın kara tarafında maalesef herhangi bir özgün mimari kalıntı gözlemlenmemektedir.Bu bölgede, limanın hemen kuzeyine betonarme bazı yapılar yapılmış ve bu yapılara yönelik bahçe düzenlemeleri ve teraslamalar görülmüştür. Limanın kara yönündeki olası kalıntıların bu uygulamalar sırasında tahrip olduğu veya bu inşaatların altında kaldığı

düşünülebilir. Yine bir diğer ihtimal ise sediment akışıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, antik kentin içerisinden limana doğru devam eden eğim, liman bölgesi için aynı zamanda bir dezavantajdır. Kent ile limanı birbirine bağlayan bu eğimli boğaz, kent içerisindeki sedimentin de özellikle yağmur sularıyla limana doğru kanalizasyon olmasına ve limanda bir dolguya sebep olmaktadır. Bu da uzun yıllar sonucu kıyıdaki yapıların dolgu altında kalmasına sebep olmuş olabilir. Dolayısıyla limanın bir rıhtımı var idiyse bile şuan buna dair bir ipucu bulunmamaktadır. Fakat alanın genel özelliklerine bakıldığında bir rıhtım kalıntısını limanın kuzey kıyı şeridinde beklemek doğru olacaktır (şekil 33). Ancak burada yapılacak kazı çalışmaları ile beraber limanın kara tarafındaki tamamlayıcı unsurlarına dair somut bilgi elde edilebilir.

6.3.5.1 Mendirekler

Mendirekler yapay bir limanın en temel unsurudur. Tüm diğer yapay limanlar gibi Magarsus Limanı'nda da mendirekler yapılmıştır. Bu mendirek ve/veya dalgakıranların günümüze ulaşabilen kısımları tespit edilebilmiştir. Doğu Mendireği (710108:4046932) ve Batı Mendireği (710101:4046907) olarak adlandırdığımız iki temel unsuru bulunan bu liman, kısmen doğal sebepler, kısmen de insan müdahalesiyle tahrip olmuştur. Bu iki mendirek birbirine belli bir açıyla yaklaşan ve eksenleri kesişen bir yapıya sahiptir. Her iki mendireğin ucu arasında, gemilerin giriş ve çıkışlarına olanak verecek şekilde yaklaşık 25 metrelik bir giriş açıklığı bırakılmıştır.

6.3.5.1.1 Doğu Mendireği

Magarsus Limanı'nın iki ana bileşeninden biri olan Doğu Mendireğinin üzerinde, bugün kısmen yıkılmış niteliksiz betonarme bir iskele bulunmaktadır (şekil 34). Bu betonarme iskele, büyük oranda antik mendireğin üzerine oturtulmuştur. Bu iskele yapılırken antik mendireğe kısmen zarar verildiği anlaşılmaktadır. Limanın hemen kuzeyinde yer alan birkaç modern yapı yapılırken bu iskelenin de o yapılara hizmet etmek üzere inşa edildiği olasıdır.

Doğu mendireğinin liman içine bakan yüzü kumluk plaja kadar izlenebilmektedir. Burayı, çok kuvvetli bir ihtimalle limanın inşa tarihinde bu kadar içerde olmayan bir kıyı şeridi ve liman içine dolan sedimentin oluşturduğu yapay bir plaj olarak görmek daha sağlıklı değerlendirmelere olanak verecektir. Limanın iç

bölgesine dolan kıyı malzemesi ve suyun biriktirdiği kumlar, limaniçi tarafından mendireğin özgün uzunluğunun izlenmesini olanaksız kılmaktadır. Oysa bu mendireğin doğu yüzü çok daha geriye uzanmakta ve izlenebilmektedir. Mendireğin limanın içine bakan yüzü ölçüldüğünde yaklaşık 35 metrelik bir uzanım görülürken, limanın dışına bakan doğu yüzü esas alınarak yapılan ölçümlerde 60 metrelik bir uzanım görülmektedir. Bunun temel nedeni, limanın dışına bakan yüzünde malzeme birikmesinin olmamasıdır. Bunu kanıtlayan bir diğer veri ise mendireğin limaniçi tarafından ve limandıışı tarafından alınan derinlik ölçüleridir. Liman içi tarafındaki zeminin dış tarafa oranla çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu da limanın iç bölgesinde bir malzeme birikmesi ve dolmanın meydana geldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Mendireğe ait döşeme taşları yer yer izlenebilmektedir. Ancak gerek insan müdahalesi gerekse de suyun etkisiyle tahrip olmuştur. Doğru mendireğine ait malzemenin su üzerine pek çıkmadığı, genellikle suyun 0-20 cm. altında olduğu, yer yer ise daha derinlere doğru indiği görülmektedir. Betonarme iskelenin yapımı sırasında yüzeydeki malzemenin zemin tasviyesi amacıyla alınmış/sökülmüş olma ihtimali de oldukça kuvvetlidir. Ancak betonarme iskelenin ayakları arasındaki boşluklarda bile özgün döşeme taşları rahatlıkla görülebilir. Bazı döşeme taşlarının birbirine kaynamış oldukları görülmektedir. İzlenebilen döşeme taşlarının kireçtaşı özelliklerini yansıttıkları söylenebilir. Döşemede kullanılan taşların boyutlarında tam anlamıyla bir standart ölçü olduğunu söylemek şimdilik mümkün değildir. İnşa edildiği dönemdeki özgün ölçülerinin birbirinden kısmen farklı olması veya tarihsel süreç içerisinde taşlarda meydana gelen deformasyon bugün taşlar arasındaki küçük ölçü farklarının sebebi olabilir. Ölçülebilen döşeme taşlarının ise ortalama boyutlarının 50x100 cm olduğu tespit edilmiştir (şekil 35). Mendireğin uç kısmı ise görece daha büyük boyutlu taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. Bu noktanın ayırdedici bir diğer özelliği ise tasarımıdır. Mendireğin uç kısmı, suyun sert baskısını hafifletmek için hafifçe yuvarlatılmıştır. Böylece mendirek ucu hem güçlü bir statığe sahip olmuş hem de verilen dönüş sayesinde yumuşak bir tasarıma dönüşmüştür.

Mendireğin üst yüzeyindeki eni yaklaşık 5 metre iken, sualtındaki görünen tabana yayılımı yaklaşık 12 metredir. Bu da mendireğin inşa sürecinde taban alanının yüzey alanına oranla, muhtemelen statik sebeplerle, kısmen daha geniş bir ölçüde

bırakıldığı, tabandan yukarıya doğru az bir oranda daralarak yükseltildiği düşüncesini uyandırmaktadır(şekil 36).Daha fazla bir taban eğimi ve yayılımı, gemilerin mendireğe yanaşmasını engelleyeceğinden mendireğin dike yakın bir açıyla yükseltilmesini zorunlu kılmaktadır. Tabanda görülebildiği kadarıyla, düzgün bir duvar örgü tekniği gösteren lineer bir yapıdan ziyade, çeşitli nedenlerle konumları ve durumları değişmiş taş malzeme kullanılmıştır. Bu malzemenin boyutları birbirinden farklı olup mendireğin yüzeyinde kullanılmış düzgünlükte ve standartta olmadıkları görülmektedir(şekil 37). Burada tabanda sualtına doğru gözlemlenen malzeme yayılımının tamamen özgün tasarımın sonucu olduğunu söylemek zaten olası değildir. Fırtınalı sert hava koşullarında oluşan güçlü dalgalar, suyun uzun süreli teması ve deformasyonu sonucunda meydana gelen sökülme/ayrılmalar veya insan eliyle yapılmış müdahaleler, taş malzemenin etrafa belli bir oranda dağılmasına sebep olmuş olabilir.

6.3.5.1.2 Batı Mendireği

Limanın bir diğer ana bileşeni Batı Mendireğidir. Doğu mendireği ile arasında kara yönünde yaklaşık 50 metrelik bir mesafe bulunmaktadır. Batı mendireği kumsaldan itibaren -20 cm kotunda başlamakta ve daha sonra yer yer su üzerine çıkmaktadır. Başlangıç noktasından itibaren kireçtaşı olma olasılığı yüksek kesme taş malzeme kullanılarak yapılmış döşemeler görülebilmektedir(şekil 38). Doğu mendireğine oranla daha uzun bir yapıya sahip bu mendireğin devamında da düzgün kesme döşeme taşları yer yer izlenmektedir. Ancak bunların arasında küçük amorf kaya parçaları görülmektedir(şekil 39).

Batı mendireğinde, sevindirici bir şekilde, modern çağda herhangi bir insan müdahalesine maruz kaldığına dair bir iz görülmemektedir. Doğu mendireğinde olduğu gibi, betonarme müdahaleler veya inşai/fiziki uygulamalar burada gözlemlenmemiştir. Mevcut deformasyon büyük oranda su yükselmesi ve su baskısı, fırtına, tektonik veya dip hareketleri gibi doğal sebeplere bağlı olarak oluşmuş olmalıdır.

Doğu mendireğine benzer şekilde, Batı mendireğinde de kullanılan döşeme taşlarının büyük oranda 50x100 cm boyutlarında olduğu anlaşılmıştır. Mendireğin üst yüzeyindeki eni yaklaşık 3 ile 5 metre arasında değişken olarak ölçülmüştür. Bu oran mendireğin sualtındaki görülebilen tabanında yaklaşık 11 ile 19 metre olarak ölçülmüştür. Bu ölçü farkları karadan uzaklaşıp uç noktaya doğru gittikçe artmaktadır.

Kara tarafındaki üst yüzey,halihazırda kumların arasından görülmektedir. Dolayısıyla burada üst zeminin ve devamındaki tabanın çok büyük oranda dolgu altında kaldığı söylenebilir. Mendireğin görülebilen tabanında düzgün bir duvar örgüsü yoktur(şekil 40).Bunun yerine, özellikle mendireğin uç kısmına gittikçe yer yer büyük kayalar kullanılmıştır. Birbirinden farklı boyutlara sahip bu kayaların mendireğin ucuna doğru, özellikle de açığa bakan yüzde kullanılmış olmasının sebebi, dalgaların mendireğe ve liman içine olası zararlarını hafifletmek olmalıdır. Mendireğin üst yüzeyinde yer yer izlenebilen döşeme taşları,uç kısımda da görülmektedir. Ancak bu uç noktanın da belli belirsiz yuvarlatılarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda her iki mendireğin de ortak bir tasarıma sahip olduğu görülmektedir.

Batı mendireğinde dikkat çeken ve limanın tasarımına ilişkin ipucu veren bir başka husus vardır. Doğu mendireğinin düz bir hat üzerinden uzanmasının aksine, Batı mendireği, karadan itibaren denize doğru 15 metre uzandıktan sonra yaklaşık 45 derecelik bir açıyla sola dönmekte ve doğu mendireğinin ucuna doğru 55 metre boyunca uzanmaktadır(şekil 39).Bu dirsek oluşumu, bu tarafta asıl mendireğin büyük oranda karadan alüvyon/sediment akışı ile denizden gelen kum birikmesi sonucu toprak/kum altında kaldığı ve mendireğin sadece 15 metrelik kısmının suya doğru uzandığı, 55 metrelik geri kalan kısmın ise dalgakıran olarak tasarlandığı ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.Bunu destekleyen bir diğer veri ise, olası dalgakıran kısmının malzeme boyutlarının büyüklüğü ve taban yayılımının genişliğidir. Görece düzgün bir oturma alanına sahip doğu mendireğinde taban eni yaklaşık 12 metre iken muhtemel dalgakıran kısmının taban eni 19 metreye kadar genişleyebilmektedir. Magarsus Limanı, batı yönünde anakaradaki yüksek falezler nedeniyle bu taraftan gelecek rüzgar ve fırtınaya karşı zaten korunaklıdır. Açık olan doğu yönünde ise yukarıda tanımladığımız Doğu Mendireği yer almaktadır. Oysa güney yönü tam açık denize bakmakta ve ayrıca limanın girişine en uygun yer olduğundan bu yönden gelecek sert dalgalara ve fırtınalara karşı savunmasızdır. İşte bu sebeple açıklamaya çalıştığımız muhtemel dalgakıran tam güneyden gelecek tehlikelere karşı limanı koruyan güçlü bir set görevi üstlenmiş olmalıdır.

6.3.5.2 Palamar Babaları

Magarsus Limanı'nda yaptığımız tespitler sırasında iki adet palamar babası tespit edilmiştir(710089-4046972). Bu palamar babalarının her ikisi de Doğu mendireğinin doğu yüzünde olup birbirlerine yaklaşık 3 metrelik bir uzaklığa sahiptirler. Ancak her ikisi de maalesef in-situ olmayıp özgün zeminlerinden ayrılmışlardır. Kısmen suyun içine dağılan mendirek yapı taşlarının arasından seçilebilen palamar babalarının her ikisi de ters dönmüş vaziyettedir. Üzerine insan eliyle betonarme iskele inşa edilen doğu mendireğinin kısmen tahrip edilmesi sırasında palamar babaları da zarar görmüş olmalıdır.

Anlaşıldığı kadarıyla, Magarsus'ta tespit ettiğimiz palamar babaları, kullanıldıkları mendirek veya rıhtımın yüzeyine zıvana vasıtasıyla sabitlenmişlerdir. Sık görülen uygulamaların aksine, Magarsus Limanı'nda palamar babaları kayaya oyulmuş sabit bir yapıda değildir. Bu durum, limanın lokasyonunun jeolojik olarak buna imkan vermemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü limanın inşa edildiği nokta görece düzlük olup liman yapımında herhangi bir kayalık yapıdan faydalanılmamış ve bu nedenle kaya oygu palamar babası kullanılamamıştır. Çalışmamızda bu palamarlardan kuzeyde olan "Palamar Babası A" ve güneyde olan "Palamar Babası B" olarak tanımlanmıştır.

6.3.5.2.1 Palamar Babası A

"Palamar Babası A" olarak adlandırdığımız palamar, doğu mendireğinin doğu yüzünde, görece kuzeyde ve mendireğin birkaç metre açığında tespit edilmiştir. Etrafında mendirekten dağıldığı düşünülen düzenli ve düzensiz taşlar mevcuttur(şekil 41).Mendireklerin inşa edildiği taşlarla benzer özelliklere sahip bir malzeme kullanılarak üretildikleri gözlemlenmektedir. Palamar Babası A'nın yaklaşık 40 cm. lik bir yüksekliğe ve 50 cm.lik bir çapa sahip olduğu anlaşılmıştır. Halat aşındırmasının net olarak izlenebildiği bu palamar babasında, halatın dayandığı yönde halat izine bağlı olarak bir oyuk oluşmuştur (şekil 42). Bu oyuk palamar babasının bir yüzünü üç farklı bölüme ayırmıştır. Öncelikle palamar babasının halihazırda ters dönmüş vaziyette olduğunu belirtmek gerekir. Şuanda bulunduğu şeklin tersine çevrildiğini düşündüğümüzde, en yukarda halatın çıkmasını engelleyen çıkıntı kısmının ölçüsü yaklaşık 13 cm. olarak ölçülmüştür. Ondan sonra gelen halat oyuğunun ise ortaya doğru derinleşmek kaydıyla yaklaşık 12 cm.lik bir açıklığa sahip olduğu anlaşılmıştır.

Palamarın taban kısmını oluşturan dilim ise 10 cm. lik bir kalınlığa sahiptir. Ancak belirttiğimiz gibi, bu dilimlenmenin görüldüğü ve ölçülerin alındığı yön, palamar babasına halatın dayandığı, dolayısıyla palamarın gemiye bakmayan yüzüdür. Palamarın gemiye baktığı ve herhangi bir halat aşındırmasına maruz kalmayan kısmı ise tamamen silindirik ve düzgün formunu korumaktadır. Palamar Babası A, zemin yönünde yaklaşık 53 cm. çapında bir alanı kaplamış olmalıdır. Bu yüzeyde bir zıvana deliği de görülmektedirler ki bu da palamar babasının mendireklere zıvanalar vasıtasıyla sabitlendiğini göstermektedir (şekil 43). Zıvana deliğinin çapı 9 cm. olarak ölçülmüştür. Deliğin derinliği ise yaklaşık olarak 7 cm.dir. Ancak zıvana yuvasının derinliğinin, zaman içerisinde yüzeyde meydana gelen aşınma ve erimelerden kaynaklanan herhangi bir kısılmaya maruz kalıp kalmadığı şuan tespit edilememektedir.

6.3.5.2.2 Palamar Babası B

Palamar Babası B, Doğu mendireğinin doğu yüzünde, Palamar Babası A'nın birkaç metre güneyinde ve mendireğin birkaç metre açığında tespit edilmiştir. Yine benzer malzemeden üretildiği anlaşılan bu palamar babasının, ilkinde oranda daha deforme olduğu görülmektedir (şekil 44). Su içerisinde ters vaziyette durmakta ve etrafında yer yer moloz ve kısmen düzenli taşlar bulunmaktadır. Bu palamar babasında, halatın dayandığı yüz oldukça aşınmış durumdadır. Bu nedenle, ilk palamar babası gibi net bir dilimlenmeden bahsetmek olanaksızdır. Özgün pozisyonu düşünüldüğünde, yukarıdan tabana doğru daha fazla aşınmaya maruz kalmıştır. Bunun tamamen halat kullanımından mı yoksa malzemedeki erimeden mi kaynaklandığı sorusu şimdilik cevapsız kalmaktadır. Ancak yine de tabana yakın noktada belli belirsiz bir kademelenme ve dilimlenme sezilmektedir.

Palamar Babası B özgün pozisyonu göz önüne alındığında, yukarı bakan yüzü yaklaşık 52 cm. çapında iken, zemine oturan tabanı ise yaklaşık 50 cm.lik bir ölçüye sahiptir. Üst kısımda halatın çıkmasını engelleyen çıkıntı kısmının kalınlığı yaklaşık 11 cm. olarak ölçülmüştür. Bu dilim yaklaşık 12 cm.lik bir çıkıntı yapmaktadır. Ondan sonra gelen halat oyuğunun ise tabana doğru düze yakın bir şekilde ve oldukça geniş bir ölçüde, yaklaşık 16 cm.lik bir açıklığa sahip olduğu anlaşılmıştır. Palamarın taban kısmını oluşturan dilim ise 10 cm. lik bir kalınlığa sahiptir.

Palamar Babası B, zemine oturan yüzünde yaklaşık 50 cm. çapında bir ölçüye sahiptir. Bu taban alanında görülebilen ve palamar babasını rıhtım veya mendireğin yüzeyine sabitlemek için kullanıldığı düşünülen bir zıvana yuvası bulunmaktadır. Zıvana deliğinin çapı 8 cm. olarak ölçülmüştür. Deliğin derinliği ise yaklaşık olarak 6 cm.dir. Ancak zıvana yuvasının derinliğinin de , özgün ölçülerinde olmadığını, çeşitli faktörlerin etkisiyle ölçü değişimine uğramış olabileceğini göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

6.3.5.3 Taş Çapalar

Magarsus Limanı'nda yaptığımız yüzey gözlem ve araştırmaları sırasında, MÖ. IV. yüzyıldan beri varlığı bilinen ve antik deniz rotaları içerisinde olan bölgenin limanında taş çapaların da bulunabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmuş ve etrafa kısmen dağılmış moloz taşların arasında taş çapalara yönelik, arazi şartlarının izin verdiği ölçüde dikkatli incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sırasında iki adet taş çapa tespit edilmiştir.

6.3.5.3.1 Çapa 1:

Magarsus Limanı'nın mendirekleri arasında, limanın içini kapsayan kumsalda iki parçaya ayrılmış, bir taş parça tespit edilmiştir (710073-4046947) (şekil 45). Kırık olan çapanın iki parçasının birbirlerine olan mesafesi yaklaşık 2.1 metre olarak ölçülmüştür. Kumsal üzerinde dalgaların ulaşabildiği bir konumda bulunmuştur. Her ne kadar kırık olsa da eksiksiz bir biçimde birbirini tamamlamaktadır(şekil 46). Taş çapanın parçaları birbirine oturtulup tamamlandığında, çapanın boyunun yaklaşık 65 cm. olduğu anlaşılmaktadır. Genel hatları itibariyle üçgen bir forma sahip olan çapanın köşeleri düzleştirildiğinden düzgün ve keskin üçgen formundan çıkmıştır. Her bir parçasının üzerinde birer delik bulunan çapada toplamda iki deliklidir. Bu delikler çapanın üst yarısında uç kısma yerleştirilmişken alt yarısında alt-orta noktaya yerleştirilmiştir. Halat deliklerinin çapı yaklaşık 4 cm. olarak ölçülmüştür. Çapanın malzeme kalınlığı ise yaklaşık 6 cm. olarak ölçülmüştür. Bu taş çapa, sualtı araştırmalarında sıklıkla karşılaştığımız ve burada da bir örneğini tespit ettiğimiz kireçtaşı çapalardan farklı olarak, daha ince olup malzemesi kuvvetle muhtemel granittir.

6.3.5.3.2 Çapa 2:

Magarsus Limanı'nda tespit ettiğimiz bir diğer taş çapa örneği ise Doğu mendireğinin kara yönündeki başlangıç noktasından birkaç metre doğusunda bulunmuştur. Tespit ettiğimiz bu taş çapa delikli bir taş çapanın üst yarısına aittir. Çapanın diğer parçası tüm aramalarımıza rağmen maalesef bulunamamıştır. Görülebildiği kadarıyla, Üçgen formlu ve kireçtaşı malzeme olduğu anlaşılan çapanın bu parçasının boyu yaklaşık 41 cm. olarak ölçülmüştür. Çapanın kalınlığı ise 11 cm. lik bir ölçüye sahiptir. Çapa üzerinde görülen halat deliğinin çapı da 9 cm.dir (710080-4047050)(şekil 47). Çapa 1'e göre daha kalın ve daha ağır bir yapıda olan Çapa 2, yüzeyinde girinti ve çıkıntılarla birlikte kaba bir işçilik göstermektedir. Üçgen formlu olan çapanın üst kısmına yerleştirilmiş olan halat deliği, orta eksene yerleştirilmekten ziyade biraz daha kenara yakın bir noktada bulunmaktadır. Çapanın tüm hali düşünüldüğünde deliklerin çapa üzerindeki konumlarının bir simetri içerisinde olmadıkları anlaşılmaktadır.

6.3.6 İskele Mahallesi Sahili

Bir sonraki çalışma alanı olan İskele Mahallesi sahili, 1. Ve 3. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilerek 2863 sayılı yasa kapsamında bir koruma statüsüne sahip olmuştur(şekil 21-22). Deniz kenarında kumluk bir yapıda olan bu alanın hemen kuzeyinde Kumluk Tabiat Parkı bulunmaktadır. Kumluk Tabiat Parkı ve deniz arasında kalan bu plajda çeşitli dönemlere ve formlara ait amphora parçaları gözlemlenmiştir(şekil 48). Büyük oranda Geç Antik Çağ'a tarihlendirilebilecek bu malzeme arasında LR 1 amphora ağız ve boyun kısımları, amphora dibi, farklı türde amphoraya ait kulp parçaları görülebilmektedir. Arazide görülebilen malzemenin neredeyse tamamında kekamoz adı verilen bir tabaka görülmektedir. Su altında uzun süre kalan nesnelere üzerinde mikroorganizmaların oluşturduğu organik ve açık renkli bir tabakanın kurumuş hali olan kekamoz, görebildiğimiz amphora parçalarının çok uzun süre su altında kaldığına işarettir. Bu malzemenin, bölgeye yakın bir antik batıktan kaldığı ve fırtına, kum hareketleri vb. sebeplerle kıyıya doğru aktığı kuvvetle muhtemeldir.

Görece denize doğru bir doğal burun şeklinde olan bu bölgenin denizin içine doğru uzanan uç kısmı sığ kireçtaşı kayaç bir yapıdadır. Bu sığ kayalık üzerinde yapılan incelemede ise; yine insan eliyle yapıldığı anlaşılan bazı müdahale izleri tespit edilmiştir. Yer yer,bölgedeki herhangi bir antik yapıda inşa malzemesi olarak kullanılmak üzere taş alındığına dair izlerler görülmüştür. Bazı noktalarda 50x100 cm. ebatında bir yapıtaşını çıkarmak için kanallar açıldığı, ancak çıkarılmayarak o haliyle bırakıldığı tespit edilmiştir(şekil 49).Ancak daha tespit edilen antik taş ocakları düşünüldüğünde, bu bölgede kayaya yapılan müdahalenin ana sebebinin taş alımı olmadığı düşüncesi uyanmaktadır. Diğer taş ocaklarında, kesilen malzemenin alınması sonrasında, yeniden taş kesildiğinde, genellikle bir öncekinin devamından kesildiği ve böylece taş alınmış alanların büyük ve girintili çıkıntılı alanlara dönüştüğü görülmektedir. Ancak, İskele mahallesi sahilindeki kayalık sığ burun üzerindeki izler her ne kadar taş alım yeri gibi gözükse de her taş alım yerinin bağımsız ve kapalı bir havuz oluşturacak şekilde olması(şekil 50),bu bölgenin kullanım amacı hakkında başka ihtimalleri beraberinde getirmektedir. Bu bölgede taş alınan ve havuza dönüşen bu yerlerin antik dönemde denizden tuz üretmek için kullanılmış tuz havuzları olma ihtimali kuvvetlidir.Halihazırda burada bulunan ve yarım bırakılarak alınmamış olan yapıtaşı boyutlarındaki taşların ise, alanın tuz havuzlarına dönüştürülmesi esnasında ortaya çıkan malzemenin başka bir alanda kullanılmak ve bu yönde değerlendirilmek istenmesinin sonucu olduğu düşünülebilir. Kayalık zeminin yüzeyi zaman zaman su üzerinde zaman zaman da sualtında kalmaktadır. Bu durum, suların yükseldiği dönemlerde havuzların dolmasına, suların çekildiği ve kayalığın suüstünde kaldığı dönemlerde ise havuzlara dolan ve dışarı akamayan sulardan yüksek buharlaşma sonucu tuz üretilmesine olanak sağlamış olabilir.

Bu alan, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 24.02.2017 gün ve 7617 sayılı kararıyla 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilerek 2863 sayılı yasa kapsamında bir koruma statüsüne sahip olmuştur(şekil 22).Yasal olarak Her türlü yapılaşmaya kapalı olan bu bölgede, bilimsel ve inter-disipliner çalışmalar yapıldığı takdirde ortada duran soru işaretlerinin kısmen de olsa cevaplanabilmesi sağlanabilir.

6.3.7 Adalar

Tez konumuz kapsamında Araştırma sahası olarak belirlenen bir diğer alan ise Karataş ilçe merkezinin karşısında, kıyıdan yaklaşık 1 km. açıkta yer alan ,halk arasında “Gavur Adası” ve “Türk Adası” olarak bilinen iki adacıktır(şekil 23).Ancak halk arasında hangisinin Türk Adası, hangisinin Gavur Adası olduğu konusundaki belirsizlikten dolayı, çalışmamızda bu adalar “Doğu Adası” ve “Batı Adası” olarak tanımlanmıştır. Bu adalara yönelik 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında verilmiş herhangi bir sit statüsü bulunmamaktadır. Antik dönem denizcilik kaynaklarında *Didymos* adıyla bölgede duraklanabilecek bir liman olarak tanımlanan bu adalara 19.yyda bile kıyıya yanaşamayan gemilerin yanaştığı bilinmektedir. Arazi incelemelerimiz sırasında bölgede devam eden sert poyraz ve zorlu deniz koşullarına rağmen bu adalara ulaşılmış ve ada yüzeyleri incelenmiştir.

6.3.7.1 Doğu Adası

İlk olarak doğudaki adada araştırmalar yapılmıştır. Bu ada, kıyıdan yaklaşık 1.1 km. açıkta yer almaktadır. Batısında bulunan diğer adaya olan mesafesi ise 500 m. civarındadır. Adanın yüzeyi yaklaşık 10.000 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Adanın yüzeyinde herhangi bir yerleşim izinin yanı sıra, bitki örtüsü veya toprak da bulunmamaktadır. Tamamen kayalık bir yapıda olan Doğu Adasının deniz seviyesinden yüksekliği 1.5 m. dolaylarındadır. Ancak ada üzerinde yapılan araştırmada, adanın tamamen antik taş ocağı olarak kullanıldığı, bu sebeple ada yüzeyinin yer yer deniz seviyesine ve altına indiği görülmüştür(şekil 51).Ada yüzeyini oluşturan kütleli kayalık oluşum, farklı ebatlarda antik yapı taşı elde edilecek şekilde kesilerek buradan inşa malzemesi elde edildiği anlaşılmaktadır. Yer yer büyük blok taş olacak şekilde malzeme kesilirken, yer yer bölge için standart denebilecek 50x100 cm. boyutlarında taş alınmıştır. Taş alımının birbirinin devamından sağlanmış olması nedeniyle, bazı bölgelerde çok geniş boşluklar oluşmuştur. Bu ada üzerinde de bitirilmeden bırakılmış taş yerleri ve formları rahatlıkla görülmektedir(şekil 52). Bu sayede taş alım teknikleri hakkında da fikir sahibi olabilmekteyiz.

Adanın anakaraya bakan ve korunaklı kuzey kıyısında, bir kaya üzerinde palamar deliği görülmüştür(şekil 53).Bu palamar halkası, antikçağdan yakınçağa kadar adanın gemiler için yanaşılabilen ve kullanılan bir yer olduğu bilgisini teyit eder

niteliktedir. Palamar babası kayalık alanın niteliği göz önüne alındığında dik bir kayalık çıkıntıya oyulmuştur. Palamar halkasının çapı yaklaşık 13 cm. civarında derinliği ise ve 15 cm. civarındadır ve Palamar halkası, adanın rüzgardan korunaklı ve anakaraya bakan kuzey sahilindedir (şekil 54). Palamar halkası ile sahil kıyısı arasında deniz seviyesinde bir kayalık alan bulunmaktadır. Halkanın bulunduğu noktadaki düz kayalık sahil, bir platform işlevi görerek adaya yanaşan gemilerin buradan çıkarılan malzemeyi rahatlıkla bindirmelerine de olanak sağlayacak niteliktedir. Alanda yapılan gözlemler sonucunda, bu adanın, bölgedeki yapılaşmalar için ihtiyaç duyulan malzemenin elde edildiği bir antik taş ocağı olarak kullanıldığı, buradan çıkan yapı malzemesinin palamar halkasına ve belki de şuan tespit edilemeyen birden çok palamar halkası veya palamar babasına bağlanan gemilere yüklendiği ve ihtiyaç duyulan bölgelere ulaştırılmak üzere buradan götürüldüğü anlaşılmaktadır.

6.3.7.2 Batı Adası

Araştırma sahamız içerisindeki bir diğer ada da Batı Adasıdır. Bu ada, Doğu Adasının 420 metre batısında, modern Karataş limanının dalgakıranının ucuna ise 350 metre mesafededir. Anakaraya olan uzaklığı 600 metre civarında olan Batı adası, ortalama 7500 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Ada yüzeyinin deniz seviyesinden yüksekliği orta bölgelerde azami 1 metre dolaylarında, kenarlarda ise deniz seviyesindedir. Ada üzerinde yaz aylarında restaurant olarak kullanıldığı öğrenilen bir niteliksiz yeni yapı bulunmaktadır.

Bu adanın yapısı, yakınındaki Doğu Adasından çok az bir farklılık göstermektedir. Adanın kuzey kıyısı kısmen kumsaldır. Ada yüzeyi tamamen kayalık olup buradaki kayalığın da bölge morfolojisiyle uyumlu bir şekilde kireçtaşı olduğu görülmektedir (şekil 55).

Batıdaki ada üzerinde yapılan incelemede mimari yapı elemanları görülmüştür. Burada görülen mimari kalıntılar temel olarak iki grupta değerlendirilebilir. Birinci grup, in-situ olmayan, çeşitli boyutlarda ve formlarda olan ve ada yüzeyine dağılmış yapıtaşlarıdır. Bunların en belirgin özelliği renkleri ve taş türüdür. Bu taşlar, bölgenin malzemesinden farklı olarak açık renge sahiptir. Bu gruptaki taşların gri ve kahverengi tonlarındaki kireçtaşından ziyade mermer benzeri bir kaya türünden üretildikleri anlaşılmaktadır. Beyaz renkli mermer yapı taşları incelendiğinde, yuvarlak veya kavisli

bir yapının inşasında kullanılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Taşların çoğunun, kullanıldıkları yapıda yuvarlak bir hat oluşturacak şekilde tasarlandıkları açıkça görülmektedir. Yine taşların neredeyse tümünde hem kenet hem de zıvana izler görülmektedir(şekil 56).Bazı taşların sadece karşılıklı kenetlenmesiyle yetinilmediği, ayrıca yan taşlarla da kenetlendiği, böylece üç yönden kenetlendiği ve ayrıca zıvana kullanıldığı da görülmektedir(şekil 57).Kenet ve zıvana izlerinin aynı taşlar üzerinde bulunması ve bu yoğunlukta kullanılması, bu yapının rijitliğinin korunmak istendiğini, ayrıca ada üzerinde bulunması sebebiyle de yoğun rüzgar direncine maruz kaldığını ve buna karşı yapının dayanıklı inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu formdaki taşların çokluğu, burada kaliteli ve ithal yapı malzemesiyle inşa edilmiş ve yuvarlak hatların yoğun olduğu özel bir yapının bulunduğu işaretlerdir.

Modern yapının önünde, in-situ olmayan ve aynı renk ve malzemedan üretilmiş iki adet sütun başlığı görülmektedir(şekil 58).Bu başlıklarda zıvana yuvası ve akıtma kanalları açıkça görülmektedir(şekil 59).Yuvarlak gövdeden kara tabana geçiş esnasında kenarların pahlandığı ve çokgen bir yüzeyin oluşturulduğu bu sütun başlıklarında bitkisel veya geometrik bezemeye dayalı herhangi bir plastik hareketlilik ya da bir süsleme unsuru görülmemektedir. Oldukça masif ve kütleli bir tasarıma sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Adadaki bir diğer grup yapı kalıntısı ise kısmen yıkılmış, kısmen de in-situ durumda olan taş sırasıdır. Adanın batı ve kısmen kuzey yönünde bulunan bu taş sırası, adanın bu yönde kıyı çizgisini de oluşturmakta ve düşük kotlu bu kısımlara suyun geçişini engellemektedir(şekil 60)Bu adada suyun değdiği hattı takip eden duvar sırasının bölgenin karakteristik malzemesi olan kireçtaşı kullanılarak örüldüğü açıkça görülmektedir. Yatayda yerleştirilmiş bu taşlar birbirine kırılmaç tipi kenetlerle bağlanmıştır(şekil 61).Taşlar üzerinde dikey örgüye işaret edecek herhangi bir zıvana izi görülmemektedir. Bu durum, duvarın yüksek bir duvar olacak şekilde inşa edilmediğini düşündürmektedir. Ayrıca bu duvar kalıntısının bir mekan oluşturmaktan çok bir alanı çevrelemek veya korumak için inşa edildiğine işaretlerdir. Duvarda kullanılan taşların büyük çoğunluğu, daha önce bölgede yoğun olarak kullanılan bir ölçü olan 50x100 cm boyutlarındadır. Bunlardan bazıları duvar örgüsü içine enlemesine, bazıları da boylamasına konulmuştur.

Adanın üzerinde herhangi bir yerleşim izi tespit edilememiştir. Zaten büyük oranda kayalık olan ada yüzeyinde yerleşime ilişkin olası temellerin toprakaltında kalması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle adanın sürekli yaşama olanak sağlayacak kalıcı bir yerleşim yeri olmadığı değerlendirilmektedir. Adanın konumu ve boyutları ile beraber, Ada üzerinde görülen ve dışarıdan özel bir yapı için getirildiği açık olan beyaz renkli ve mermer taşların yuvarlak hatları,yoğun kenet ve zıvana kullanımı da dikkate alındığında burada olasılıkla bir fener yapısının bulunduğu düşünülebilir. Bu iddiayı destekleyebilecek herhangi bir yazılı kaynak olmasa da yukarıda saydığımız somut tespitler ve değerlendirmeler burada fener olma olasılığını güçlü kılmaktadır.

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ovalık Kilikya'nın en güney ucunda yer alan Magarsus antik kentinin özellikle denizle olan ilişkisi hakkında bildiklerimiz maalesef çok kısıtlıydı. Bugüne kadar deniz arkeolojisi perspektifinden herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması bunun temel sebebini oluşturmaktaydı. Çalışmamızın bölge arkeolojisine en büyük katkısı Magarsus'un denize bakan yönüne dair boşluğun kısmen de olsa doldurulmasıdır.

Magarsus kıyılarında belirlenen alanlarda yaptığımız araştırmalar sırasında, sadece deniz arkeolojisinin çalışma alanına giren ve deniz içerisinde olması gereken liman, çapa, vb. kalıntılarla sınırlı kalınmamış, ayrıca denizin varlığı nedeniyle kıyıya konumlanmış diğer kalıntılar ve oluşumlar da dikkate alınmıştır.

Magarsus Antik kenti Kıyı Araştırmalarında elde edilen bulgular göz önüne alındığında bunlar başlıca dört ana başlık altında gruplandırılabilir:

1-Liman ve Bileşenleri

- a)Mendirekler
- b)Palamar Babaları
- c)Çapalar
- d)Muhtemel Batı Limanı ve rıhtım

2-Taş Üretim Alanları

3-Tuz Üretim Alanı

4-Muhtemel Fener Adası

Yaptığımız çalışmalar sırasında elde ettiğimiz bulgulara baktığımız zaman Magarsus'un önemli bir liman kenti olduğuna dair çok kuvvetli bir kanaat oluşmaktadır. Bu konuda, daha önce zikredilen antik kaynaklar göz önüne alındığında, kentin MÖ. 4. yüzyıldan beri denizcilerin uğrak yeri olduğu anlaşılmaktadır. Tespit edebildiğimiz ana liman ve kentin batısında yer alan muhtemel liman ve rıhtım bu anlatımların günümüzde somut verilerle kanıtlanması açısından son derece kullanışlıdır.

Magarsus antik kentinin limanı, görülebildiği kadarıyla Roma Dönemi liman mimarisinin temel özelliklerini sergilemektedir(şekil 62). Bölgede Roma dönemi limanlarına en güzel örnek olan Soli Pompeipolis Limanı¹⁶⁸ ile Magarsus Limanı arasında tasarım açısından oldukça fazla benzerlik vardır. Bunların başında ise

¹⁶⁸ Brandon vd.2010, 390-399.

konumlandıkları kıyının topografyası gereği doğal bir koydan faydalanılamamış ve her iki mendireğin de yapay olarak elde edilmiş olmasıdır. Magarsus Limanı'na ait mendireklerin yüzeylerinde görülen kesme taş kaplanmış yüzeyler de Roma Dönemi liman mimarisinin özelliklerinden biridir(şekil 63).Roma döneminde mendireklerin üst yüzeyleri düzgün kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilirdi. Ya da moloz taş kullanılarak yapılmış mendireğin üstü kesme taş malzeme ile kaplanarak düzgün bir yüzey elde edilirdi¹⁶⁹.

Magarsus Limanı içerisinde yaptığımız gözlemler sırasında 2 adet palamar babası tespit ettik. Her ikisi de doğu mendireğine bitişik olan palamar babalarının üzerindeki zıvana yuvaları vasıtasıyla mendireğin üzerine sabitlendikleri anlaşılmıştır. Roma döneminde,gemileri bağlamak amacıyla topografya ve malzemenin yapısına bağlı olarak uygun kayalıkların delinmesi veya traşlanması yoluyla palamar babası veya palamar halkası elde edildiği gibi, doğal yapının uygun olmadığı limanlarda mendireklerin yüzeyine yerleştirilmiş silindirik veya konik gövdeli palamar babalarının kullanıldığı bilinmektedir¹⁷⁰. Dolayısıyla bizim tespit ettiğimiz silindirik gövdeli palamar babalarının, mendireklerle uyumlu bir şekilde, Roma Dönemi bağlama sistemlerinin tipik bir örneği olduğu anlaşılmaktadır.

Magarsus Limanı'nda daha önce belirttiğimiz gibi iki taş çapa bulduk. Bu çapalar gerek tasarım gerekse de malzeme açısından birbirinden farklıdır. Yukarıda da değinildiği gibi, MÖ. 3. Binden MS.2.binin başına kadar kullanıldığı anlaşılan taş çapaların tarihlendirilmesi oldukça zordur. Dolayısıyla bu kadar uzun bir süre kullanımda kalan taş çapaların tarihlendirmede kullanılacak bir işaret, yazı, monogram vb. taşımadıkları ya da özgün tabakasında bulunmadıkları sürece, bunları kesin bir şekilde tarihlendirmek şimdilik mümkün görünmemektedir. Ancak erken dönemlerde taş çapalarının büyük boyutlu ve oldukça ağır yapıldıkları (50-300 kg.) bilinmektedir.¹⁷¹ Bu bağlamda, bizim tespit ettiğimiz iki delikli çapanın yaklaşık 7-8 kg. oluşu, sadece bir parçasını tespit ettiğimiz kireçtaşı diğer çapanın da mevcut yapısına bakıldığında 50 kg. altında olması gerektiği göz önüne alındığında, Knidos'ta tespit edilen üç delikli taş çapa için yapılan Roma Dönemi ve sonrası önerisi bizim tespit ettiğimiz çapalar için de geçerlidir. Magarsus Limanı'nın mimarisinin kesin olarak Roma dönemine ait olması bu

¹⁶⁹ Blackman 1982b, 197.

¹⁷⁰ Williams 1976,75.

¹⁷¹ Aslan 2015, 109.

önerimizi çok kuvvetlendirmektedir. Ancak burada bir ihtimalden de söz etmek gerekir: antik kaynaklarda Mallos adıyla MÖ. 4. yy.da zikredilen bu bölgenin o dönem ve öncesinde gemiler için bir durak olduğu ve taş çapa kullanımının Tunç Çağında ve Demir Çağında yoğun olduğu birlikte düşünüldüğünde, bizim tespit ettiğimiz taş çapaların, özellikle de iki parçaya ayrılmış olan iki delikli çapanın, Roma öncesinden kalmış olabileceği, daha önce kullanılan limanın Romalılarca yeni mühendislik teknikleri ile revize edilmiş olabileceği de muhtemeldir. Bizim bulduğumuz İki delikli çapanın tasarımı ile (şekil 64) Frost'un yaptığı sınıflandırmada 3 numara ile gösterilen çapa tipinin¹⁷²(şekil 65) oldukça benzer olduğu görülmektedir. Yalnız bizim bulduğumuz çapa iki delikli iken Frost'un çiziminde görülen çapa tek deliklidir. Diğer taraftan, üst deliğin çapa ucundaki konumu ve çapanın üst kısmının asimetrik yapısı, çapanın alt tarafının hafif kavisli yapısı ve çapanın inceliği çok büyük oranda örtüşmektedir. Bu bağlamda baktığımızda, Magarsus Limanında tespit ettiğimiz ikiye ayrılmış iki delikli çapanın Fenikeliler döneminden kalma olabileceği önerilebilir. Bu durumda Magarsus'un MÖ. II. binde de gemilerin uğrak yeri olduğu, bugün izini göremediğimiz bir limana sahip olduğu, ancak bugün gördüğümüz liman kalıntılarının Romalılarca yapılan yenilemenin ürünü olduğu söylenebilir.

Magarsus antik kentinin konumlandığı Fener Burnunun hemen batısında tespit ettiğimiz muhtemel batı limanı ve rıhtım kalıntısını tam olarak açıklamak şuan için zordur. Burada denizde yer alan ve dalgakıran gibi yapıya sahip yapay oluşumların tarihlendirilememesi ve kentin aktif olduğu dönemlerin liman mimarisine uymaması bunun başlıca nedenidir. Ancak burada bir ihtimalden söz etmek kaçınılmazdır: önceki bölümlerde detaylıca anlattığımız gibi, bölgede yapılan jeolojik araştırmalar sonucunda, Pyramos Nehri'nin daha önce, en azından günümüzden 3000 yıl öncesine kadar Magarsus'un hemen batısından denize döküldüğü bilinmektedir. Tam olarak burada bulunan ve Roma dönemi liman mimarisine uymayan muhtemel Batı Limanı acaba nehir ağzına kurulmuş bir Demir Çağı limanı mıydı? Ya da ulaşım ve ticaret için kullanılan Pyramos nehrinin girişini koruyan bir işlevi mi vardı? Bu soruların cevabını şimdilik bilmiyoruz ancak bölge ile ilgili yapılacak çalışmalarda bu ihtimalleri de göz önünde bulundurmak son derece faydalı olabilir.

¹⁷² Frost 1963, 4.

Magarsus kıyı araştırmaları sırasında gerek muhtemel batı limanı bölgesindeki küçük kayalık alanda, gerekse de Doğu Adası üzerinde görölen taş üretim alanları, bölgede son derece aktif bir taş üretim endüstrisinin olduğu göstermektedir. Burada üretilen taşların boyut ve cinsi göz önüne alındığında, hem liman yapılarında, hem de kentin surları başta olmak üzere diğer kamusal yapılarında kullanılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Burada Doğu Adası'nın taş üretim üssü olarak kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Ada üzerinde tespit edilen ve adanın topografyasını tamamen değiştirerek tüm yüzeyini kaplayan taş üretim alanı ve bir tane palamar halkası, üretilen taşın gemiler vasıtasıyla buradan alınarak kullanılacağı yere götürüldüğünü kanıtlamaktadır.

Magarsus kıyılarında ve Doğu Adası'ndaki Taş üretim alanlarında görölen bazı izler, üretimin yöntemine dair ipuçları sunmaktadır. Alınmak istenen taşların etrafında rahatlıkla izlenen kanallar ve kama yerleri, burada antik çağ taş üretim yöntemlerinden biri olan "aşındırma yöntemi" ile taş kesimi yapıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu yöntemin seçilmesindeki bir sebep te suyun varlığı olabilir. Açılan kanallara dolan suyun üretimi kolaylaştırdığı ve bu nedenle bu yöntemin daha çok tercih edildiğı pekala düşünölebilir.

Karataş ilçe merkezinin doğusundaki Kumluk Tabiat Parkının önünde yer alan İskele Mahallesi sahilindeki kayalık burun üzerinde tespit edilen havuzların üzerinde durulması faydalı olacaktır. Burada deniz seviyesine yakın bir kotta bulunan doğal kayalık burnun üzerinde görölen havuzların işlevi konusunda net bir şey söylemek mümkün olmasa da bu konuda bir öneriden söz edilebilir. Tespit edilen havuzların birbirinden bağımsız kapalı birer alan oluşturması, buranın taş üretim alanı olarak kullanımından ziyade havuz fonksiyonu ile öne çıktığını ve kullanıldığını düşöndürmektedir. Havuzların sığığı ve yanı başındaki denizin tuzluluğu beraber düşöldüğünde burada antik çağda buharlaştırma yöntemi ile tuz üretilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Kuşkusuz antik çağda tuz üretimi ile ilgili kısımda belirtilen tuz üretim sisteminin tüm bileşenleri burada görölmemektedir. Ancak antik çağda tuzun her bölgede tarifi yapılmış standart üretim elemanlarından oluşan işletmelerde yapıldığı söylenemez. Bu durumda, tuz üretim işletmelerinin farklı bölgelerde farklı şartlar altında ihtiyaca göre farklı bir yapı sergilediğı söylenebilir. Roma döneminde günlük ve ekonomik hayatta tuzun önemi de dikkate alındığında, İskele mahallesi sahilindeki bu

havuzların Magarsus'un ihtiyaclarının karşılanabilmesi için yerel ölçekte üretim yapan küçük bir tuz üretim işletmesine ait olması olasılık dahilindedir.

Araştırma bölgemiz içerisinde yer alan Batı Adası bizce oldukça özel bir ada idi. Akdeniz'de antik çağda dolaşan gemilerin nerdeyse tamamı, kıyıları takip ederek ilerleyen küçük ticaret gemileriydi¹⁷³. Bu gemilerin kıyılardan güvenli bir şekilde seyahat etmesi, özellikle geceleri sığ kayalıklardan korunması ve limanlara girilmesi için fenerler yapıldığı bilinmektedir. Karataş ilçe merkezinin açıklarında yer alan Doğu Adası ve Batı Adası, sığ topografyaları ile Kilikya kıyılarını takip eden ve Magarsus Limanına ulaşmaya çalışan gemiler için muhtemelen bir tehlike oluşturmuş olmalıydı. Bu sebeple ada üzerinde bir fener yapılarak hem adanın kendisine çarpılması önlenmiş hem de yakınlardaki Magarsus Limanına yaklaşıldığına dair denizcilere işaret verilmiş olabilir. Liman girişlerine yakın yerlerdeki adalar üzerinde fener konumlanmasına örnek olarak İskenderiye Limanının girişinde bulunan Pharos Adası üzerindeki fenerin yanı sıra ülkemizde Aigeai antik kenti de gösterilebilir. Aigeai limanının önünde sığ bir ada yer almakta ve antik dönemde üzerinde bir deniz feneri bulunmaktaydı. Bu deniz feneri taş bloklardan yapılmış bir kule olarak inşa edilmiřti¹⁷⁴. Bugün Magarsus civarındaki Batı Adası üzerinde dairesel ve özel bir yapıya ait olduğu anlaşılan yapıtaşları, ada üzerinde antik çağda bir fener yapısının bulunduğunu düşündürmektedir. Ada üzerinde herhangi bir yerleşim izi bulunmamasına karşın adanın kuzey ve batı kıyısının denizden gelen suyu kesecek şekilde duvarla örülmesi, buradaki özel bir yapıyı korumaya yönelik alınmış bir önlem olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu bilgi ve bulgulara bakıldığında, Magarsus'un antik çağda ve özellikle Roma Döneminde Doğu Akdeniz'in önemli liman kentlerinden biri olduğu söylenebilir. Limanın mendireklerinin özgün boyutlarını yüzey gözlemleriyle tespit etmek sedimantasyon ve kum birikmesi nedeniyle mümkün değildir. Ancak limanın bugün görülebildiğinden çok daha büyük kapasiteli olduğu kesindir. Magarsus Limanı'nda bir kazı gerçekteştirilmesi durumunda, limanın özgün boyutlarına ve inşa tekniklerine ilişkin daha doyurucu bilgi elde edilebilir ve bu bilgiler Kilikya denizciliğinin daha iyi anlaşılmasına da olanak verebilir.

¹⁷³ Casson 2002,138.

¹⁷⁴ Price _ Trel 1977, 40.

KISALTMALAR VE BİBLİOGRAFYA

Adam 1994	: Adam, J.P, <i>Roman Building: Materials and Techniques</i> , London
Albright 1922	: Albright, W.F.,The Origin Of The Name Cilicia, <i>The American Journal Of Philology</i> , Vol.43,p.166-167.
Alishan 1899	: Alishan,G., <i>Sissouan ou l'Armeno-Cilicie Description Geographique et Historique</i> , Venise.
Alkım 1959	: Alkım,B., “Güney-Batı Antitoros Bölgesinde Bir Yol Şebekesi” <i>Belleten XXIII</i> sayı:89,s: 59-77.
Alpözen 1972	: Alpözen O. “Çapanın Gelişimi ve Bodrum Müzesi Çapaları”. <i>Türk Arkeoloji Dergisi</i> 24/1 , 72-84.
Altay 1965	: Altay, H., <i>Adım Adım Çukurova</i> , Kemal Matbaası, Adana.
Arrianus 1884	: Arrianus, <i>The Anabasis Of Alexander</i> , (ed. by. E.J. CHINOCK), London. Hodder and Stoughton.
Arslan 2012	: Arslan,M., Pseudo-Skylaks Periplous, <i>Mediterranean Journal of Humanities</i> ,2 (1) , 239-257.
Aslan 2011	: Aslan, E., <i>Kekova Bölgesi Limanları</i> , Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Aslan 2015	: Aslan,E.,“2014 Yılı Knidos Sualtı Araştırmaları’nda Elde Edilen İlk Bulguların Değerlendirmesi, <i>Mediterranean Journal of Humanities</i> ,V/1, 2015, 101-123.
Avcı 2003	: Avcı,S.,“Ekonomik Coğrafya Açısından Önemli Bir Maden :Tuz, <i>Coğrafya Dergisi</i> , sayı 11, 21-45.
Beaufort 2002	: Beaufort, Sir F., <i>Karamanya</i> . (çev:A.Neyzi-D.Türker), Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Beşaltı 2016	: Beşaltı,K., “Bizans Donanmasına İlişkin Bazı Terimler”, <i>Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi</i> ,cilt:9, sayı:45,347-353.
Bingöl 2012	: Bingöl,O., <i>Bu Koca Taşları Nasıl İşlediler, Nasıl Kaldırdılar</i> , Bilim Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
Blackman 1973	: Blackman,D.J. “The Harbours of Phaselis” <i>The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration</i> 2.2: 355-364.
Blackman 1982a	: Blackman,D.J. “Ancient Harbours in the Mediterranean. Part 1”, <i>IJNA</i> 11.2, s. 79-104.
Blackman 1982b	: Blackman,D.J. “Ancient Harbours in the Mediterranean. Part 2”, <i>IJNA</i> 11.3, s. 185-211.
Bossert 1950a	: Bossert,H.T., Karataş’taki Arkeolojik Araştırmalar Hakkında Kısa Ön Rapor, <i>Belleten</i> 14.56, s:661-666.
Bossert 1950b	: Bossert, H.T, “Reisen In Kilikien”, <i>Orientalia</i> , New Serie 19, 1950, s. 122 – 125.
Brandau _ Schickert 2003	: Brandau,B. _ Schickert, H., <i>Hititler: Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu</i> ,(çev: Nazife MERTOĞLU) Arkadaş Yayınevi, Ankara.
Brandon vd 2010	: Brandon, C., Hohlfelder, R. L., Oleson, J. P.,Rauh, N., “Geology, Materials, and the Design of the Roman Harbour of Soli-Pompeiopolis, Turkey: the ROMACONS field campaign of August 2009.” <i>International Journal of Nautical Archaeology</i> , 39(2), 390-399.

Casabonne 1999	: Casabonne,O., “Notes Ciliciennes”, <i>Anatolia Antiqua</i> , VII, 69-88.
Casson 2002	: Casson, L., <i>Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler</i> , (tçev:Ergin,G.) Homer Kitapevi, İstanbul.
Doksanaltı _Aslan 2012	:

		Doksanaltı,E.M. _ Aslan,E. “ <i>Karadeniz’de Antik Bir Ada Yerleşimi Aretias-Khalkeritis Adası</i> ” <i>Ed:B.Söğüt, Stratonikeiadan Laginaya-Ahmet Adil Tırpan Armağanı,219-240.</i>
Durukan 2015	:	Durukan,M., “Anazarbus, Aegeai Ve Tarsus Kentlerinin Ticaret Yollarıyla Bağlantısı”, <i>Çukurova Araştırmaları Dergisi</i> , sayı:1, cilt:1,s.1-7.
Ener 1961	:	Ener, K., <i>Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış</i> , Hürsöz Matbaacılık, İstanbul.
Erhan _Gülşen 2016	:	Erhan, F. _ Gülşen,F., “Magarsus Kazısı 2013-2015”, 37. <i>Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu</i> ,2.cilt, İsmail Aygül Ofset Matbaacılık, Ankara, s.175-190.
Erhan 2014	:	Erhan,F., <i>Antik Çağ Kilikya Sikkelerinde Dinsel Tasvirler</i> , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DoktoraTezi.
Erkut 1990	:	Erkut,S., “Hititlerde Tuz Kullanımı”, <i>Belleten LIV</i> , sayı:209,1-7.
Frost 1963	:	Frost, H. “From Rope To Chain On The Development Of Anchors In The Mediterranean.” <i>The Mariner's Mirror</i> , 49(1), 1-20.
Frost 1972	:	Frost,H.“Ancient Harbours and Anchorages in the Eastern Mediterranean” <i>Underwater Archaeology, a Nascent Discipline</i> , UNESCO, Paris, 95–114.
Galili _Rosen 2014	:	Galili,E. _Rosen,B., “Atlit, Salt Production Installations on The Carmel and Western Galilee Coasts, Survey”, <i>Hadashot Arkheologiyot</i> , vol.126, Israel Antiquities Authority.

Galili vd. 2014	: Galili,E.,Hadas,G.,Klein,M.,Oron,A., “Two Artifical Anchorages Off The Dead Sea North Shore: a ground aid to navigation on an inland lake” <i>IKUWA</i> V,443-459.
Gjerstad 1934	: Gjerstad,E.,“Cilician Studies”, <i>Revue Archéologique</i> 3, s:155-203.
Gölbaş_Başibüyük 2012	: Gölbaş, A. _ Başibüyük,Z., “Anadolu Kültür Oluşumunda Tuzun Rolü”, <i>Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi</i> , cilt 1,sayı 1, 45-54.
Gündüz 2008	: Gündüz,S., <i>Antik Limanlar Işığında Myndos Limanı ve Liman Yapıları</i> , Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
Güngörmez 2015	: Güngörmez,H., “İktisadi Açından Bir Faaliyet:Tuzluca Kaya Tuzlası”, <i>Coğrafya Dergisi</i> ,sayı 30,26-37.
Gürbüz 1997	: Gürbüz,K., “Seyhan ve Ceyhan Deltalarının Kronolojik Evrimi ve Bunların Kıyı Değişimine Etkileri” <i>Yerbilimleri Dergisi Özel Sayı</i> , Sayı :30 s.175-189.
Heberdey_Wilhelm 1896	: Heberdey, R. _ Wilhelm, A., <i>Reisen in Kilikien</i> , Wien.
Herodotos 1983	: Herodotos, <i>Herodot Tarihi</i> , (Çev:M. Ökmen, A. Erhat) <i>Remzi Kitabevi</i> , İstanbul.
Hild _ Hellenkemper 1990	: Hild,F._Hellenkemper,H., <i>Tabula Imperii Byzantine 5 Kilikien und Isaurien</i> Teil 1, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
Isserlin 1974	: Isserlin,B.S.J., “The Cothon at Motya: Phoenician Harbor Works”, <i>Archaeology</i> , vol.27;no:3,188.194
Kapitan 1984	: Kapitan,G., “Ancient Anchors, Technology and Classification”, <i>IJNA</i> 13.1: 33-44.

Kaplan 2015	:	Kaplan,A., <i>Hellenistik Ve Roma Döneminde Kilikya Pedias (Çukurova) Yerleşimleri</i> , Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Kretzschmer 2000	:	Kretzschmer, F., <i>Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik</i> , Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Kurt 2008	:	Kurt,M., “Que Ülkesi Ve Yeni Asur Devleti'nin Anadolu Politikası Bakımından Önemi”, <i>Sosyal Bilimler Dergisi</i> ,10(3), 118-133.
Kurt 2009	:	Kurt,M., “Roma Cumhuriyeti Yönetiminde Kilikya Bölgesi Ve Yerel Güçler”, <i>Sosyal Bilimler Dergisi</i> cilt:11, sayı:1, 115-139.
Kurt 2010	:	Kurt, M., “Roma Egemenliğinde Kilikya ve Roma İç Savaşlarının Bölgedeki Yansımaları”, <i>Tarih İncelemeleri Dergisi</i> , cilt:25, sayı:2,s. 483-501.
Langlois 1861	:	Langlois, V., <i>Voyage dans la Cilicie et dans les montagnes du Taurus: exécuté pendant les années 1852–1853</i> , Paris.
Langlois 2009	:	Langlois,V., <i>Eski Kilikya (Tarsus)</i> , Aratos Kitaplığı Kültür Dizisi, Tarsus.
Leake 1824	:	Leake, W.M. <i>Journal of A Tour in Asia Minor: with comparative remarks on the ancient and modern geography of that country</i> . J. Murray, London.
Lucianus 2016a	:	Lucianus, <i>Aleksander The Oracle Monger</i> , http://www.sacred-texts.com/cla/luc/w12/w1218.htm adresindenerişildi. Erişim tarihi 23.10.2016.
Lucianus 2016b	:	Lucianus, <i>The Liar</i> , http://www.sacred-texts.com/cla/luc/w13/w1315.htm adresinden erişildi. Erişim tarihi 23.10.2016.
Lycophron 2016	:	Lycophron, <i>Alexandra</i> , http://www.theoi.com/Text/LycophronAlexandra1.html adresindenerişildi. Erişim tarihi 23.10.2016.

Mellaart 1993	: Mellaart, J., <i>The Present State of 'Hittite Geography</i> , Fs. N.Özlüğ, Ankara, 415-422.
Oleson 1988	: Oleson,J.P., “The Technology of Roman Harbours”, <i>The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration</i> 11.2: 147-157.
Oyman –Girginer 2006	: Oyman -Girginer,Ö.,“Orta Ve Geç Tunç Çağlarında Çukurova Ve Batı Anadolu’ya Genel Bir Bakış”, <i>Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , 15 (3),103-126.
Öniz 2012	: Öniz,H., <i>Konumlarına Ve Kullanımlarına Göre Antalya İli Kıyılarında Antik Limanlar Ve Demirleme Yerleri</i> , Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Öniz 2014	: Öniz,H., “Multi-holed Stone Anchors of Antalya/Turkey 2011”, <i>Archaeologia Maritima Mediterranea</i> 11,63-74.
Öz 2011	: Öz,E., “Çivi Yazılı Belgelere Göre Eski Anadolu Mutfağında Bir Besin Maddesi: Tuz”, <i>History Studies Volume</i> 3/3,309-318.
Özdaş 2005	: Özdaş,H., “Antik Çağda Liman Olgusu” <i>Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler</i> , İ.Metin Akyurt Bahattin Devam Anı Kitabı, Ed.: A. Erkanal v.d.,İstanbul,259-266
Özpolat _Demir 2014	: Özpolat,E. _ Demir,T.,"Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Yöntemleriyle Kıyı Çizgisi Değişimi Belirleme: Seyhan Deltası." <i>XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri</i> 5 - 7 Şubat 2014 Mersin Üniversitesi,111-116
Pausanias 2016	: Pausanias, <i>Description of Greece</i> , www.theoi.com/Text/Pausanias1C.html adresinden erişildi. Erişim tarihi 23.10.2016.

Plinius 1847	:	Plinius, <i>Natural History</i> , Vol 1. Wernerian Club, London.
Price _ Trell 1977	:	Price, M. J. _Trell, B. L., <i>Coins and Their Cities</i> , London.
Raban 1988	:	Raban, A., "Coastal Processes and Ancient Harbour Engineering", <i>BAR International Series: Archaeology of Coastal Changes: Proceeding of the First International Symposium "Cities on the Sea-Past and Present"</i> , Ed.: A. Raban , 185-208.
Ramsay 1903	:	Ramsay, Sir W. M., "Cilicia, Tarsus And The Great Taurus Pass", <i>The Geographical Journal</i> , vol.22, 357-410.
Ramsay 1960	:	Ramsay, Sir W. M., <i>Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası</i> , (çev: Mihri PEKTAŞ), Milli Eğitim Basımevi , İstanbul.
Sayar vd. 1993	:	Sayar M. H. vd. "Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1991", <i>10. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 175 – 197.
Sayar vd. 1994	:	Sayar, M.H. vd. "Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1992", <i>11. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.s. 137–160.
Sayar 1995	:	Sayar, M.H., "Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1993", <i>12. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.39-60.
Sayar 1998	:	Sayar, M.H., "Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1996", <i>15. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , cilt.1, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, s.331-360.

Sayar 1999	: Sayar, M.H., “Doğu Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1997”, <i>16. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.1, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, s.409-421.
Sayar 2000	: Sayar, M.H., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1998”, <i>17. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.1, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, s.237-244.
Sayar 2001	: Sayar, M.H., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1999”, <i>18. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.1, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, s.275-288.
Sayar 2002	: Sayar, M.H., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 2000”, <i>19. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.2, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, s.111-126.
Sayar 2003	: Sayar, M.H., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 2001”, <i>20. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.2, DÖSİMM Basımevi, Ankara, s.59-70.
Sayar 2004	: Sayar, M.H., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 2002”, <i>21. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.1, DÖSİMM Basımevi, Ankara, s.155-168.
Sayar 2006	: Sayar, M.H., “Kilikya Yüzey Araştırmaları 2004”, <i>23. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.1, DÖSİMM Basımevi, Ankara, s.13-18.
Sayar 2008	: Sayar, M.H., “Kilikya Yüzey Araştırmaları 2006”, <i>25. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.2, DÖSİMM Basımevi, Ankara, s.277-292.

Sayar _Ercan 2009	: Sayar, M.H._Ercan,P., Kilikya Yüzey Araştırmaları 2007, 26. <i>Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.1, DÖSİMM Basımevi, Ankara, s.75-84.
Sayar _ Öztürk 2010	: Sayar, M.H. _Öztürk,G., “2008 Yılı Eskiçağ Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları”, 27. <i>Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , cilt.1, İsmail Aygül Ofset Matbaacılık, Ankara, s.453-458
Sayar 2011	: Sayar, M.H.,”Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009”, 28. <i>Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> ,cilt.2, Allame Tanıtım Matbaacılık Hizmetleri, Ankara, s. 247-250.
Seton-Williams 1954	: Seton – Williams, M.J., “Cilician Survey”, <i>Anatolian Studies Vol. 4</i> , British Institute at Ankara s. 121 – 174.
Sevin 2002	: Sevin,V., <i>Anadolu Arkeolojisi</i> , Der Yayınları. İstanbul.
Shaw 1972	: Shaw, J. W., “Greek and Roman Harbourworks”, <i>A History of Seafaring Based on Underwater Archaeology</i> , ed. G. F. Bass, New York, 87-112.
Strabon 1993	: Strabon, <i>Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII,XIII, XIV</i> , (çev:Pekman, A.), İstanbul, Arkeoloji ve SanatYayınları.
Şahin 2003	: Şahin,H., <i>Geç Roma İmparatorluk Ve Erken Bizans Dönemlerinde Dağlık Kilikya (KilikyaTrakheia) Bölgesi Yazıtlarında Meslekler</i> , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YayımlanmamışDoktoraTezi.
Şensoy _Yeğingil 2008	: Şensoy, U. _ Yeğingil,İ., “Çukurova Üniversitesi Ve Çevresi Çevre Düzeni Planı”, <i>Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi</i> ,cilt:18-1, s:62-72.
Taşyürek 1973	: Taşyürek, O.A., “Cilician Survey”, <i>Anatolian Studies XXIII</i> , s.13-68.

Texier 2002	:	Texier,C., <i>Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihive Arkeolojisi</i> , (Çev:A. Suat), Enformasyon Ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı,Ankara,3.cilt.
Tuğcu 2017	:	Tuğcu,İ., “LimanTepe / Klazomenai Antik Limanı Doğu Mendireği Çalışmaları”, <i>Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , Cilt 26, Sayı 1, 2017, Sayfa 85-101.
Umar 1993	:	Umar,B., <i>Türkiyedeki Tarihsel Adlar</i> , İstanbul, İnkılap Kitabevi.
Umar 2000	:	Umar,B., <i>Kilikya</i> , İstanbul, İnkılapKitabevi.
Ünal 2002	:	Ünal, A., <i>Hititler Devrinde Anadolu I</i> , Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
Ünal 2006a	:	Ünal,A.,“Eski Çağlarda Çukurova’nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna(Adana) Krallığının Siyasi Tarihi”, <i>Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , 15 (3), 15-44.
Ünal 2006b	:	Ünal,A., “Hitit İmparatorluğu’nun Yıkılışından Bizans Dönemi’nin Sonuna Kadar Adana Ve ÇukurovaTarihi” , <i>Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> ,cilt:15,sayı:3 s.67-102.
Ünal _ Girginer 2007	:	Ünal,A. _ Girginer,S., <i>Kilikya, Çukurova İlk Çağlardan Osmanlı Dönemi’ne Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya, Tarih Ve Arkeoloji</i> , İstanbul,Homer Kitabevi.
Vitruvius 2005	:	Vitruvius, <i>Mimarlık Üzerine On Kitap</i> , Şevki Vanlı Mimarlık Yayınları.
Williams 1976	:	Williams, P.C., “Roman Harbours”, <i>The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration</i> 5.1:73-79

Yüksel_ Yüksel 2014	:	Yüksel,E. _ Yüksel,A., <i>Adana İli Karataş İlçesi Dört Direkli Mevkii, Magarsus Antik Kenti- I. ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanları Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu ve Kentsel Tasarım Projesi Araştırma Raporları</i> , Adana.
Türk Dil Kurumu	:	http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5900076d168b00.10957216

Diğer Kısaltmalar

- MÖ.** : Milattan Önce
MS. : Milattan Sonra
yy. : yüzyıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1: Kilikya Bölgesi uydu görüntüsü.
- Şekil 2:Kilikya Bölgesinin bazı tarihi yerleşim merkezleri.
- Şekil 3: Cothon tipi liman örneği(Shaw,1972,93).
- Şekil 4:Cothon tipine örnek Motya Limanının kanallarından biri(Isserlin,1974,189).
- Şekil 5: Limantepe Mendireği hava fotoğrafı(Tuğcu,2017,98).
- Şekil 6:Roma Dönemi Rıhtım örneği(Blackman,1982b,203).
- Şekil 7: Kayaya şekil verilerek yapılmış palamar halkaları(Doksanaltı ve Aslan,2012,234).
- Şekil 8:Palamar halkası örneği(Williams,1976,76).
- Şekil 9: Kayanın traşlanmasıyla elde edilmiş palamar babası örneği(Williams,1976,76).
- Şekil 10: Phaselis'ten yatay palamar babası örneği(Blackman,1973,362).
- Şekil 11: Patara Deniz Feneri(kaynak:web).
- Şekil 12:Antik çapa örnekleri(Kapitan,1984,34).
- Şekil 13: Antik Çağda Çatlatma Tekniğinin uygulanışı (Adam,1994,30).
- Şekil 14:Kotları farklı alanlarda deniz suyunun tuz havuzlarına taşınma yöntemi(Galili and Rosen,2014).
- Şekil 15:Magarsus antik kenti ile Akyatan Gölü/Lagününün en yakın mesafesi.
- Şekil 16:Pyramos(Ceyhan) Nehri'nin yatak değiştirdiği bölgenin uydu görüntüsü.
- Şekil 17: Ghevont Alishan'ın Magarsus çizimi(Alishan 1899, 422).
- Şekil 18:Fener Burnu uydu görüntüsü.
- Şekil 19:Fener Burnu ve Akyatan Gölü'nün jeomorfolojisi(Gürbüz,1997).
- Şekil 20:Magarsus Antik Kenti Sit Haritası(Adana KVKBK Md. Arşivi).
- Şekil 21: İskele Mahallesi Sahili Sit Haritası(Adana KVKBK Md. Arşivi).
- Şekil 22: İskele Mahallesi Sahili Revizyon Sit Haritası(Adana KVKBK Md. Arşivi).
- Şekil 23:Araştırma Sahası içerisindeki adaların uydu görüntüsü.
- Şekil 24:Harbiş Plajı Taş alım yerinden detay.
- Şekil 25: Harbiş Plajı antik taş ocağında kesimi kısmen yapıp bırakılan yapı taşları.
- Şekil 26: Harbiş Plajı Taş Antik Taş Ocağı genel görünüm.
- Şekil 27:Muhtemel Batı Limanı mendireği.
- Şekil 28: Muhtemel Batı Limanı uydu görüntüsü.
- Şekil 29: Muhtemel Batı Limanı rıhtım(?) kalıntısı.

- Şekil 30:Magarsus Sur Duvarı yapı taşları.
- Şekil 31: Magarsus Limanı doğudan görünüm.
- Şekil 32: Magarsus Limanı, stadion ve tiyatrosu uydu görüntüsü.
- Şekil 33: Magarsus Limanının içerisinden liman girişine bakış.
- Şekil 34:Magarsus Limanı Doğu Mendireği üzerindeki betonarme iskele.
- Şekil 35: Magarsus Limanı Doğu Mendireği döşeme taşları.
- Şekil 36: Magarsus Limanı Doğu Mendireğinin tabana doğru yayılı ve malzemesi.
- Şekil 37: Magarsus Limanı Doğu Mendireği tabanından bir görünüm.
- Şekil 38: Magarsus Limanı Batı Mendireği başlangıcı.
- Şekil 39: Magarsus Limanı Batı Mendireği ve mendireğin dönüş noktası.
- Şekil 40: Magarsus Limanı Batı Mendireği tabanından bir görünüm.
- Şekil 41:Palamar Babası A ve etrafı.
- Şekil 42: Palamar Babası A ve üzerindeki palamar halatı oyuğu.
- Şekil 43: Palamar Babası A zıvana yuvası.
- Şekil 44: Palamar Babası B ve etrafı.
- Şekil 45:Çapa 1 ve konumu.
- Şekil 46:Çapa 1.
- Şekil 47:Çapa 2.
- Şekil 48:İskele Mahallesi sahilinde bulunan seramik parçaları ve kekamoz izleri.
- Şekil 49:İskele Mahallesi kayalığında kısmen kesildikten sonra bırakılan yapı malzemesi.
- Şekil 50:İskele mahallesi muhtemel tuz havuzlarından biri.
- Şekil 51:Doğu Adası Taş Üretim Alanından genel görünüm.
- Şekil 52: Doğu Adası Taş Üretim Alanında kesimi kısmen yapıp bırakılan yapı taşları.
- Şekil 53: Doğu Adası kuzey sahilindeki palamar halkası.
- Şekil 54: Doğu Adası uydu görüntüsü ve palamar halkasının konumu.
- Şekil 55:Batı Adası genel görünüm.
- Şekil 56:Batı Adasında bulunan ve muhtemelen dairesel bir yapıya ait yapı taşı.
- Şekil 57: Batı Adasında bulunan ve muhtemelen dairesel bir yapıya ait yapı taşı.
- Şekil 58: Batı Adasında bulunan iki sütun başlığı.
- Şekil 59: Batı Adasında bulunan iki sütun başlığının üstten görünümü.
- Şekil 60: Batı Adasının batı kıyısını çevreleyen duvar sırası.

Şekil 61: Batı Adasının batı kıyısını çevreleyen duvar sırasında kırlangıç kuyruğu kenet izi.

Şekil 62: Magarsus Limanı mendireklerinin plan ve kesiti(K.Beşaltı-N.Adıgüzel)

Şekil 63: Magarsus Limanı Doğu Mendireğinden döşeme detayı(K.Beşaltı-N.Adıgüzel).

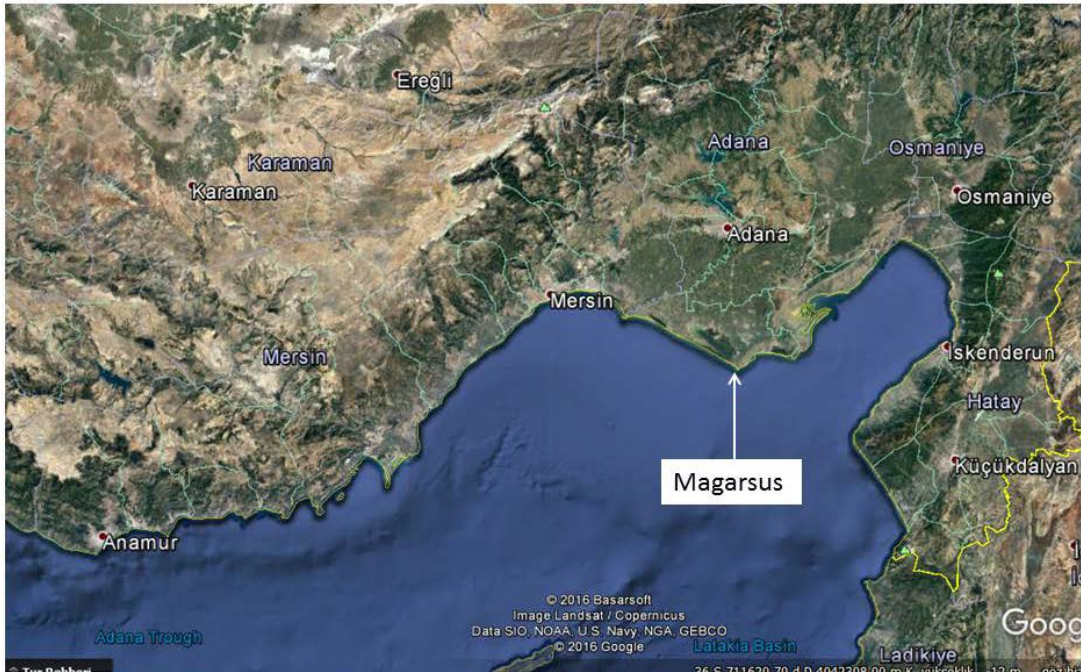
Şekil 64: Magarsus Limanında tespit edilen Çapa 1 çizimi(K.Beşaltı).

Şekil 65: Antik Dönem Taş Çapa Türleri(Frost,1963,4).

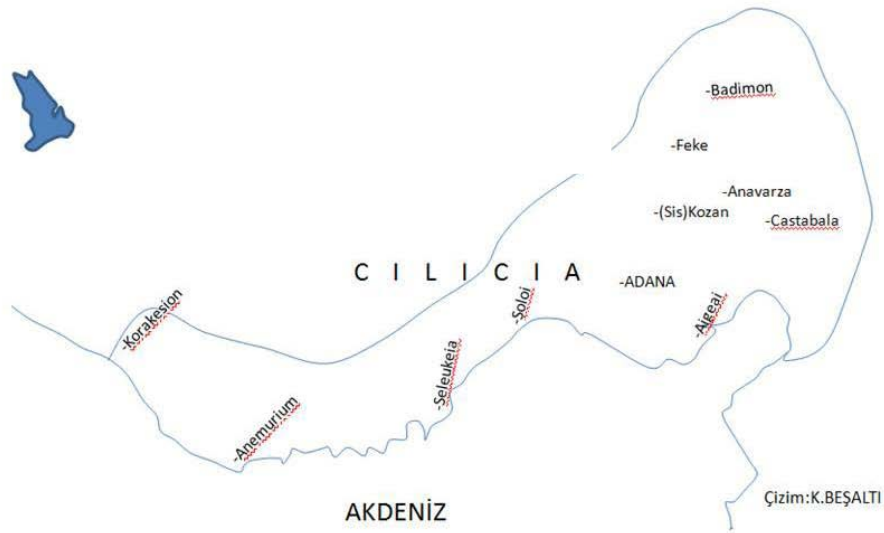
Şekil 66: Magarsus'taki buluntuların haritası.

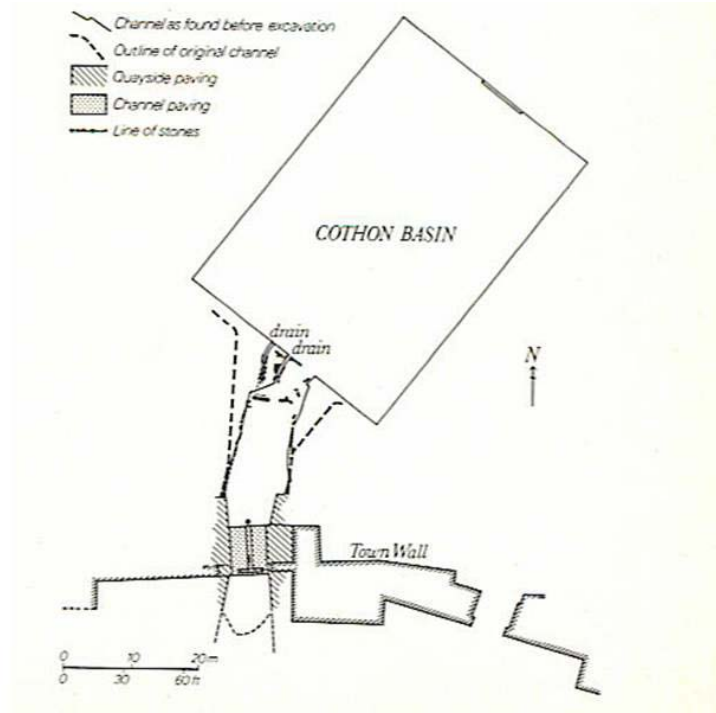
ŞEKİLLER

Şekil 1

Şekil 2

Şekil 3

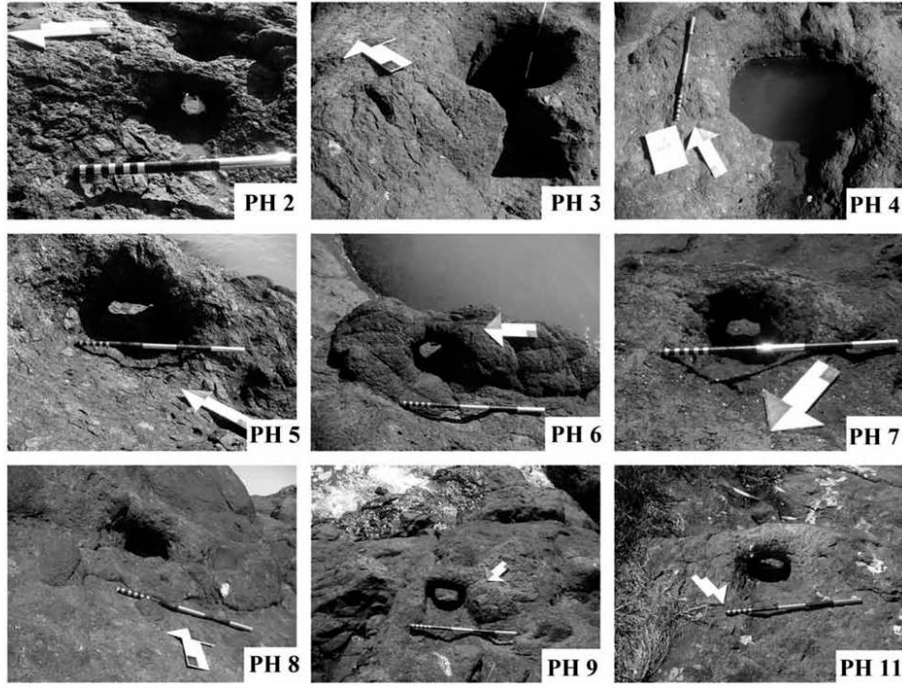
Şekil 4

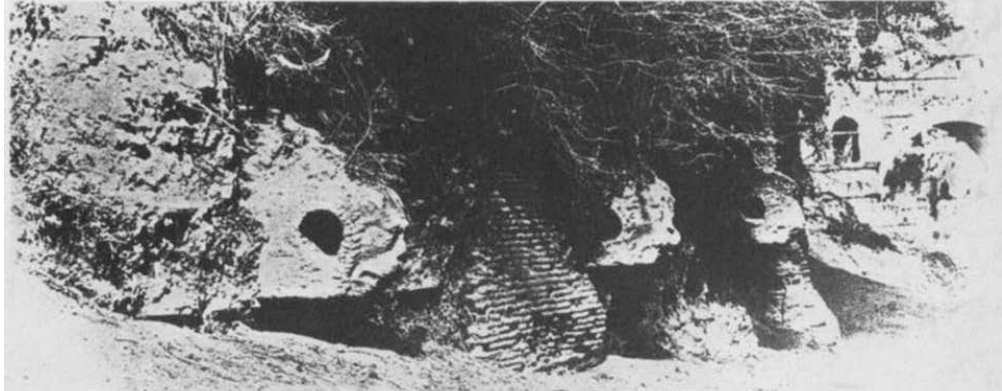
Şekil 5

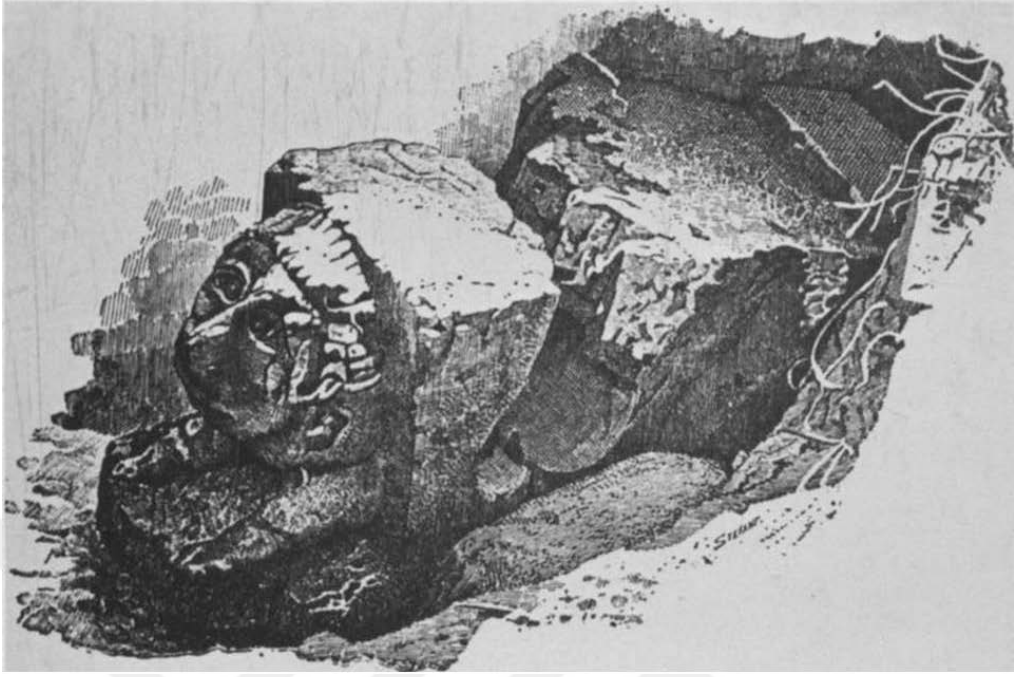
Şekil 6

Şekil 7

Şekil 8

Şekil 9

Şekil 10

Şekil 11

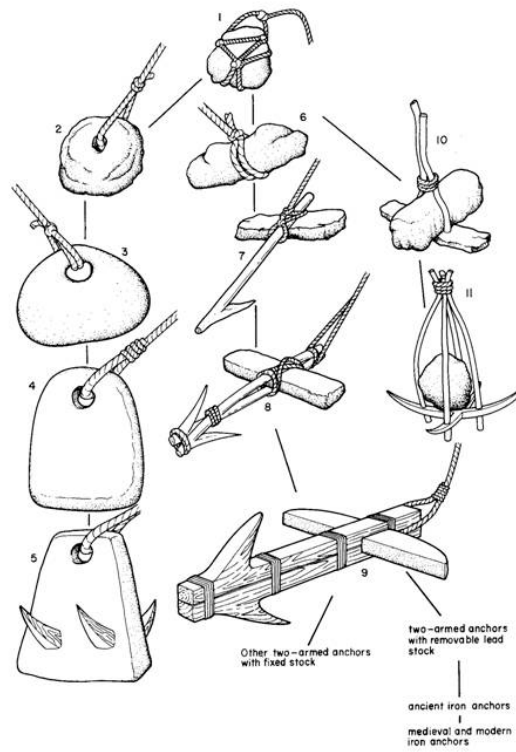
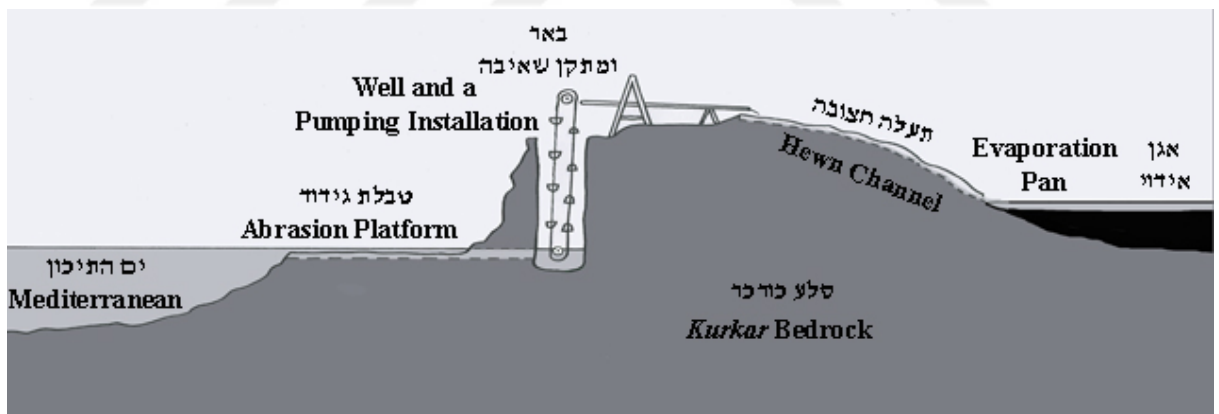

Figure 2. Diagram illustrating the development of ancient anchors. Sketches 1–7, 10 and 11 represent archaeological and ethnological artifacts; the anchor form 8 is hypothetic and 9 is a reconstruction.

Şekil 12

Şekil 13

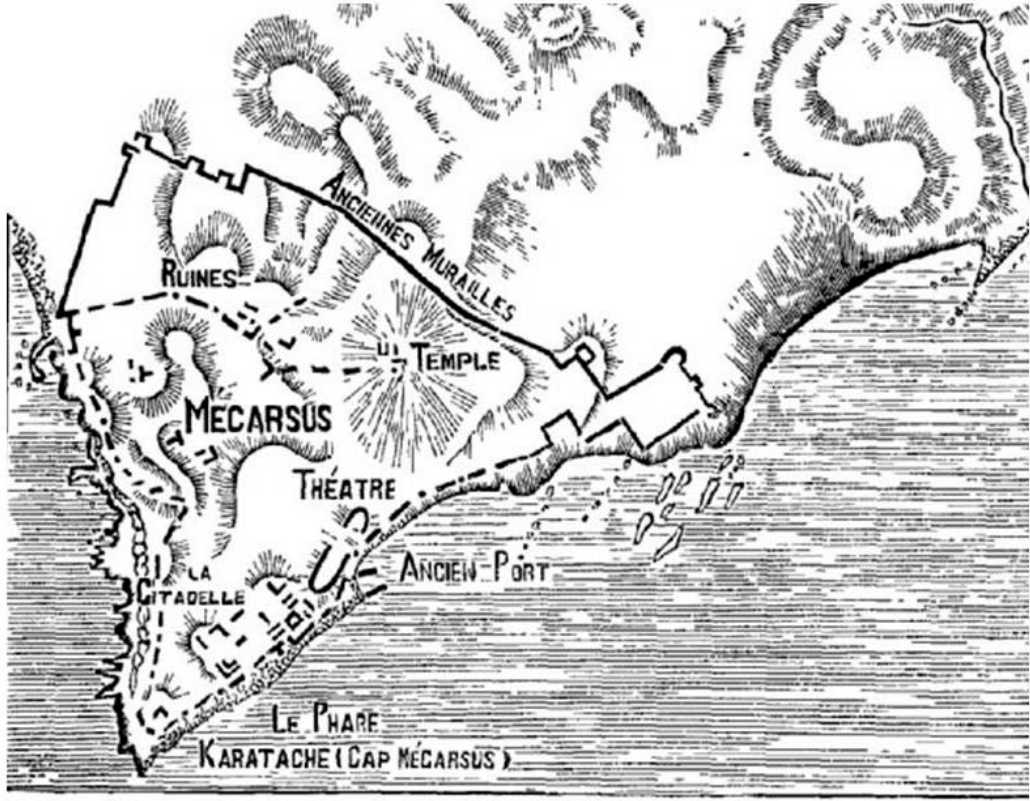
Şekil 14

Şekil 15

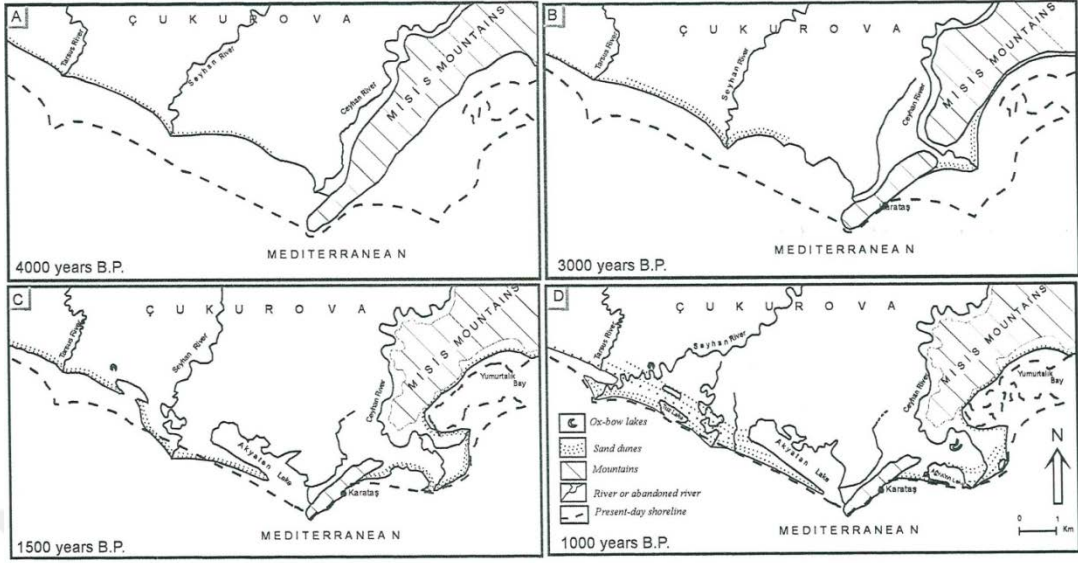
Şekil 16

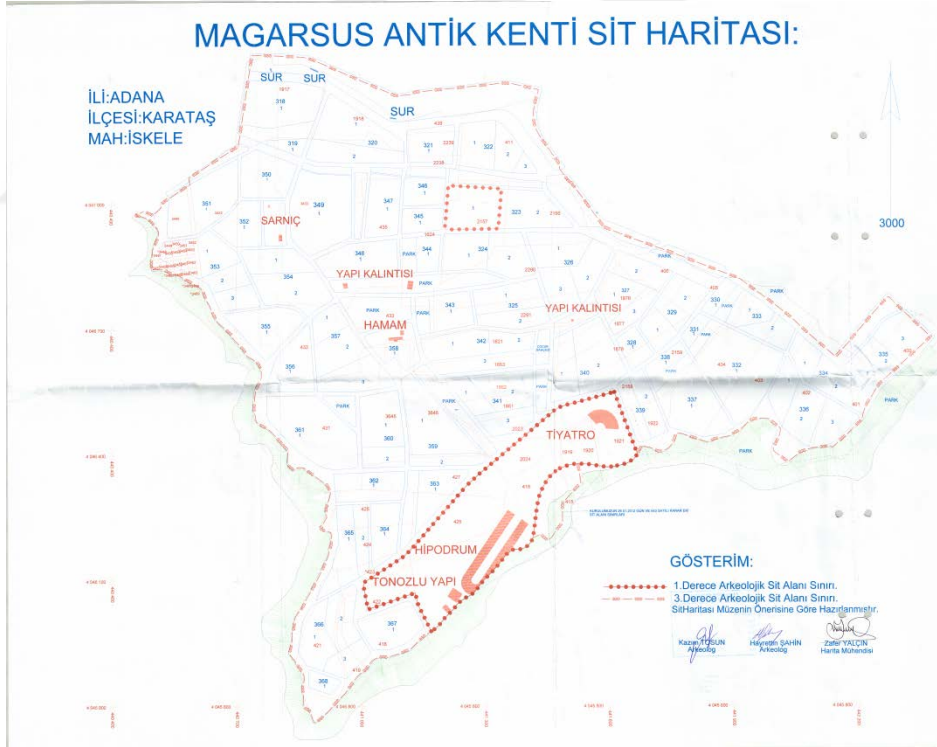
Mègarsus = Kara-tache et ses alentours.
Şekil 17

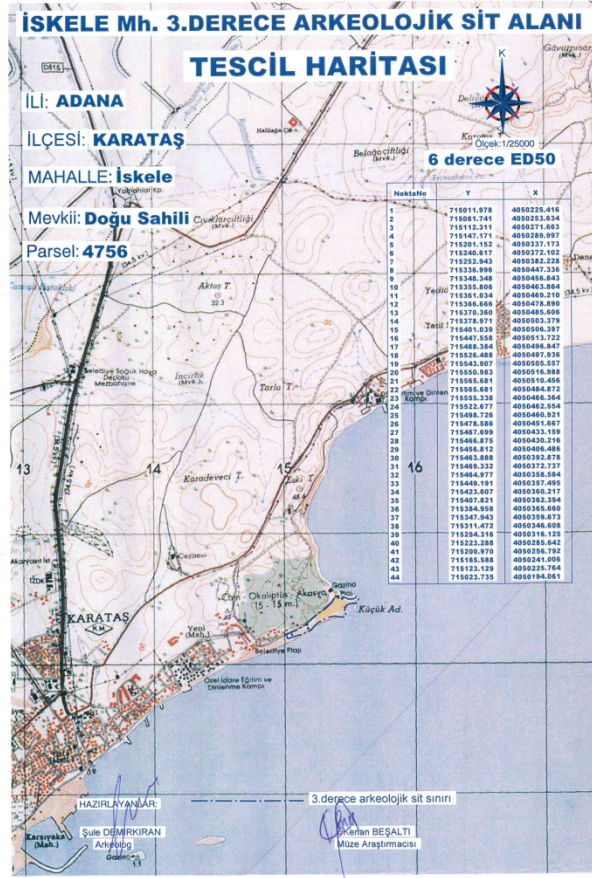
Şekil 18

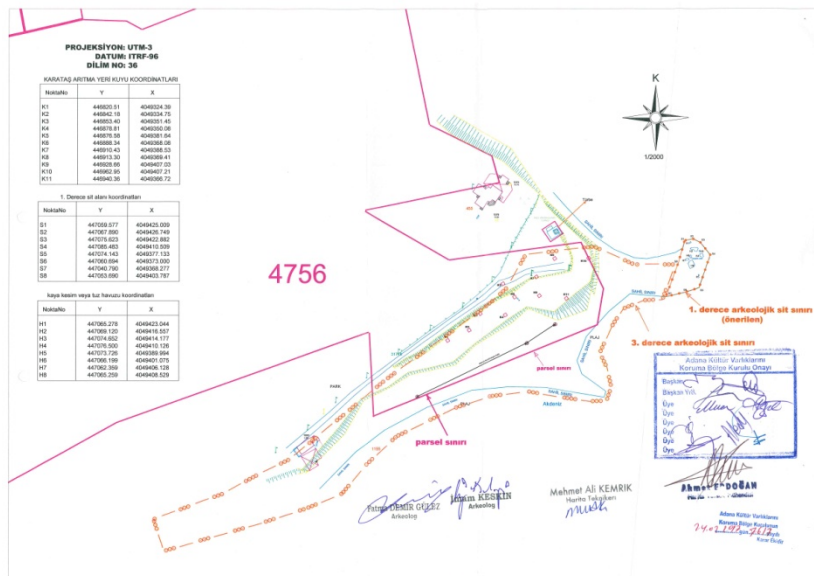
Şekil 19

Şekil 20

Şekil 21

Şekil 22

Şekil 23

Şekil 24

Şekil 25

Şekil 26

Şekil 27

Şekil 28

Şekil 29

Şekil 30

Şekil 31

Şekil 32

Şekil 33

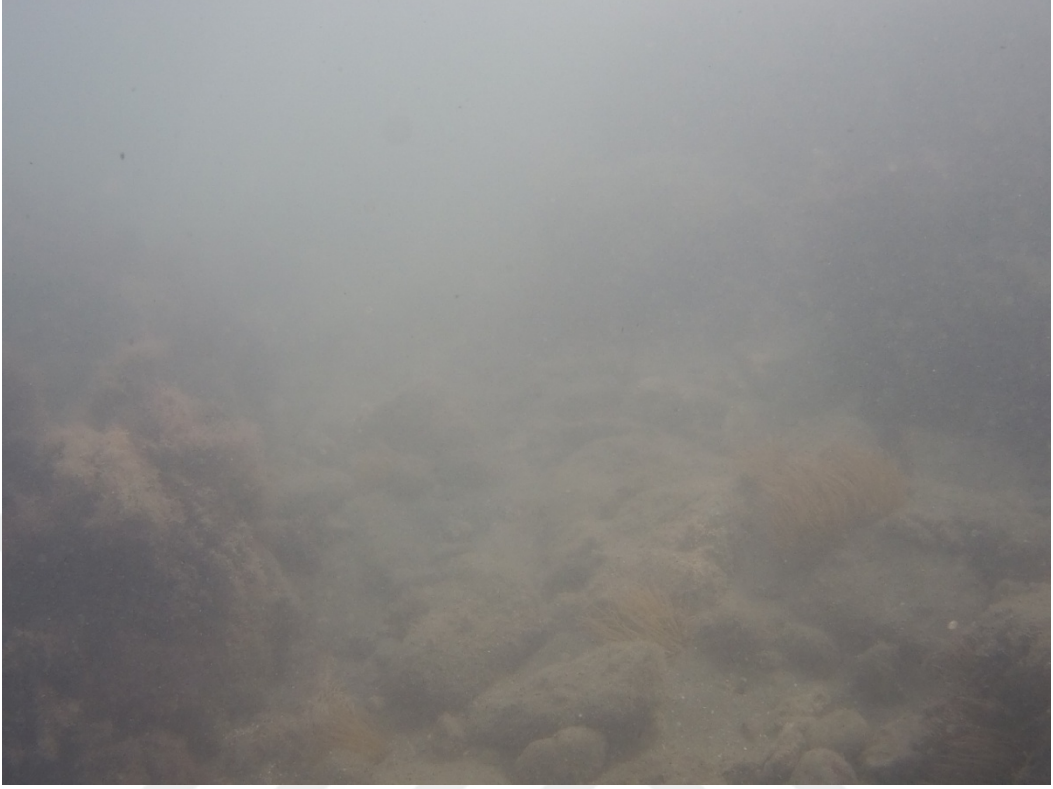
Şekil 34

Şekil 35

Şekil 36

Şekil 37

Şekil 38

Şekil 39

Şekil 40

Şekil 41

Şekil 42

Şekil 43

Şekil 44

Şekil 45

Şekil 46

Şekil 47

Şekil 48

Şekil 49

Şekil 50

Şekil 51

Şekil 52

Şekil 53

Şekil 54

Şekil 55

Şekil 56

Şekil 57

Şekil 58

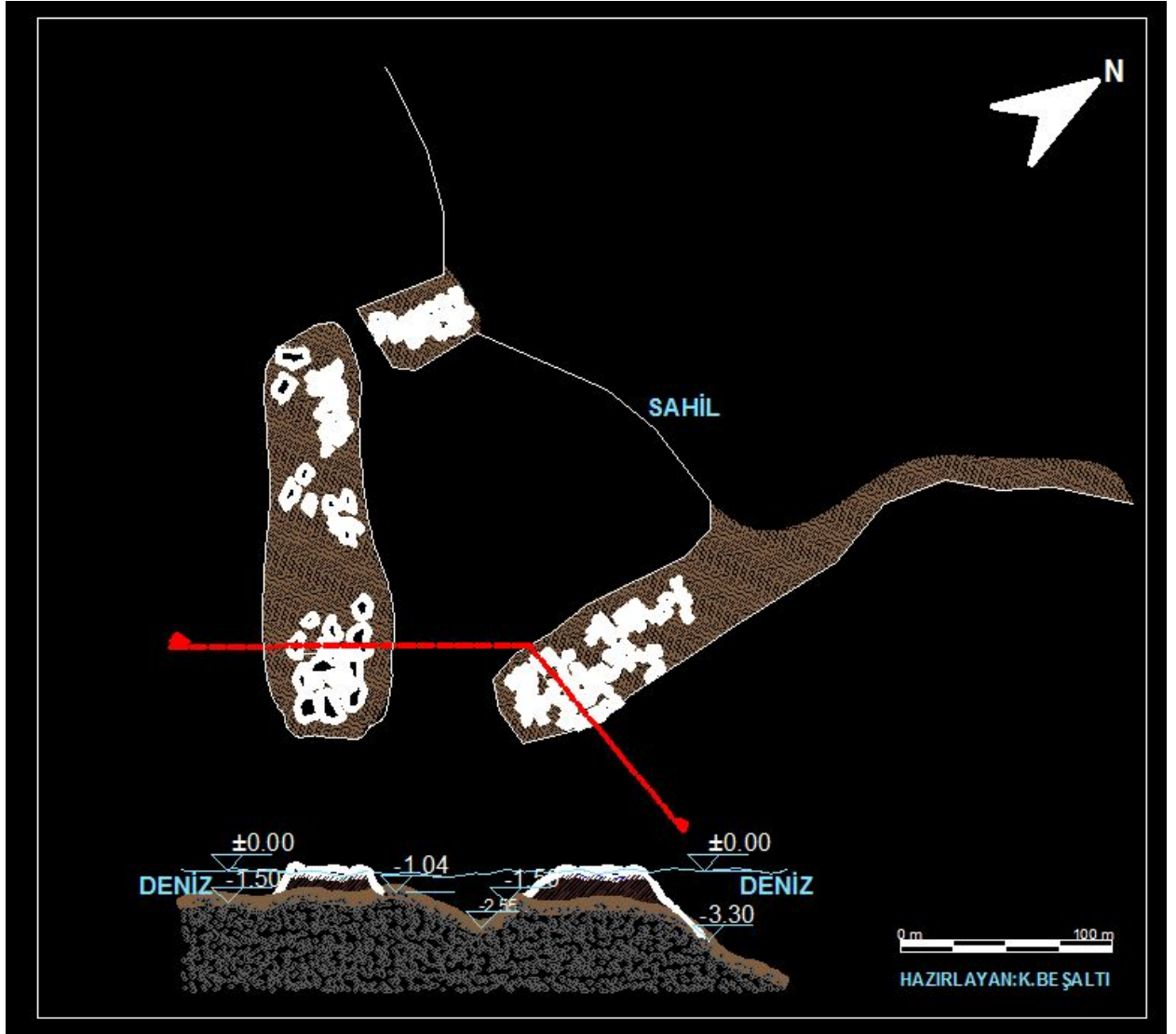
Şekil 59

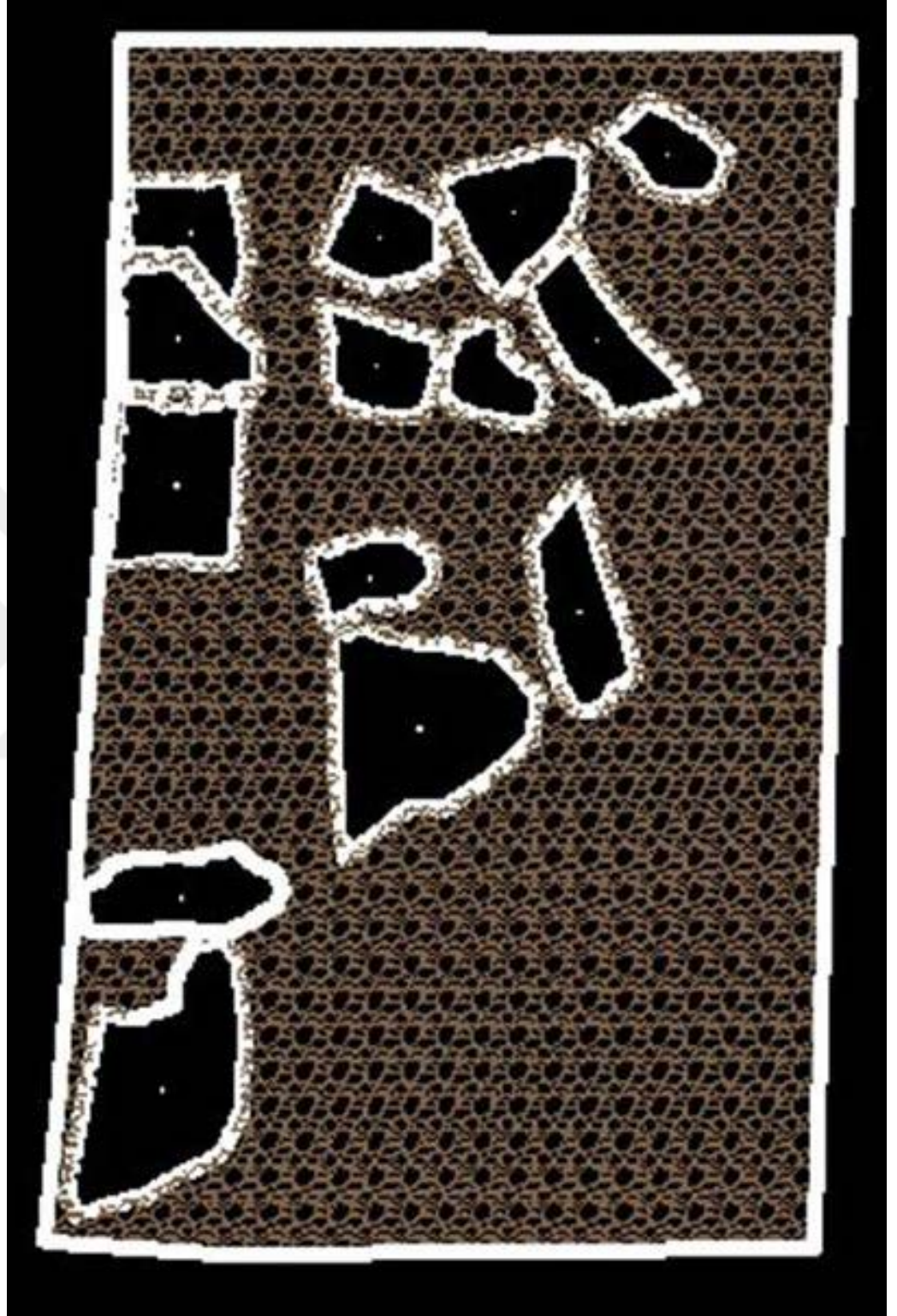
Şekil 60

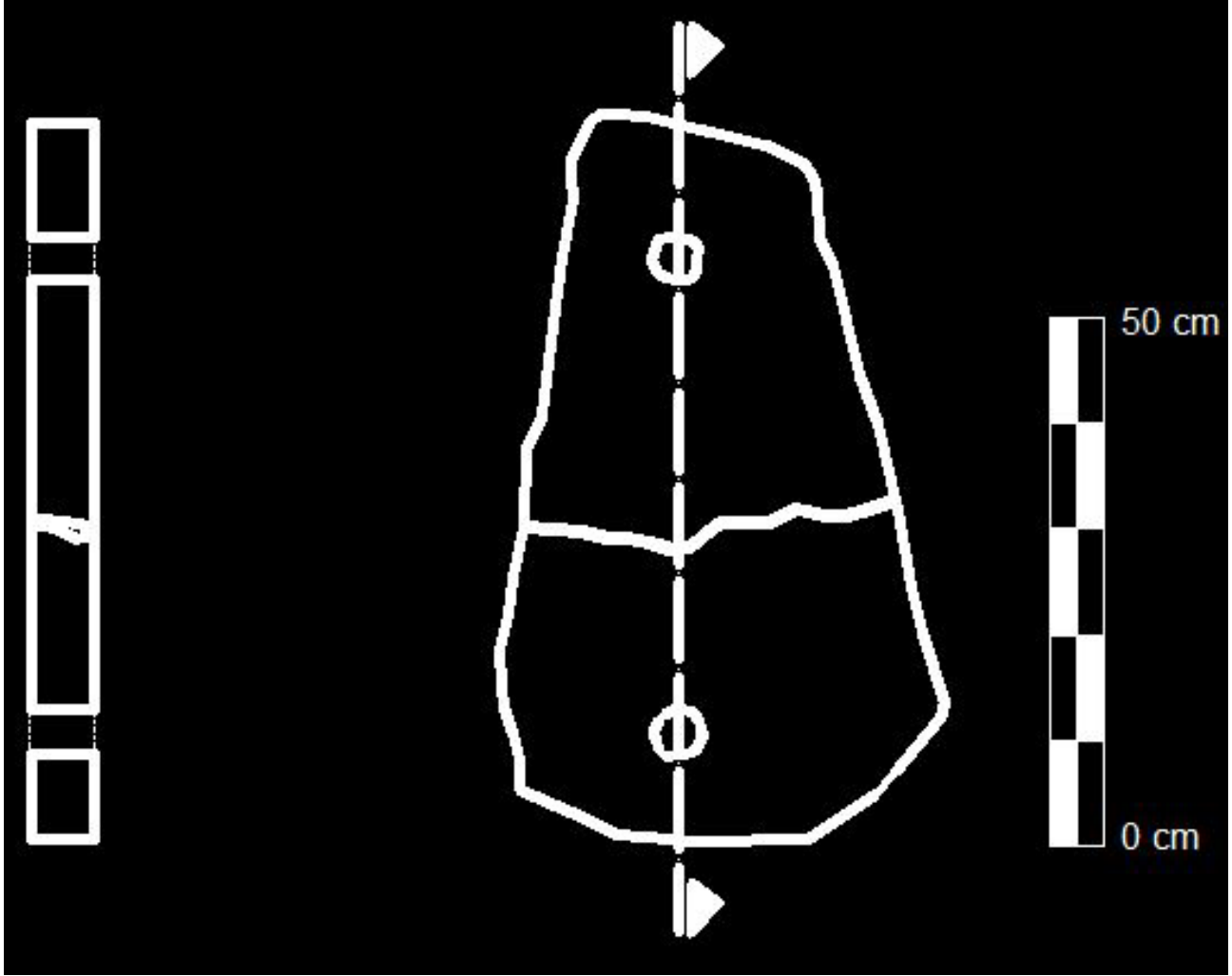
Şekil 61

Şekil 62

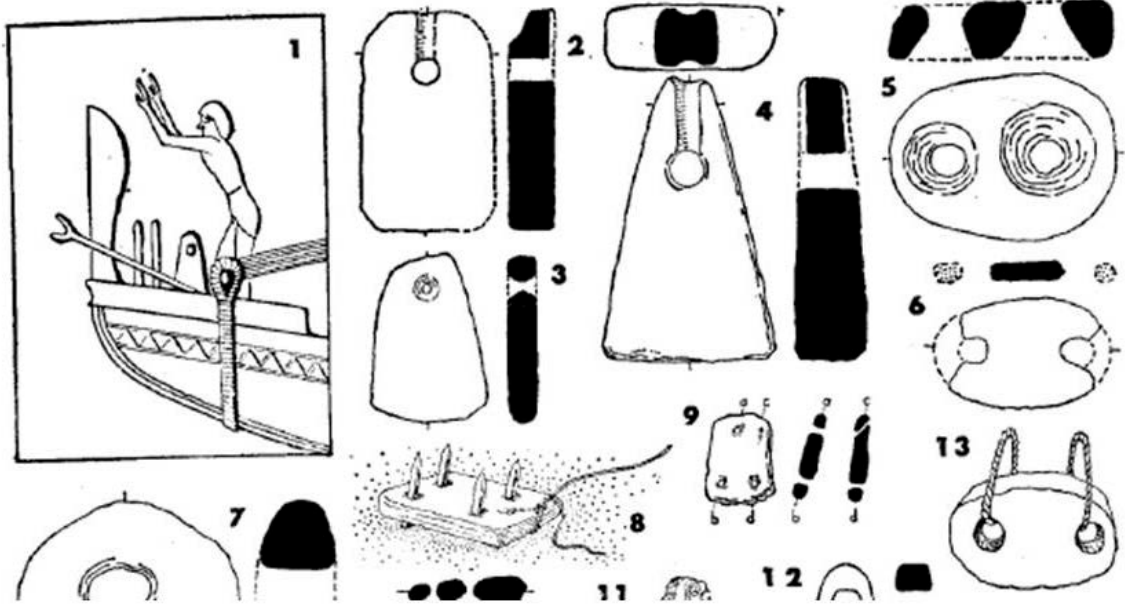
Şekil 63

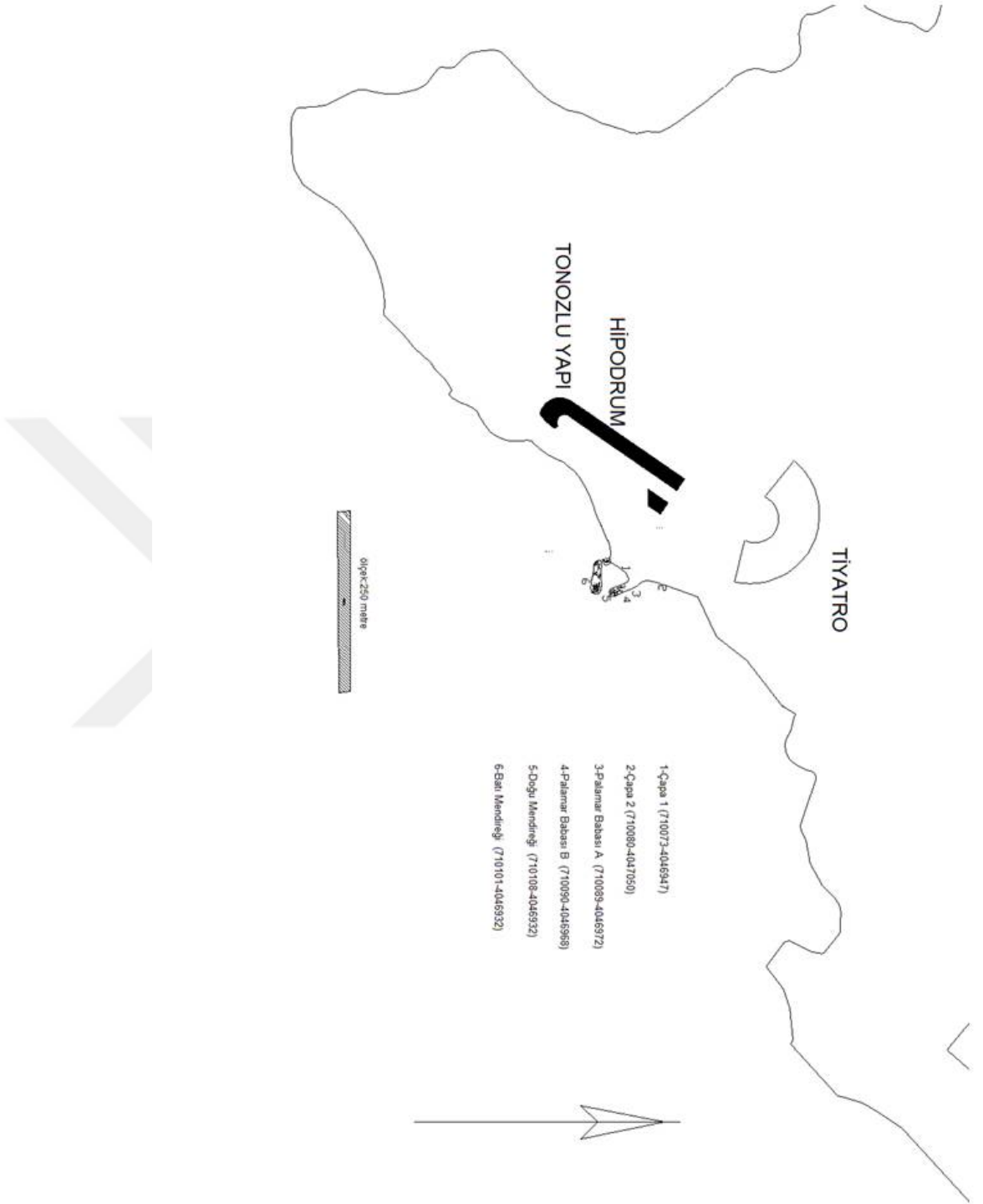
Şekil 64

4

FROM ROPE TO CHAIN

Şekil 65

Şekil 66